

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**MÜMTAZ KORU İMAM HATİP ORTAOKULU YERLİ
VE YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN DİNİ
İNANÇ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ
İNCELENMESİ**

Sultan KÜÇÜK

YÜKSEK LİSANS TEZ

DANIŞMAN:

Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

KONYA-2022

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sultan KÜÇÜK		
	Numarası	18810201111		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyoloji Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu Yerli ve Yabancı Uyrıklı Öğrencilerin Dini İnanç, Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
Sultan KÜÇÜK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sultan KÜÇÜK		
	Numarası	18810201111		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyoloji Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL		
Tezin Adı	Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu Yerli ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dini İnanç, Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi			

İnsan, sosyal bir varlık olması sebebi ile yaşadığı olayların etkisinde kalır. Göç, insanın toplumsal yaşamını etkileyen en önemli olgulardan biridir. Zorunlu olarak yapılan göçler ile birlikte hem göç eden bireyler hem de göç edilen mekanda yaşayan toplumlar bu durumdan karşılıklı olarak etkilenmektedirler. Bu etkileşim başlangıçta inanç olmak üzere sosyal hayatın her alanında kendisini göstermektedir. Araştırmamız, konu ile ilgili literatür taraması ve örneklem bölgesi olarak seçilen Konya İli Merkez Meram İlçesi Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerine yönelik gözlem ve anket uygulamasından oluşmaktadır.

Araştırmamız giriş ve iki bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, yöntemi, modeli ve veri toplama teknikleri, varsayımları açıklanmıştır. Birinci bölüm, iki ana başlık altında incelenmiştir. Birincisinde, Türkiye'deki göç ve göçün çeşitlerinden, Türkiye'deki göç olgusundan, göç-din etkileşimi üzerinde durulmuştur. İkincisinde, erinlik çağının gelişim özellikleri ve din ile ilişkisi açıklanmıştır. İkinci bölüm de araştırmanın bulguları üzerinde yorum yapılarak, öğrencilerin dini ve sosyal yaşantıları incelenmiş; inanç esasları, ibadetler ve ahlak üzerinde durulmuştur. Sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Asıl amacımız, ırkları farklı; fakat aynı dini inanca sahip olan insanların yaşam tarzlarını, dini inançlarını, yaşayışlarını, tutumlarını ve davranışlarını tanımaktır. İçinde yaşadığımız toplumun farklılıkları kabul etme derecesini ve bu farklılığın sosyokültürel yaşama kattığı etkileri göç-din ilişkisi içinde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Din, Göç, Erinlik Çağı, İnanç, Tutum, Davranış, İbadet, Ahlak

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Sultan KÜÇÜK		
	Student Number	18810201111		
	Department	Department Of Philosophy And Religion Sciences / Sociology Of Religion Sciences		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL		
Title of the Thesis/Dissertation	Investigation of Religious Beliefs, Attitudes and Behaviors Domestic and Foreign Students of Mümtaz Kuru İmam Hatip Secondary School			

As social beings, people are affected by the events they experience. Migration is the most important phenomenon affecting their communal lives. As a result of forced migration; both migrating individuals and the societies living in the migration area are mutually affected. This interaction shows itself in every area of social life especially in faith. Our research consists of the literature review, observation and survey applications for local and foreign students of Mümtaz Kuru İmam Hatip Secondary School in Meram District of Konya Province, selected as the sampling area.

This research includes an introduction and two parts. The introduction section primarily comprises the explanations of the subject, purpose, importance, scope and limitations of the study, method, model and data collection techniques and assumptions. The first chapter has been examined under two main headings. Under the first heading, it is focused on the migration phenomenon in Türkiye and the types of migration as well as the interaction between migration-religion, under the second, the developmental characteristics of puberty and its relationship with the religion are explained. Similarly the second chapter has been examined under two headings. Under the first, it is explained the scope of the survey and analysis of the data. Under the second, the religious and social lives of the students are examined by commenting on the findings of the research. Also the principles of faith, worship and morality are emphasized. In the conclusion part, a general evaluation of the study is made.

Our main goal is to recognize the life styles, religious beliefs, attitudes and behaviors of the people from different racial groups but have the same religious beliefs, also to examine our society's level of the acceptance of difference and the effects of these differences on the sociocultural life in terms of migration-religion relationship.

Keywords: Religion, Migration, Puberty, Faith, Attitude, Behavior, Worship, Morality

ÖNSÖZ

Anadolu toprakları kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve farklı milletleri bünyesinde tutmuş müstesna bir coğrafyadır. Bu topraklarda yaşayan medeniyetlerin birbiriyle olan ilişkilerinin gelişmesinde göçlerin etkisi büyük olmuştur. Göçler aynı zamanda toplumların dini hayatındaki tutum ve davranışlarında önemli değişimler meydana getirmiştir.

Din, insanın yaratılmasıyla birlikte yaşamının her anında yer almış bir olgudur. Din eğitim, siyaset, ekonomi, sosyal hayat gibi toplumun birçok alanını etkilemiş ve aynı zamanda da bu alanlardan etkilendiği için toplumsal hayatta her zaman var olmuştur. İnsan, dinle yoğun bir ilişki içerisinde bulunmakla ve bunun sonucunda onda dini duygu, düşünce, tutum, inanç ve davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bir ülkenin geleceği de dengeli, sağlıklı ve kişilik sahibi bir gençliğin yetiştirilmesine bağlı olduğu için onların çok iyi tanınması ve problemlerin çözüme kavuşturulmasıyla mümkündür.

Erinlik dönemi, bireyin sosyal ortama daha çok girdiği dönemdir. Okuldan aldığı eğitim ile çocuk ufkunu genişletir, iyi ve kötüyü ayırt eder. Soyut düşünceleri fark eder ve hayalle gerçeği ayırt eder. Cinsel kimliğini anlar ve özelliklerini tanır. Ergenliğe doğru adım atmaya başlar. Erinlik döneminde başlayan bu tutum ve davranışlar psikolojik ve sosyal etkenlerle devamlılık kazanmakta ve çevrenin etkisiyle ileriki yaşlarda değişikliğe uğrayabilmektedir.

Bu noktada hem aile hem de okulda öğrenilen dini eğitimin önemi ortaya çıkar. Türkiye’de örgün eğitim kurumları arasında bulunan İmam Hatip Ortaokulları da din eğitimi ve öğretimi alanında hizmet veren bir kurumdur. Etkisini her alanda fazlasıyla hissettiren küreselleşme, öğrencilerin de farklı dil, din, ırk ve sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerle aynı ülke içinde etkileşim içinde bulunmasına ve aynı okulda eğitim görmesine olanak sağlamıştır.

Araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, yöntemi, modeli, veri toplama teknikleri ve varsayımlarının ele alındığı giriş bölümünden sonra, birinci bölümde; göçten, göçün dinle etkileşiminden ve erinlik çağının gelişim özelliklerinden bahsedilmiştir. İkinci bölüm tamamen araştırmanın bulgularına ayrılmış, tabloların altında değerlendirmelere yer verilmiş ve sonuç bölümünde ise bulgular topluca değerlendirilmeye çalışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Nitekim yapılan bu çalışmada, yerli ve yabancı uyruklu (Suriye, Irak, Afgan gibi) öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışlarıyla ilgili olduğu için göç ve göçün din ile etkileşimi incelenmiştir. Göç, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini yönleri çok boyutlu olan sosyal bir olgudur. İnsanlık tarihiyle başlayan göç, coğrafi faktör, iklim değişiklikleri, siyasi, ekonomik ve dini nedenlerden dolayı her dönemde ortaya çıkmış bir olgudur.

Bu araştırmanın amacı, yabancı uyruklu ve yerli öğrencilerin, dini inanç, tutum ve davranışını çeşitli yönlerden ele alıp incelemektir. Öğrencilerin, dini inanç ve tutumları ile sosyo-kültürel beklenti ve sorunları hem teorik bağlamda literatür taraması yapılarak, hem de alan araştırması yöntemine göre anket ve gözlem yapılarak tespit edilmeye çalışıldı. Bugüne kadar bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmakla beraber, araştırmamızın da konuya küçükte olsa katkıda bulunacağını umuyoruz.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde en büyük paya sahip olan, kıymetli eski danışman hocam Prof. Dr. Bünyamin SOLMAZ'a, incelemiş olduğumuz konunun bilimsel bir çalışma haline gelme sürecinde değerli tavsiyelerini esirgemeyen ve konuyla ilgili kaynaklara ulaşma noktasında yardımını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet AKGÜL'e içtenlikle teşekkür ederim. Anket uygulaması için Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izin alınmıştır. İzin alınma aşamasında emeği geçen herkese gösterdikleri kolaylık ve ilgilerinden dolayı ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca anket uyguladığım okulumun idaresine, öğretmen arkadaşlarıma ve anketi dolduran öğrencilerime, maddi ve manevi desteğini her zaman esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Sultan KÜÇÜK

KONYA 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu.....	1
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
C. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	4
D. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	5
E. Araştırmanın Yöntemi	5
F. Araştırmanın Modeli ve Veri Toplama Teknikleri.....	6
G. Araştırmanın Varsayımları.....	7
G.1.Ana Varsayımlar.....	8
G.2. Alt Varsayımlar.....	8
1. BÖLÜM: GÖÇ, DİN VE ERİNLİK ÇAĞI.....	10
A. TÜRKİYE’DE GÖÇ VE DİN	10
A.1. Göç ve Göçün Çeşitleri	10
A.1. 1. Göç	10
A.1.2. İç Göç	12
A.1.3. Dış Göç	13
A.2. Türkiye’de Göç Olgusu	15
A.3. Göç-Din Etkileşimi	18
B. ERİNLİK ÇAĞI	22
B.1. Erinlik Çağı Gelişim Özellikleri	22
B.1.1. Biyolojik Gelişim	23
B.1.2.Duygusal Gelişim.....	25

B.1.3. Sosyal Gelişim	26
B.1.3.1. Aile	27
B.1.3.2. Okul ve Arkadaş Grubu	28
B.1.3.3. Çevre	30
B.1.4. Erinlik Dönemi ve Dini Gelişim	30
B.1.4.1. Dini İnanç	31
B.1.4.2. Dini Tutum.....	32
B.1.4.3. Dini Davranış	35
2.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	37
A.1. Öğrencilere Uygulanan Anketle İlgili Bulgu ve Yorumlar	37
A.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	37
A.1.2. Yerli ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Paylaşmış Oldukları Değerin ve Arkadaş Seçiminin İncelenmesi.....	39
A.1.3. Katılımcıların Dini İnançlarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler	42
A.1.4. Katılımcıların İbadetlerine ve Davranışlarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler	47
A.1.5. Katılımcıların Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olup Olmadıklarına ve Dini Konulardaki Bilgilerin Kaynaklarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler	65
A.1.6. Katılımcıların Aileleri ile İlgili Düşünceleri ve Müdahalelerine Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler	70
A.1.7. Katılımcıların Dini Tutum ve Davranışlarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler	74
A.1.8. Göç Sonrası Göçmen Öğrencilerin ve Ailelerinin Dini İnanç ve İbadetlerinde Ortaya Çıkan Değişimlere Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler	81
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	89
EKLER.....	92
EK-1: Anket Soruları	92
EK-2: Araştırma İzni.....	100

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Öğrencilerin Sınıfa Göre Dağılımı.	37
Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.	37
Tablo 3. Öğrencilerin Uyuğa Göre Dağılımı.	37
Tablo 4. Farklı Uyuğa Mensup Öğrencilerin Paylaşmış Olduğu Öncelikli Değerin Uyuğa Göre Dağılımı.....	39
Tablo 5. Farklı Uyuğa Mensup Öğrencilerin Paylaşmış Olduğu Öncelikli Değerin Sınıfa Göre Dağılımı.	40
Tablo 6. Öğrencilerin Arkadaş Seçerken Nelere Dikkat Ettiklerinin Oranının Uyuğa Göre Dağılımı.	41
Tablo 7. Öğrencilerin, İnsanın Allah'a İhtiyacı Olup Olmadığına dair Düşüncelerinin Uyuğa Göre Dağılımı.....	43
Tablo 8. Öğrencilerin, Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanma Düzeyinin Uyuğa Göre Dağılımı.	44
Tablo 9. Öğrencilerin, Allah İncasına ilişkin Yanıtların Uyuğa Göre Dağılımı.....	45
Tablo 10. Öğrencilerin Allah'ın Varlığı ve Birliği ile İlgili Düşüncelerinin Uyuğa Göre Dağılımı.	45
Tablo 11. Öğrencilerin, Kıyamete Kadar Başka Peygamber Gelmeyeceğine dair İnançlarının Uyuğa Göre Dağılımı.	46
Tablo 12. Öğrencilerin, Kaza ve Kader İnançlarının Uyuğa Göre Dağılımı.	47
Tablo 13. Öğrencilerin, Bir İşe Besmele ile Başlama Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.....	48
Tablo 14. Öğrencilerin Gusül Abdesti Konusundaki Düşüncesinin Uyuğa Göre Dağılımı.	49
Tablo 15. Öğrencilerin Gusül Abdesti Konusundaki Düşüncesinin Cinsiyete Göre Dağılımı..	49
Tablo 16. Öğrencilerin Gusül Abdesti Konusundaki Düşüncesinin Sınıflara Göre Dağılımı....	50
Tablo 17. Öğrencilerin, Günlük Beş Vakit Namazı Kılma Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.	51
Tablo 18. Erkek Öğrencilerin Cenaze Namazına Katılma Oranının Uyuğa Göre Dağılımı.	51
Tablo 19. Öğrencilerin, Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.....	52
Tablo 20. Öğrencilerin Zekat Konusundaki Düşüncesinin Uyuğa Göre Dağılımı.	53
Tablo 21. Öğrencilerin Hac Konusundaki Düşüncesinin Uyuğa Göre Dağılımı.	53
Tablo 22. Öğrencilerin Kurban Konusundaki Düşüncesinin Uyuğa Göre Dağılımı.....	54
Tablo 23. Öğrencilerin Evlerinde Kuran-ı Kerim'in Olup Olmaması Durumunun Uyuğa Göre Dağılımı.	54
Tablo 24. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okumayı Bilme Düzeyinin Uyuğa Göre Dağılımı.	55
Tablo 25. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okumayı Bilme Düzeyinin Sınıfa Göre Dağılımı.	56
Tablo 26. Öğrencilerin, Kur'an-ı Kerim Okuma Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.....	57
Tablo 27. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okuma Amaçlarının Uyuğa Göre Dağılımı.....	58
Tablo 28. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okuma Amaçlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	59
Tablo 29. Öğrencilerin, Dua Etme Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.....	60

Tablo 30. Öğrencilerin, Kandil Gecelerinde Dua ve İbadet Yapmaya Özel Bir Önem Verme Oranının Uyuğua Göre Dağılımı.	60
Tablo 31. Öğrencilerin, Dini Kitaplar Okuma Sıklığının Uyuğua Göre Dağılımı.	61
Tablo 32. Öğrencilerin İbadetleri Yapmama Sebebinin Uyuğua Göre Dağılımı.	62
Tablo 33. Öğrencilerin Arkadaşları ile İbadet Konusunda Farklılığa Düşme Oranının Uyuğua Göre Dağılımı.....	63
Tablo 34. Öğrencilerin İbadet ve İnanç Ortalamalarının Uyuğua Göre Dağılımı.	63
Tablo 35. Öğrencilerin İbadet ve İnanç Ortalamalarının Cinsiyete Göre Dağılımı.	64
Tablo 36. Öğrencilerin İbadet ve İnanç Ortalamalarının Sınıfa Göre Dağılımı.	64
Tablo 37. Öğrencilerin Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olma Düzeyinin Uyuğua Göre Dağılımı.	65
Tablo 38. Öğrencilerin Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olma Düzeyinin Cinsiyete Göre Dağılımı. ..	66
Tablo 39. Öğrencilerin Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olma Düzeyinin Sınıfa Göre Dağılımı.	67
Tablo 40. Öğrencilerin Dini Konulardaki Bilgileri Öğrendikleri Kaynakların Uyuğua Göre Dağılımı.	68
Tablo 41. Öğrencilerin Dini Konulardaki Bilgileri Öğrendikleri Kaynakların Sınıfa Göre Dağılımı.	69
Tablo 42. Öğrencilerin, Okulda Verilen Din Eğitiminden Memnuniyet Düzeyinin Uyuğua Göre Dağılımı.	70
Tablo 43. Öğrencilerin Ailelerinin Dini Bilgi Düzeylerinin Uyuğua Göre Dağılımı.	70
Tablo 44. Öğrencilerin Ailelerinin İbadetler Konusunda Çocuklarını Teşvik Etme Durumlarının Uyuğua Göre Dağılımı.....	71
Tablo 45. Öğrencilerin Ailelerinin İbadetler Konusunda Çocuklarıyla İlgilenme Durumlarının Uyuğua Göre Dağılımı.	71
Tablo 46. Öğrencilerin Ailelerinin İbadetler Konusunda Çocuklarını Zorlama Durumlarının Uyuğua Göre Dağılımı.	72
Tablo 47. Öğrencilerin Ailelerinin Müdahale Ettikleri Konuların Uyuğua Göre Dağılımı.....	73
Tablo 48. Öğrencilerin, Bir Zorlukla Karşılaştıklarında Ne yaptıklarının Uyuğua Göre Dağılımı.	75
Tablo 49. Öğrencilerin, Yalan Söyleme Sıklığının Uyuğua Göre Dağılımı.....	76
Tablo 50. Öğrencilerin, Başkalarına Zarar Vermekle İlgili Düşüncelerinin Uyuğua Göre Dağılımı.	77
Tablo 51. Öğrencilerin İslamiyet'te Kadının Örtünmesi Konusundaki Düşüncesinin Uyuğua Göre Dağılımı.....	78
Tablo 52. Öğrencilerin, Televizyonda En Çok Seyrettiği Programların Uyuğua Göre Dağılımı.	78
Tablo 53. Öğrencilerin, Göç Sonrasında Dini İnanç ve İbadetlerinde Ortaya Çıkan Değişimin Uyuğua Göre Dağılımı.	81
Tablo 54. Öğrencilerin Ebeveynlerinin Göç Sonrasında Dini İnanç ve İbadetlerinde Ortaya Çıkan Değişimin Uyuğua Göre Dağılımı.....	82

KISALTMALAR

- A.İ.H.L.: Anadolu İmam Hatip Lisesi
A.Ş.: Anonim Şirketi
a.g.e: Adı Geçen Eser
a.g.t: Adı Geçen Tez
a.g.m.: Adı Geçen Makale
Başk.: Başkanlığı
Bkz.: Bakınız
Çev.: Çeviren
DİKAB: Din kültürü ve Ahlak Bilgisi
Enst: Enstitü
Fak.: Fakülte
İHO: İmam Hatip Ortaokulu
İ.Ü.E.F.: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Matb.: Matbaası
MEB.: Milli Eğitim Bakanlığı
Örn.: Örnek
S.: Sayfa
SBE.: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV.: Türk Diyanet Vakfı
T.T.K.: Türk Tarih Kurumu
UÜ.: Uludağ Üniversitesi
Üniv.: Üniversite
Yay.: Yayınları

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Göç, evrensel nitelikli sosyal bir sorun olmasına karşın, kişilerin ve toplumların yaşamını ekonomiden kültüre kadar birçok açıdan etkileyen nüfus hareketleridir. Özünde bir yer değiştirme hareketi olan göçlerle, kişiler yaşadıkları yerden ayrılarak başka bir yere bir süreliğine veya kalıcı olarak yerleşmekte ve yeni bir yaşama başlamaktadır. Göçler genellikle ülke toprakları içerisinde gerçekleşen iç göçler ve ülkeler arasında gerçekleşen dış göçler olmak üzere iki ana grupta ele alınır. Fakat göçlerin nedenlerine, amaçlarına ve diğer faktörlere göre de sınıflamaya tabi tutulduğu görülmektedir. Zorunlu, gönüllü, işçi, mevsimlik, mübadele, beyin göçü gibi. Güncel bir uluslararası sorun olarak varlığını sürdürmekte olan Suriye iç savaşı, büyük nüfus hareketlerine yol açan siyasi bir olaydır.¹

Dünyada savaşlar nedeniyle pek çok insan yaşadıkları topraklarından ayrılarak, zorunlu göçe maruz kalmış insan sayısı 70 milyonu aşmış durumdadır. Dünya genelindeki mültecilerin yarısından fazlasını da çocuklar oluşturmaktadır. Yıllardır kitlesel göçlerden etkilenmekte olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle zorunlu olarak göç etmiş Suriyeli göçmenlerin ilk durağı haline gelmiştir. Göçün, insan hayatını sarsan bir etkisi olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Hem göç eden insanlar(yabancılar) hem de göç alan ülkelerdeki bireyler (yerliler) bu süreci çoğu zaman sancılı bir şekilde geçirmektedir.²

Göç, göç veren ve göç alan bölgede sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, dini tutum ve davranışlarda değişmelere yol açan temel olgulardan biridir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan coğrafya, tarih boyunca birçok göçe şahit olmuştur. Göçlerle birlikte ülkemizde de pek çok ekonomik ve sosyal problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Göç edenler, devletin asli unsuru olan Türk halkıyla ilişkiler kurarak, Türk toplumundan da etkilenmiştir. Özellikle okullarda, yerli ve dışarıdan göç ile gelen yabancı uyruklu öğrenciler arasındaki etkileşim son yıllarda

---

¹ Barış YAŞAR, **Göçün Dini ve Sosyal Hayat Üzerindeki Etkisi**, Harran Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: 2019, s. 1.

² Hasan ŞEN, **Türkiye’deki Suriyeliler Entegrasyon Mümkün Mü?** İstanbul: Hiper Yayın, 2020, s.1.

sosyologların ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu konuda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır.

İki farklı öğrenme sürecinden geçen bireylerin karşılaşma durumu, özellikle yeterince hazırlık yapılmadan gerçekleştiği için bazı sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Göçmen sadece fiziksel bir yer değiştirmekle kalmamış, farklı bir toplumsal yapı ile de karşılaşmıştır. Bu durum ev sahipliği yapan toplumdaki bireyler içinde geçerlidir. Fakat aynı inanca sahip oldukları ve din, tarih, kültür ortaklığı içinde buldukları için her iki toplumunda aynı ortamda yaşamaya, aynı okullarda kardeşçe okumalarında din önemli bir faktör olmuştur. Din-toplum ilişkilerini, çalışmaların merkezine koyan ve bu ilişkiler bağlamında çok boyutlu etkileşimleri kendilerine has metodoloji ve multidisipliner yaklaşımla ele alan Din Sosyolojisi modern ve sistematik bir toplum bilimidir. Din Sosyolojisi, din konusunu sosyolojik perspektifle çoklu metodoloji kapsamında inceleyen genç bir ilmi disiplindir.³ Din Sosyolojisi bir yandan objektif ve sistematik bir yaklaşımla din olaylarını incelemeye çalışırken, diğer yandan da interdisipliner bir yaklaşımla din bilimleriyle işbirliği kurarak sorunları çözüme kavuşturur.⁴ Yani bireyin dinle kurduğu bağın niteliği, göç gibi değişen sosyal şartlar karşısında, dinle ilgili tutum ve davranışların değişmesi hususunda, belirleyici bir faktör olacağı düşünülebilir.

Din, bireylerin şahsi hayatı kadar toplumsal hayatını da ilgilendiren teorik ve pratikler bütünüdür. Din, bireylerin varoluşsal sorunlarına sunmuş olduğu çözümler ile bireyin hayatına entelektüel ve duygusal mana katarken, bireye kazandırdığı sosyal kimlikle beraber yaşama bilincini de kazandırır.⁵ Din, insanlığın her döneminde toplumların hayatını etkileyen, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumdaki sosyal davranışların oluşmasında etkilidir.

Din, insan ruhunda pek çok tesirler icra eden önemli bir değerdir. Dinin bu özelliği bütün hayat boyunca devam eder.⁶ Davranış açısından çocukta ortaya çıkan

³ Ünver GÜNAY, *Din Sosyolojisi*, 8. Basım, İstanbul: İnsan Yay., 2008, s.11.

⁴ Ünver GÜNAY, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul: Emek Matb., 1999, s.27-28

⁵ Engin Aşır İNCE, *İç Göç Sürecinde Göçmenlerin Dini Hayatında Değişim-Konya Örneği*, Erciyes Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: 2019, s.21.

⁶ Kerim YAVUZ, *Çocukla Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983, s.34.

dini tavırların şekillenmesi ve belirlenmesinde ise ailenin ve genişleyen çevrenin etkisi çok önemli faktördür. Aile ile din arasında bir duygu, yapı ve bütünlük vardır. Bu nedenle dini tavırların temelinde ailenin etkisi büyük ölçüde baskındır. Ailenin bünyesinde din eğitimi çocuğu son derece etkiler. Aslında aile, dini değerlerin ve dini ilgilerin bir modelidir. Yakınlarının dini davranışları, din hakkındaki düşünce ve tutumları, kullandıkları dini sözler çocukta derin izler bırakır.⁷

Çocukluk döneminde tutum ve davranışlarının gelişmesinde ailenin etkisi önem kazanırken, erinlik çağına girmesiyle birlikte okul ve arkadaş grubunun etkisi önem kazanır. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki erinlik dönemi fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve bilişsel alanda birçok gelişimin yoğun olarak yaşandığı dönemdir. Erinlik çağı, gençlerin kendini tanıma, toplumdaki rolünü ve hayattaki amacını belirleme, kişiliğini gerçekleştirme konularında ciddi bunalım ve arayışların yaşandığı, dini ve metafizik konulara ilginin arttığı bir dönemdir. Erinlerin yaşadığı dönem gereği bir takım psikolojik, toplumsal, kültürel ve dini problemlerin olması doğaldır. İşte tüm bu sebeplerden dolayı bu çalışmada, erinlik çağında olan örneklem grubunun dini algısı ve dini yaşayışı araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Göç olgusu, özellikle sosyal bilimler alanında birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Aynı şekilde din olgusu da insanlığın var oluşundan bu yana hayatın ve toplumun merkezinde olan inançlar sistemidir. Bu inançlar sistemi, insanların günlük hayattaki davranışlarını şekillendirmiş, yön vermiş ve sosyal olaylara bakış açısını belirlemiştir. Bu araştırmanın konusu, Konya İli Merkez Meram İlçesi Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu'nda öğrenim gören yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışlarının incelenmesidir.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Göçün toplumlar içindeki etkisi daha çok sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanlar içerisinde toplanmaktadır. Çoğu kez göçlerin insanların hayatına vermiş olduğu değişimler, bu etkilerin gölgesinde değerlendirilmektedir. Bu tarz yaklaşımlar, göçlerin dini boyutunun da araştırılmasını ve bu konu üzerinde derin çalışmaların yapılmasını önemli bir ihtiyaç haline getirmektedir. Her ne kadar göç olgusu, ele

⁷ Neda ARMANER, *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980, s.81.

alınırken ön planda tutulan sosyal, kültürel ve ekonomik boyutları bütünsel olarak ele alınıp dini boyut bu bütünün küçük bir parçası olarak görülse de bu yeterli gelmemektedir. Bu ve buna benzer gerekçeler bu konuda daha geniş çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Bu araştırmanın genel amacı, hem konuyla ilgili kaynaklar taranarak teorik boyutu, hem de uygulamış olduğumuz anket çalışması yapılarak pratik boyutu incelenmiş, toplumbilim açısından şimdiye kadar araştırmaya konu olmamış Konya İli Merkez Meram İlçe 'sinden seçilen Mümtaz Kuru AİHL'de öğrenim gören ortaokul öğrencilerin, göçle beraber getirdikleri kültürel ve dini hayatlarını tespit etmek, bu arada göçmenlerde meydana gelen sosyo-kültürel değişimi kayda geçirmek ve farklı etnik kökenden ve coğrafyadan gelen ama aynı bölgeye yerleşen milletlerin sosyokültürel ve dini hayatını incelemek; varsa farklılıkları ortaya koyabilmektir.

Suriyeli, Iraklı, Afganlı vb. göçmenlerin, farklı millet ve kültürden olsalar bile önemli ölçüde Müslüman bir toplumdaki gelmeleri ve çeşitli bakımlardan kültürel benzerliklerin olması, bu benzerlikleri önemli bir inceleme alanı yapmaktadır. Literatürde dini değerlerin göçmenlerin uyumuna etkisini inceleyen çeşitli araştırmalar olmasına karşın, göçlerin dini inanç ve yaşayış üzerindeki etkilerini inceleyen çalışma sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu açıdan bu araştırmanın bulgularının bu konuyla ilgili değerlendirme yapabilme açısından önem taşıdığını söylemek mümkündür.

C. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Genel olarak bütün bilim dallarında olduğu gibi, Din Sosyolojisi çalışmalarında da araştırma konusu belirlenirken kesinlikle belirli sınırların çizilmesi gerekmektedir. Bir konunun sınırlandırılmadan bütün yönleriyle ele alınması mümkün değildir. Çalışmamız için toplanacak veriler ve araştırma sahası, Konya İli Merkez Meram İlçesi Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerinin dini inanç, tutum ve davranışlarının incelenmesidir. Okul AİHL'sine dönüşse de tez konusu, sadece Mümtaz Kuru AİHL'de öğrenim gören ortaokul öğrencileriyle (6., 7. ve 8. Sınıf) sınırlı tutulmuştur. 9. Sınıf lise öğrencilerine anket uygulanmamıştır. Bunun sebebi, tez konusunun belirlendiği ve araştırmanın yapıldığı süreçte okulda lise öğrencilerinin bulunmaması ve sadece ortaokul öğrencilerinin bulunmasıdır.

D. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 2021-2022 eğitim öğretim yılında, Konya İli Meram İlçesi Mümtaz Kuru AİHL’de öğrenim gören ortaokul öğrencilerini (6.,7. ve 8. sınıf) oluşturmaktadır. Okulda 88 tane yerli öğrenci, 225 tane Suriyeli, 25 tane Iraklı, 35 Afganlı ve 1 tane Sudanlı öğrenci bulunmaktadır. Araştırma evrenini oluşturan toplam 374 ortaokul öğrencisi içinden, tamsayım yoluyla seçilen 260 kişinin, tüm evreni temsil gücüne sahip olduğu varsayılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular, anket maddelerine verilen cevaplarla sınırlıdır. Toplam 115erkek ve 145kız; 215 yabancı uyruklu (Suriye, Irak, Afgan) ve 45yerli öğrenciye anket uygulanması planlanmıştır. Covid19 nedeniyle öğrencilerin okula gelmediği düşünülerek en az 200 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturacağı düşünülmüştür. Ancak ankete 260 öğrenci katılmıştır. Yabancı uyruklu öğrenciler tarafından herhangi bir dil problemiyle karşılaşılmamıştır. Bu nedenle Türkçe sorular Arapçaya çevrilmesine ihtiyaç duyulmamıştır.

E. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızın ilk aşamasında, Mümtaz Kuru İHO yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışlarıyla ilgili literatür taraması yapılmış, araştırılacak konular belirlenmiştir. İkinci aşamada, internet aracılığıyla Ulusal Tez Arama Sistemi kullanılmış, konuyla ilgili kaynak araştırılmış, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Kütüphanesi taranmış, konumuzla ilgili daha önce yapılmış benzer çalışmalar incelenmiştir.

Anketin uygulanmasında yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin yoğun olduğu Konya İli Meram İlçesi Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu seçilmiştir. Aynı okulda öğretmen olmamız, çalışmayı emek ve zaman açısından kolaylaştırmıştır. Daha sonra anket soruları hazırlanmış, öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışlarını en iyi şekilde ortaya çıkartabilecek sorular, basit, kapsamlı, anlaşılır ve objektif kriterlere uygun olarak hazırlanmıştır. Anketin uygulanabilmesi için öncelikle Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden araştırma izni alınmıştır. Sonra İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve okul idaresi tarafından gerekli izinler alınmış ve

öğrencilere uygulanmıştır. Tez çalışmasında, anketler tüm okulda öğrenim gören ortaokul öğrencilerine uygulanacağı belirtilmiştir.

Öğrencilere ankete verecekleri cevaplarla, bilime yapacakları katkı hatırlatılmıştır. Ayrıca anket ve uygulanması hakkında daha önce kendilerine bilgi verilen anketörlerinde yardımıyla öğrencilerin sorulara doğru ve samimi cevaplar vermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Dağıtılan formlar toplanarak işlem tamamlanmıştır. Daha sonra elde edilen veriler, tablo oluşturularak bizzat tarafımızdan bilgisayara aktarılmış ve verilerin yüzdeleri tespit edilmiştir.

Kısaca, konuyla ilgili çeşitli kaynaklara ulaşılmış ve ilgili literatür taraması yapılmıştır. Araştırmada genel tarama modeli uygulanmış olup, bir saha çalışması niteliğindedir. Dolayısıyla nicel bir araştırma modelinde hazırlanmıştır. Nicel araştırmalarda incelenen olgu, olay ve duruma dışarıdan herhangi bir müdahale edilmemiştir ve gözlem yapılmıştır. Ancak araştırmanın verimliliğine katkı sağlaması adına araştırmanın evreninde belirlenen örneklem üzerinden görüşmelerden de faydalanılarak yorumlara yer verilmiştir. Araştırmada anketlerden toplanan veriler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma, anket çalışmalarından elde edilen veriler ışığında tamamlanmıştır.

F. Araştırmanın Modeli ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırma modeli, araştırma amacına uygun olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir.⁸ Bilimsel araştırmalar “yapıldıkları çevreye ya da ortama göre laboratuvar ve saha araştırmaları; düzeylerine göre, kuramsal ve uygulama araştırmaları; yöntem, zaman ya da kontrol özelliğine göre, tarihi, betimleme ve deneysel araştırmalar” olarak gruplandırılır.⁹

Yapılan bu araştırma alan araştırmasıdır. Alan araştırması; *“bir toplumsal sorunun, bu sorunun taşıyıcısı olan bireylerle doğrudan ilişki kurarak araştırılması*

⁸ Niyazi KARASAR, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 10. Baskı, Ankara: Nobel Yay., 2000, s.76

⁹ Saim KAPTAN, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, 11. Baskı, Ankara: Tekişik Web Ofset Tesisleri, 1998, s.45

demektir. Bu metot, toplumsal gerçeğe, olana inilerek incelenecek sorunu, yaşayan kişi, grup ve sınıflar üzerinde belli teknikler kullanarak gözlemde bulunmaktır."¹⁰

Çalışmamızda bilgilerin toplanmasında yazılı kaynaklarla birlikte survey tarama metodu kullanılmıştır. Tarama araştırmaları, olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanlarının mevcut durumlarını, şartlarını ve özelliklerini gerçekteki görünüşüyle anlatmak amacıyla yapılır.¹¹ Tarama araştırması geniş grupları kapsayan araştırma şeklidir. Bu araştırmalarda istatistik kavramı, teknik ve işlemlerinden büyük ölçüde faydalanılır. Genellikle anket ya da mülakat tekniği kullanılır.¹²

Araştırmanın teorik bilgileri kaynak taraması yapılarak elde edilmiştir. Alan araştırması ile ilgili veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anketlerde katılımcıların (öğrencilerin) dini inanç, tutum ve davranışlarına ilişkin bilgiler edinmeye yönelik ölçme soruları yer almaktadır.

Araştırmanın anket uygulama yönteminde, literatür taramasının yanı sıra, bu alanda daha önce yapılan araştırmalar incelenerek konu ile ilgili soru havuzu oluşturulmuştur. Anket soruları ile yerli öğrencilerin yanı sıra göçmen öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışları ile ilgili göç sürecine bağlı olarak nasıl bir değişimin olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

G. Araştırmanın Varsayımları

Varsayım, aralarında ilişkiler kurmak suretiyle olayları bir nedene bağlamak amacıyla tasarlanan önermeler, bir başka deyişle, gözlem, deney ve sezilerden çıkarılmış bilimsel temelli tahminlerdir. Deneysel çalışmalarda araştırmacılar, araştırmalarına başlamak için temel bir varsayımdan yola çıkmak zorundadırlar. Zira bilimsel araştırmaların başlangıç noktası olarak varsayımlar, çalışma boyunca

¹⁰ Muzaffer SENCER, Yakut SENCER, **Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim**, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enst. Yay., 1978, s.53.

¹¹ KAPTAN, a.g.e., s. 10.

¹² Halide Nur ÖZÜDOĞRU, **İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç Tutumları İle Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği)**, Selçuk Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2003, s. 23.

araştırmacıya rehberlik eder. Çünkü herhangi bir varsayıma sahip olmaksızın, olayları gelişi güzel gözlemlemek ve yorumlayıp anlamlandırmak neredeyse imkansızdır.¹³

G.1. Ana Varsayımlar

Bu araştırmada Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden Suriyeli, Iraklı ve Afganlı göçmenlerin, göç sürecine bağlı olarak dini inanç, tutum ve davranışlarının sosyal hayat yaşantılarının nasıl bir değişime uğradığı incelenmeye çalışılacaktır. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışları incelenerek elde edilen veriler karşılaştırılacaktır.

Araştırmamızın temel varsayımı, göç sebebiyle farklı sosyo-kültürel ve dini kültüre sahip öğrencilerin karşılıklı etkileşimini güçlendirmek ve varsa ortaya çıkan farklılaşmayı açıklamaktır.

G.2. Alt Varsayımlar

Belirlenen amaç çerçevesinde, araştırmanın varsayımları şu şekilde sıralanabilir.

Göç, yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini tutum ve davranışlarında karşılıklı etkileşime neden olan sosyal bir harekettir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin, göç etme nedenleri ile göç sürecinde ve sonrasında dini hayatında meydana gelen değişim arasında ilişki olduğu düşünülmektedir.

Farklı uyruğa mensup olan öğrencilerin, paylaşmış oldukları inanç değerlerinin ortak olduğu tahmin edilmektedir.

Yerli ve yabancı uyruklu öğrenciler arasındaki ilişkilerin gelişmesinde din en önemli faktör olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin medya araçlarında izlediği eğlence programları, diziler ve filmler, dini düşünce, tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

---

¹³ Korkmaz, **Göç ve Din**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2011, s.214.

Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin arkadaş seçiminde, farklı etkenler belirleyici olabilmektedir.

Öğrencilerin, uyruklarına göre Allah inancı ile ilgili düşünceleri farklılaşmamaktadır.

Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyet, sınıf ve uyruğa göre ibadet konusundaki düşünceleri farklılık göstermektedir.

Kültürel farklılıklar, öğrencilerin dini düşünce ve tutum noktasında farklı davranışlar geliştirebilmektedir.

Uyrukları farklı olmasına rağmen öğrencilerin Kuran-ı Kerim'e ve duaya verdiği önem farklılık göstermediği düşünülmektedir.

Yerli öğrencilerin aileleriyle ilişkileri, yabancı uyruklu öğrencilere göre daha güçlüdür.

Ailelerinin müdahale ettikleri konular uyruğa göre farklılaşmaktadır.

Göç eden öğrencilerin ve ebeveynlerinin dini inanç, tutum ve davranışlarında göç sonrasında değişim olduğu düşünülmektedir.

İslam dininin kardeşlik ruhu ve kucaklayıcılık özelliği göçmenlerle yerli halkın bir arada yaşamasını kolaylaştırmaktadır.

Bu araştırmada, katılımcıların anketlerde yer alan soruları doğru olarak anladıkları ve katılımcıların sorulara doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.

1. BÖLÜM: GÖÇ, DİN VE ERİNLİK ÇAĞI

A. TÜRKİYE'DE GÖÇ VE DİN

A.1. Göç ve Göçün Çeşitleri

A.1. 1. Göç

Göç, yaşadığı topraklardan farklı sebeplerle kopan veya kopmak zorunda kalan insanların başka yerleşim alanlarına yerleşmek üzere gitmesi durumudur. Sanayileşmeyle birlikte önem kazanan bir olgudur. Göç eden kişilere “göçmen” veya “*muhacir*” denir. Çoğu zaman göç eden kimselerin, dünya görüşlerinde ve din anlayışlarında büyük değişimler meydana gelmektedir. Göçmenler gittikleri yerlerde de bir değişime neden olurlar.¹⁴

Kişilerin gelecekteki yaşamlarının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen veya geçici bir süre için bir mekândan (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek amacıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı şeklinde tanımlanan göç tanımında gidilen yerde geçirilecek süreye vurgu yapılmıştır.¹⁵

Göç, çok boyutlu sosyal bir olgudur. Göçü güdüleyen pek çok faktör vardır. Örneğin, bazı sosyal, siyasal ve dini faktörlerin yanında doğal nedenler de göçleri tetikleyen etmenler arasındadır. Göç nedenleri konusunda günümüze kadar en çok kullanılan paradigma, itici ve çekici faktörler paradigmasıdır. Bu paradigma, geride bırakılan ana vatanın, göçmenlerin iktisadi, siyasal ve kültürel alanlardaki istek ve arzularına cevap vermekte yetersiz olduğuna, buna karşın göçün hedefindeki ülkenin ise, bu alanlarda çekici bir nitelik sergilediğine işaret eder. Dolayısıyla, göçün ardındaki temel sebep, terkedilen ülkenin iticiliği ve göç edilen ülkenin çekiciliğinden kaynaklanan yapısal sebeplerdir.¹⁶

Göç sistemler teorisi, göç akımını makro ve mikro yapıların karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olarak ifade etmiştir. Burada makro yapılar ile kastedilen uluslararası ilişkiler, uluslararası ticaret ve ülkeler arasındaki göç trafiğini düzenleyen

¹⁴ Mehmet Ali KIRMAN, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004, s.90.

¹⁵ Gökhan BOLAT, *Türkiye’de İç Göç ve Din (İstanbul Esenyurt, Kırcaç Beldesi Örneği)*, Erciyes Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: 2013, s.12.

¹⁶ Arif Korkmaz, a.g.e., s.9.

veya kontrol eden geniş çaplı kurumsal birtakım faktörlerdir. Bu teori kapsamında mikro yapılarla göç sürecinde ve sonrasında karşılaşılan sorunlarla mücadele edebilmek için tamamen göçmenler tarafından enformel şekilde geliştirilmiş toplumsal ağlar kastedilmektedir. Hem göçmenleri hem de göçmen olmayanları kapsayan bu enformel toplumsal ağlar göç hareketinin başlaması, devamlılığı ve başarıya ulaşmasında önemli bir role sahiptir. Bütün bunların gerçekleşebilmesi için ülke hakkında bilgi edinme, iş bulma, çevreye, topluma ve kültüre uyum sağlama gibi konularda gerekli bilgi akışının sağlanması gereklidir.¹⁷ Makro yapılar sayesinde de iki ülke arasında göç akışını organize etmek ve yönlendirmek daha kolay hale gelecektir. Göçmen alan ülkenin sınırlarını koruyacak düzenlemeler de makro yapılar aracılığıyla mümkündür.¹⁸

Suriye'den Türkiye'ye ilk kitlesel göç 2011 yılında başlamış ve 2013-2014 yıllarında en yüksek düzeye çıkmıştır. Göçmen ağları, günümüzde gelişen ve ulaşımı kolaylaştıran teknolojiyle birlikte zaman içerisinde göçün akışında daha çok Türkiye üzerine yönelmesine sebep olmuştur. Suriyeli göçmenlerin çoğunlukla belirli yerlerde toplu şekilde yaşaması, bir açıdan Suriyeli mahallelerin oluşmasına neden olmuştur. Konya ilinde de bunu gözlemlemek mümkündür. Araştırmanın yapılacağı okuldaki öğrencilerin büyük bir kısmı Suriyeli öğrencilerden oluşmaktadır. Ayrıca Afganistan'dan ve Irak'tan gelen öğrencilerde bulunmaktadır.

Günümüz dünyasında yaşayan her 35 kişiden birinin, gelişmiş ülkelerde ise her 10 kişiden birinin geçmişini şekillendirmiş olan göç olgusu, küresel bir olgu olup tarihin her döneminde yaygın olarak çoğu zaman büyük nüfus hareketleri şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak göçler kendi içerisinde iç göç, dış göç gibi ayrımlara tabi tutulduğu için tanımlar daha da çeşitlenmektedir.¹⁹

¹⁷ Stephan CASTLES, Mark J. MILLER, "Göçler Çağı", Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Yay., 2008, ss.37-38.

¹⁸ Savaş ÇAĞLAYAN, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla: Muğla Üniv. SBE. Dergisi, Cilt 17, sayı 2: 67-91, 2006, s.83.

¹⁹ YAŞAR, a.g.t., ss. 18-19.

A.1.2. İç Göç

İç göç, bir ülke içinde bölge, kent, köy ve kasaba gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketidir. İç göçün artışı, itici ve çekici faktörlerle açıklanır. Kırsal kesimde nüfus artışı, toprağın küçülmesi ya da elverişsizliği gibi sebepler, kişileri kentlere gitmesine neden olan faktörlerdir. Kentlerde bulunan yüksek yaşam kalitesi, nitelikli eğitim, sağlık ve maddi imkânlar gibi cazip unsurlar, insanları kentlere çeken faktörlerdir.²⁰ Vatandaşları oldukları ülke sınırları içerisinde insanların yaşam yerlerini değiştirmesi durumu iç göçtür. İç göç, daha iyi bir yaşam sürmek, daha iyi eğitim ve sağlık imkanlarına ulaşabilmek ve iş sahibi olabilmek gibi nedenlerle yapılmaktadır.

İç göç, göç veren ve göç alan yerleri yakından ilgilendirmekte, her iki tarafı da demografik, sosyal, siyasal, ekonomik ve daha birçok yönden etkilemektedir. 1950'lerde başlayan ve dönem dönem artan ve azalan, genellikle kırdan kente doğru bir seyir izleyen, aynı şekilde yapısal değişiklikler geçiren iç göçler, Türkiye'de yaşanan hızlı değişim ve dönüşümün baş aktörlerinden biridir. İç göçün meydana gelmesinde bölgeler arasındaki ekonomik dengesizlikler etkili olmuştur. Bununla birlikte eğitim, sağlık, sosyal ve siyasal birçok nedenler mevcuttur.²¹

Türkiye açısından ele alındığında iç göçlerin en önemli nedeni olarak işsizlik ve daha iyi bir yaşam kurma ümidi öne çıkmaktadır. İç göçlerin çok önemli bir kısmının sanayileşmiş kentlere gerçekleşmesi de bu tezi doğrular niteliktedir. Bunun yanında Türkiye'de terör ve terörün yol açtığı sorunlara bağlı olarak gerçekleşen önemli bir göç dalgasının varlığından da bahsetmek mümkündür. Son 30-40 yıllık dönemde başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere Türkiye'nin çeşitli yerlerinde terör şiddeti yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu olguya bağlı olarak bazı illerde refah düzeyi zaman içerisinde Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. Terörün ortaya çıkmasıyla birlikte terörün yoğun olarak yaşandığı illerin kırsal

²⁰ Celaleddin ÇELİK, "Göç, Kentleşme ve Din", Din Sosyolojisi El Kitabı, 5. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları, 2018, s. 297.

²¹ BOLAT, a.g.t., s.16.

kesimlerinden özellikle İstanbul, Adana, Mersin gibi kentlere doğru yoğun bir nüfus hareketliliğinin gerçekleştiği görülmektedir.²²

Ülkemizin bazı bölgelerinde gerçekleşen mevsimlik göç de iç göçtür. Yılın belli dönemlerinde kişilerin çalışmak, dinlenmek ve tatil yapmak gibi sebeplerle iki veya daha fazla mekanda bir süreliğine yer değiştirmesine mevsimlik göç denir. Hem kitlesel halde hem de bireysel olarak yapılabilen mevsimlik göç, her şeyden önce göç edenlerin gittikleri yerlerde kalıcı olmayı düşünmedikleri bir göçtür. Örneğin, farklı bölgelerden Karadeniz Bölgesine fındık, Çukurova Bölgesine pamuk hasadı için gelen geçici işçiler mevsimlik göçün Türkiye tarım sektöründeki tipik örneklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte yaz mevsiminde tatil beldelerinde, örneğin Akdeniz ve Ege Bölgelerindeki şehirlere çalışmak için giden bireyler de bu kategoride değerlendirilebilir.²³

Kente yapılan göç, sadece fiziki mekân değişikliğiyle sınırlı değildir. Bireyin düşüncesinin, dini yaşamının, davranışlarının, ahlakının, aile yapısının değişikliğe uğramasına da yol açar. Öte yandan dini inançlarını daha hür yaşama arzusu göçe sevk eden bir nedendir. İslam tarihinde Mekke'den Medine'ye yapılan göç, inanç eksenli göçtür. Her ne kadar ülkemizde insanların inançlarını yaşama hususunda karşılaşmış olduğu engellerden dolayı gerçekleşmiş iç göçlerden bahsetmek mümkün gözükmesi de Konya muhafazakar yapısıyla, insanları inanç ve ibadetle ilgili meseleleri daha nitelikli yaşaması hususunda cazibe merkezi olmuştur. Konya şehri kendisiyle özdeşleşmiş geleneksel-muhafazakar kimliğiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Konya'ya gerçekleşen göçler ile ilgili yapılan araştırmalarla bu tespitleri destekleyen verilere ulaşmak mümkündür.²⁴

A.1.3. Dış Göç

Bireyin yaşadığı ülke sınırları dışına gerçekleştirmiş olduğu göç, uluslararası göç veya dış göç olarak tanımlanır. İşgücü göçü, uluslararası düzensiz göç, transit göç, çevresel göç, insan ticareti ve kaçakçılığı, zorunlu göç, zorunlu insani göç, sığınmacı

²² YAŞAR, a.g.t., s.23.

²³ Hasan ŞEN, a.g.e., s.47.

²⁴ Engin Aşır İNCE, a.g.t., ss.14-15.

ve mültecilerin korunması gibi farklı konuların tamamı uluslararası göçün kapsamına girer. Doğal afetler, savaş ve baskıcı rejimler dışında; daha iyi bir iş, gelecek ve hayat standardı arayışı için gönüllü olarak da yapılmaktadır.²⁵

İç çatışma, savaş ve doğal afetler sonucu oluşan kitlesel göç dalgasının çoğunluğu sınırı olan komşu ülkelere yapılmaktadır. Komşu ülkenin birden fazla olması durumunda ise kendileri açısından hayat kalitesinin ve çalışma şartlarının daha iyi olduğunu düşündükleri ülkeleri öncelikli tercih etmektedirler.²⁶

Cartles ve Miller'a göre, *“uluslararası göç çoğunlukla farklı biçimlerde ortaya çıkan çatışmaların hem nedeni hem de sonucudur”*. Özellikle soğuk savaş sonrasında milyonlarca insanın doğdukları yerin dışında iş, ev, gelecek veya güvenli bir yer arayışı sonucunda iş imkanlarının ve sosyal kapasitenin yetersiz olduğu kentlerde kapasitenin çok üstünde bir yığılma oluşturduğunu, bunun da sosyal krize yol açtığını söylemiştir.²⁷

Göç kavramında etkili olan temel karakteristik nedenler yine dış göçün de nedenleri arasındadır. Dış göçlerin meydana gelmesinde diğer göç olguları gibi itici ve çekici faktörlerin önemli yeri vardır. Türkiye açısından dış göç olaylarının yoğun olarak gerçekleştiği zamanları ve bu zamanlardaki iletişim olanaklarını göz önünde bulundurursak, dış göçlerin oluşmasında gidilen yerin çekici özelliklerinden ziyade terk edilen yerin itici faktörlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu nokta da yine başta sosyo-ekonomik nedenler olmak üzere eğitim, istihdam, hızlı nüfus artışı gibi nedenleri sayabiliriz.²⁸

Lee'nin teorisi, Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye neden kitleler halinde geldiklerini net bir şekilde açıklamaktadır. Lee'nin “itici faktörler”, yani insanların yaşadıkları yerlerde karşılaştıkları olumsuzluklar Suriye'de yaşanan çatışma, savaş, belirsizlik ortamını; “çekici faktörler” ise Türkiye'deki güvenli ortam, sosyal yardımlar, Avrupa'ya geçiş kapısı oluşu, ticaret ve yatırım yapabilme imkanları

²⁵ Hasan ŞEN, s.48

²⁶ Adem ESEN, Mehmet DUMAN, **“Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler”**, Wald Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, 2016, s.134

²⁷ CASTLES, MİLLER, a.g.e., s.6.

²⁸ BOLAT, a.g.t., s.14.

Türkiye ile Suriye arasındaki tarihi ilişkiler, dini ve kültürel benzerlikler ve Türkiye'nin toplumsal yapısı gibi cezbedici fırsatlarını ve avantajlarını ifade etmektedir.²⁹

Zorunlu göçe maruz kalıp ülkelerini terk eden insanlara “mülteci” ya da “sığınmacı” denir. Mülteci kavramı uluslararası hukukta son derece detaylı tanımının yapılmasının sebebi, mültecilerin geldikleri ülkeye geri dönmeleri durumunda hayati tehlikenin olmasıdır. Dolayısıyla bu kişiler bir başka yere sığınmak zorundadır.³⁰ Ancak kendi istekleriyle çalışmak, eğitim almak veya başka nedenlerle ülkelerinden başka yere göç edenlere de “göçmen” denir.³¹

Çatışma, baskı ve yaşam tehdidi nedeniyle göç etmek zorunda kalan mültecilerle, ekonomik beklentilerle kazançlarını artırmak amacıyla göç eden göçmenleri birbirinden ayırt etmek her zaman kolay olmamıştır. Ancak geldikleri ülkede hayati tehlikelerinin olup olmamasıyla değerlendirilebilir.³²

A.2. Türkiye’de Göç Olgusu

Göç olgusu, merkezinde insanın bulunduğu bir yer değiştirme hareketi olarak çok önemli sosyal, siyasal, kültürel, demografik ve ekonomik değişmelere sebep olmaktadır.³³ Türkiye’ye göç eden göçmenler, ülkeye yerleşirken dil farklılığı, ayrımcılık, iş ve eğitim imkanlarındaki sınırlılıklar, yalnızlık ve farklı kültürel yapılarına uygun hizmetlere erişimin mümkün olmaması gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Burada göçmenlerin yaşadıkları yerleşim yerlerinin, cinsiyet, yaş, eğitim düzeylerinin durumuna göre ihtiyaçları belirlenerek sosyal destek verilmesi göçmenlerin ve toplumun yararına olacaktır.³⁴

²⁹ Hasan ŞEN, a.g.e., s.37.

³⁰ Hasan ŞEN, a.g.e., s.24.

³¹ Hasan ŞEN, a.g.e., s.26.

³² Hasan ŞEN, a.g.e., s.25.

³³ Ensar GÖÇMEZ, **Afganistan’dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyokültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ovakent Beldesi Örneği)**, Selçuk Üniv. SBE. Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2008, s. 18

³⁴ Betül Dilara ŞEKER, İbrahim SİRKECİ, M. Murat YÜCEŞAHİN, **“Göç ve Uyum”**, 2. Baskı, Birleşik Krallık: Transnational Press London, 2015, ss. 67-68

Göçün kültürler arasındaki farklılıkları ortaya çıkaran ve bu bağlamda farklılıklar arasında çatışmalara yol açabilen bir nitelikte olması sebebiyle entegrasyon alanına ilişkin çalışmalar Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra daha da önem kazanmıştır. 2000'li yıllarda tüm dünyanın gündemine oturan küreselleşme kavramı, toplumların kültürel anlamda birbirine yaklaştığını, aynı zamanda birbirinden çok farklı ve iç içe geçmiş kültürlerin bir arada yaşadığını, çok kültürlü toplumları gündeme getirmiştir. Küreselleşme her ne kadar homojen gibi görünse de kültürel açıdan heterojendir.³⁵ Konum itibariyle Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yakın olduğu için pek çok göçe ev sahipliği yaptığı için göç konusunda oldukça tecrübelidir.

Suriye'de iç savaşın başlaması, 2011 yılında Tunus'ta başlayan ve Arap Baharı adı verilen ve Akdeniz çevresindeki tüm Müslüman ülkeleri etkisine alan sürecin bir uzantısı olarak gerçekleşmiştir. Arap Baharı'nın başlamasıyla birlikte Suriye'de halk gösterileri başlamış ve bu kitlesel eylemlerde mevcut Baas Rejiminin değişmesi yönünde reform talepleri gündeme gelmiştir. Yönetimin bu konuda direnç göstermesi ile kitle eylemlerini silahlı güç kullanarak bastırmaya çalışması Suriye'yi iç savaşa sürüklemiştir. İç savaşla birlikte milyonlarca Suriyeli yerini terk ederek ya ülkenin daha güvenli buldukları bölgelerine ya da komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Suriye'de iç savaşın çıkması ve arkasından da milyonlarca Suriyeli göçmenlerin Türkiye'nin sınırlarına dayanması, Türkiye için kısmen beklenen ancak ülke yönetimine ağır yükler getiren ani bir gelişme olarak kabul edilebilir. Sonuç olarak Türkiye meseleye insani bir kriz olarak yaklaşmış ve Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye sığınması konusunda birçok ülkeye göre daha esnek bir yaklaşım sergilemiştir. Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verdiği rakamlara göre iç savaş nedeniyle 7,6 milyondan fazla Suriyeli yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmış ve bunların 4 milyondan fazlası Suriye dışında yaşamak zorunda kalmıştır. İstatistikler Suriye dışında yaşayan göçmenlerin yarısından fazlasının Türkiye'de olduğunu göstermektedir.³⁶

---

³⁵ Hasan ŞEN, a.g.e., s. 116

³⁶ YAŞAR, a.g.t., s.34.

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan rejim karşıtı protesto gösterileri kısa süre içerisinde rejimin protestocu kitlelere şiddetle karşılık vermesi sonucu çatışmalara ve sonrasında ciddi iç savaşa dönüşmüştür. Çok sayıda Suriyeli rejimin sert müdahalesiyle karşılaşmış, yaralanmış, ölmüş ve tutuklanmıştır. Bundan dolayı kitleler halinde Türkiye, Lübnan, Mısır, Ürdün, Irak gibi komşu ülkelere göç etmişlerdir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre 2019 yılı temmuz ayı itibariyle tüm dünyada kayıtlı Suriyeli Mülteci sayısı 5,625,871’dir. 3,614,108 kadarı Türkiye sınırları içerisinde ikamet etmektedir. Yani en çok Türkiye’ye göç etmişlerdir. İlk başta geçici bir meseleyken daha sonra Suriyeli göçmenlerin Türkiye’nin her yerine dağılmaları sonucu tüm Türkiye’nin meselesi haline gelmiştir.³⁷ Türkiye’de yerel halk ilk başta “misafir” algısıyla toleranslı davranmaya başlamış daha sonra kitleler halinde göç arttıkça gerilime dönüşmüştür. Son yıllarda yaşanan olumsuzluklar, ekonomik sıkıntılar, yerli halkın işsizlik sorunu bu gerilimi arttırmıştır. Fakat aynı dini inanca sahip olmak aradaki gerilimi yumuşatmıştır.

Türkiye’nin karşı karşıya olduğu son büyük göç dalgası olan Suriyeli mültecilerin göçü, Suriye’de yaşanan siyasi kargaşa ve iç savaşın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye son yıllarda gerçekleşen bu göçlerden sonra dünyada ve Ortadoğu’da en fazla mülteci barındıran ülke konumuna gelmiştir. Türkiye, Suriye’de krizin ve hemen ardından mülteci akınlarının çıkmasıyla açık kapı politikası uygulamaya başlamış ve milyonlarca Suriyeli mülteciyi birkaç yıl içinde ülkeye kabul etmiştir.³⁸

Son yıllarda göç ve mültecilik konusu Türkiye’nin ve Türk toplumunun ana gündemlerinden birisi olsa da Türkiye için göç kavramı da mülteci sorunu da yeni bir konu değildir. Aksine Türklerin bizatihi kendi tarihi göçlerle yoğrulmuş olup Türkiye’nin kuruluş döneminde de çok sayıda mübadele ve göçün olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak 20. yüzyılın genelinde Türkiye sürekli göç alan bir ülke olmuştur. Göçlerle iç içe bir toplum olan Türklerin kendisi birçok defa büyük göç

³⁷ Hasan ŞEN, a.g.e., ss. 121-122.

³⁸ YAŞAR, a.g.t., s.35.

hareketlerinin öznesi olduğu kadar birçok göçmene de ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle son yıllarda İran, Irak, Afganistan gibi birçok ülkede ortaya çıkan çeşitli sorunlara bağlı olarak göç eden insanların en önemli duraklarından birisidir. Türkiye, bu ülkelerden batı ülkelerine göç etmek isteyen insanların ara konağı olduğu gibi, birçok göçmenin de yeni vatanı durumundadır. Türkiye, bu ülkelerden gelen insanlar için yakınlık unsurunu içermesi, çoğu zaman geçici misafirliğin kalıcı bir yaşama dönüşmesine neden olmaktadır.³⁹

Suriyelilerin 1 milyon 700 binden fazlası, 18 yaşından küçüktür. 5-17 yaş arası okul çağındaki Suriyeli çocuk sayısı ise bir milyonun üzerindedir. Türkiye’de ikamet eden geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerin çok ciddi bir kısmı zorunlu eğitim çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. 2015 yılında Geçici Eğitim Merkezleri açılmıştır. Ancak 2016 yılından sonra kademeli olarak kapatılmaya başlanmıştır. Ve okullarda yerli öğrencilerle birlikte örgün eğitimden faydalanmışlardır.⁴⁰ Ayrıca Türkiye, Irak ve Afganistan’dan da göç almaya başlamıştır. Farklı etnik yapıya sahip olan çocuklar okul ortamında, parkta, aynı mahallede oyun oynaması ve arkadaşlık kurması yabancı uyruklu çocukların Türk toplumuna uyumlarını olumlu yönde etkilemiştir.

Göçle birlikte göç veren yerlerin sosyokültürel yapısı göç alan yerlere taşınmaktadır. Böylece farklı kültürel yapıya saygı, birlikte yaşama bilinci ve toplumsal sorumluluklar göçle birlikte sosyal ilişkiler vasıtasıyla tecrübe edilmektedir. Ayrıca göçler, kalabalık nüfus yoğunluğuna sebep olabilmektedir. Bu yoğunluk dengesiz ve kontrolsüz şehir hayatına neden olduğunda toplumda kaos, kargaşa ve çatışma meydana gelir. Konya’da, göçmen toplumların belli mahallelerde yoğunlaşması da sosyokültürel etkileşimi sınırlandırmaktadır.

A.3. Göç-Din Etkileşimi

Göç-din etkileşimi, dinin göç üzerindeki etkisi ve göçün din üzerindeki etkisi olarak iki türlüdür. Bu etki hem olumlu hem de olumsuzdur. İslam’da ‘hac ve hicret’ yüzyıllar içerisinde göç olgusunu kurumsallaştırmıştır. Hâlbuki modern bir olgu olarak

³⁹ YAŞAR, ag.t., s. 34.

⁴⁰ Hasan ŞEN, a.g.e., ss. 133-134.

Batı'ya göç, dini korumaktan çok ekonomik kaygılarla yapılmaktadır ve üstelik dini açıdan bazı sakıncalar da barındırmaktadır.⁴¹

Göç sadece bir nüfus hareketliliği değildir. Göç aynı zamanda yaşam tarzlarının, inanç, düşünce ve tutumlarının yeni yerlere taşınmasıdır. Bu çerçevede her kültür, içinde doğup büyüdüğü coğrafi sınırların ötesine geçtiği andan itibaren yeni şartlarla karşılaşır. Önceki yaşam şekli bir yandan yeni koşullar içerisinde sürdürülmeye çalışılırken, öte yandan yeni şartlara da uyum sağlaması gerekmektedir. Bu durumda göç sosyal değişimin önemli bir faktörü olarak ortaya çıkar. Bu süreçte dikkat çeken önemli bir olgu da dindir. Göç sürecinde göçmenlerin dindarlıklarında değişim yaşanabilmektedir. Ortaya çıkan değişimin yönü olumlu veya olumsuz olarak farklılaşabilmekle birlikte, birey veya toplumun temel yapısının korunmasında ve yaşanan gerilimin yatıştırılmasında din önemli bir rol oynayabilmektedir.⁴²

Kentte, dini otorite kurumsallaşırken dini bilgi kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım imkânları genişler. Kent, bu bakımdan dinde eleştirel düşüncenin, sorgulama ve bireyselleşmenin ortaya çıkmasına fırsat sağlar. Bununla birlikte kent hayatının çok katmanlı ve tabakalı yapısında tek boyutlu dindarlıktan söz edilemez. Çünkü kent, farklı kültür ve hayat tarzlarının bir arada olduğu heterojen bir ortamdır. Dindarlık ise sosyal ve kültürel değişimlere bağlı olarak değişir.⁴³

Birey ya da toplumları göçe sevk eden nedenlerden birisi de dini hassasiyetlerdir. Bu nedenle yapılan göçlerle ilgili teşviklere, İslam dininin teorisini oluşturan Kuran ve hadislerde Müslümanların inançlarını daha rahat yaşayabileceği yerlere göç etmelerini teşvik eden metinlerle karşılaşılabılır. Nisa suresi 97. ayette Allah: “Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik.” derler. Melekler: “Allah’ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!” derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir.” buyurmaktadır. Enfal Suresi 72. ayette Allah: “İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir.”

---

⁴¹ KORKMAZ, a.g.e., ss. 50-54.

⁴² YAŞAR, a.g.t., s. 18.

⁴³ ÇELİK, a.g.m., ss. 300-301.

buyurmaktadır. Geçen ayetlerde yapılan teşvik ve uyarılar, ayrıca peygamberimizin ahabının hicret konusunda sebat etmelerine yönelik yapmış olduğu dualar ve bu konuda zikretmiş olduğu hadisler gerek o dönemde gerekse günümüzde, dine dair meselelerde ihtiyaç olduğunda göç etme şuurunun Müslümanların zihin dünyalarına yerleşmesine zemin teşkil etmiştir.⁴⁴

Dini inanç bireyin duygu, davranış ve düşüncelerini etkilemektedir. Diğer yandan hakim toplumun dini inançları ve farklı dinlere karşı tutumları da göçmenlere olan yaklaşımlarında belirleyici olmuştur.⁴⁵ Aslında dinin kendisi göçün hangi ülkeye yapılacağını belirleyen faktördür. Kişiler yaşadıkları yerde kendi dinlerini hiçbir baskı altında bulunmadan, özgürce yaşayabilecekleri ülkeleri seçmektedir. Suriyeli, Iraklı ve Afganlı göçmenlerin de Türkiye'ye göç etmesinde din etkili olmuş ve yaşadıkları toplumla uyum sağlamasına yardımcı olmuştur.

Özellikle göçmen dini örgütlenmeleri, göçmenlerin kendi ülkelerinde sahip oldukları gelenek ve alışkanlıkları göç ettikleri ülkede dönüştürerek sürdürmelerine imkan sağlamaktadır. Göçmenler dini örgütlenmeleri sayesinde, girdikleri yeni ortamda onlara sosyal bağ oluşturulmakta ve kendilerini ait hissettikleri ve tanıdık hissini oluşturduğu bir ortam sağlamaktadır. Din, göçmene “güvenli liman” hissi yaratan güçlü bir kurum olarak görülmektedir.⁴⁶

Göçmenler dini örgütlere sadece ibadet etmek için değil; aynı zamanda psiko-sosyal destek, yeni iletişim ağlarına ulaşım, kültürel faaliyetlere katılmak veya sosyal statülerini yükseltmek gibi nedenlerle gitmektedir. Böylece göçmenler kendilerine, kendi kültürlerine ait alana girerek aslında bir yere sığınmış olmaktadır.⁴⁷

Bir toplumda göçmenler de dahil olmak üzere çok sayıda birey, ahlaki değerleri din aracılığıyla elde eder. Modern devletin toplumsal ahlakı besleme yetisi, aile değerleri, iyilik sevgisi, dezavantajlı gruplar için endişelenme ve toplumsal

⁴⁴ Ahmet ÖNKAL, “Hicret”, TDV. İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV. Yay., 1998, s. 462.

⁴⁵ Nebile ÖZMEN, **Çok Kültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din**, İstanbul: Çamlıca Yay., 2012, s.22.

⁴⁶ Öner IHLAMUR, Gülfer SUNA, **Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru (Küreselleşme Çağında Göç İçinde)**, İstanbul: İletişim Yay., 2012, ss.319-320.

⁴⁷ ÖNER, SUNA, a.g.e., ss.320-321.

sorumluluk hissi gibi değerleri topluma aktarmakta bir boşluğa sahip olduğu açıktır. Bu ahlaki boşluk Parekh'e göre din, gönüllü dernekler ve sosyal yardım kuruluşları aracılığıyla giderilmelidir.⁴⁸ Din insan yaşamı açısından günümüzde hala önemini korur. İnsanlar dinin bireysel alana sıkıştırılmasını istememekte ve kamusal alanda özgürce dinini yaşayabilmeyi talep etmektedir.⁴⁹

Din, hayatın ve varoluşun anlamı, ölüm sonrası hayat, ahiret ve selamete ulaşma vaadi bağlamında bireysel varoluşsal bir işleve; kültürel, sosyal dayanışma, bütünleşme, kimlik ve aidiyet sağlama bakımından da toplumsal işlevlere sahiptir. Dinin toplumsal bütünleştiricilik işlevi, özellikle kültüre ve değerlere nüfuz eden ve insanlar için istikrar sağlayıcı bir unsur olmasında yatar. Dinin bu aşamada baş edilemeyen doğal felaketler, hastalıklar ve ölüm karşısında, acıları ve sıkıntıları bertaraf eden, sosyal problemler ve yoksunluklar devreye girer. Din bu tür değişim süreçlerinde iki farklı tutum ve davranışlara yol açar. İlkinde muhafazakâr bir algıyla, dinin mevcut kentsel yoksunluklar, mağduriyetler ve adaletsizlikler sistemini, ilahi takdir ve kader olarak yorumlama eğilimi öne çıkar. İkinci eğilimde ise, çarpık kentleşme, sosyal adaletsizlikler, mahrumiyet ve yoksulluklar, ilahi bir takdir olarak değil; sosyal sistemin bir hatası olarak yorumlanır ve “din” bu durumda sosyal adalet arayışını ve protestocu eğilimleri teşvik eder. Bu eğilimdeki farklılaşma, göçmenlerin kentle ilişkisine göre değişiklik göstermektedir.⁵⁰

Nitekim araştırma evrenimiz olan Konya İl'inde genel olarak dış ülkelerden ve Türkiye'nin diğer bölgelerinden göç almasının nedeni, göç eden bireylerin kendileri için daha rahat yaşayacağı huzurlu bir arayış ve çocuklarının daha iyi bir din eğitimi almaları amacıyla buraya göç ettikleri gözlemlenmektedir. Öte yandan memleketinden ayrılan göçmenler, yerleşmiş olduğu yeni sosyokültürel ortamda birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar, göçmen toplumda dine yönelişi ve dini yeniden yaşama ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

⁴⁸ Bhikhu PAREKH, **Çok kültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002, ss.418-419.

⁴⁹PAREKH, a.g.e., ss.411-413.

⁵⁰ ÇELİK, a.g.m., s. 304.

B. ERİNLİK ÇAĞI

B.1. Erinlik Çağı Gelişim Özellikleri

Erinlik, buluş-puberte, insanın cinsel organlarının olgunlaştığı ve üreme yeteneği kazandığı, fizyolojik değişimin yaşandığı dönemdir. Erinlik, bir yönden çocukluk, diğer yönden ergenlikle çakışan, kısa ve çabuk bir değişme düzenidir.⁵¹ Erinlik dönemindekiler ne çocuk ne de ergendir; ama kendilerine özgü kişilik geliştirme aşamasında olduklarından, sosyal ve kültürel açıdan gelişme kaydederken; kişilik özellikleri bakımından da kendilerini hala çok beğenmekte ve egosentrik tutumlarını sürdürme eğilimi göstermektedir.⁵²

Ergenlik ile erinlik evreleri arasında farklılık vardır. Erinlik, ergenlik yıllarının başlangıcında, hızlı değişikliklerin meydana geldiği dönemdir. Hızlı beden gelişimi ve hormonların faaliyeti ile fiziki olgunluk aşamasına ulaşılır.⁵³ Erinlik döneminde birey, kendi bedeninde olan değişikliklerin bilicindedir. Ergenlik ise, tek başına fiziki olgunluğun değil, aynı zamanda olgunluğun tüm yönlerini içeren bir yaşam dilimidir.⁵⁴

MEB'e göre ergenlik, buluş çağına erme sebebiyle biyo-psikolojik bakımdan toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan çocukluk ve genç yetişkinlik arasında bulunan 12-24 yaşları arasındaki gruptur.⁵⁵ Ergenlik dönemi, erinlik ile başlayıp, yetişkinliğe kadar süren bir dönemi kapsamakta, çocuklukla yetişkinlik arasında bir geçiş dönemini oluşturmaktadır. Cinsel olgunluğun gerçekleştiği dönem veya yaş olarak tanımlanan erinlik, yalnız biyolojik değişikliklerin değil, duygusal ve sosyal değişikliklerin de ortaya çıktığı dönemdir.⁵⁶

Ergenlik, biyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı⁵⁷ duygu, düşünce ve tutumlarda en keskin değişmelerin izlendiği cinsel

⁵¹ erinlik.tr.gg/Erinlik-Nedir-f-.htm (23.02.2021)

⁵² Mustafa KILIÇ, "Gerçek Yaşam Tadında: Gelişim Dönemleri 2 Erinlik-Ergenlik", 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2016, s.25.

⁵³ Betül AYDIN, **Çocuk ve Ergenlik Psikolojisi**, 3. Baskı: Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s.172.

⁵⁴ Haluk YAVUZER, **Çocuk Psikolojisi**, 27. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.263.

⁵⁵ Adnan KULAKSIZOĞLU, **Ergenlik Psikolojisi**, 20. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018, ss. 32-33.

⁵⁶ Banu YAZGAN İNANÇ, Mehmet BİLGİN, Meral KILIÇ ATICI, **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, 2. Baskı, Adana: Nobel Kitabevi, 2005, s.303.

⁵⁷ Bkz. Birsen GÖKÇE, "Sosyal ve Kültürel Değişme Sürecinde Gençlik", Gençliğin Eğitimi ve Sorunları, Türk Eğitim Derneği IX. Eğitim Toplantısı, Ankara: Şafak Mat., 1985, s.316.

olgunlaşmayla başlayan ve bireyin ana baba denetiminden kurtulmasıyla sona eren⁵⁸ aşağı yukarı 13-20 yaş arası kapsayan⁵⁹ çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bu dönem çeşitli iklime sahip bölgelerde farklılıklar arz etmekle birlikte genellikle kızlarda 12-13, erkeklerde ise 13-14 yaş arasında başlar.

Erinlik, çocukluktan kopup, ergenliğe atılan ilk adımdır. Erin, bu dönemde benliğini anlama, yapılandırma ve kendini ispatlama çabasıdadır. İleride olgun bir birey olmaya yönelik ilk adımlarını atmaktadır. Bazen dışa dönük ve neşeli, bazen içe dönük, kaprisli ve kararsız davranmaktadır.

Erinlik döneminde ergenler, vücutlarında ortaya çıkan değişikliklere karşı çok duyarlıdırlar. Vücut yapısı, imgesi ve görünümü onların kuşkulmasına neden olabilir. Aileden bağımsızlaşmaya başladığı döneme atılan adımdır. Bu dönemde pek çok ergen, kendi yaşamını anlamlandırmak amacıyla toplumda kendilerine bir yer bulmaya çalışırlar. Erikson'a göre bu dönemin en önemli gelişimsel görevi kimliğin kazanılmasıdır. Kimlik kavramının pek çok boyutu vardır. Bu boyutlar; cinsel, toplumsal, fiziksel, psikolojik, ahlaksal, ideolojik ve mesleki boyutlar olarak gruplanabilir. Tüm bu boyutlar benliğin bütününe oluşturur. Bireylerin fiziksel özellikleri, biyolojik cinsiyetleri, benimsedikleri cinsiyet rolleri, toplumsal etkileşim becerileri, başarıları, politik, dinsel eğilimleri, dünya görüşleri, etnik kimlikleri, kişilik özellikleri, psikolojik uyumları, ruh sağlıkları kendi kimliklerini oluşturmalarında etkili olmaktadır.⁶⁰

B.1.1. Biyolojik Gelişim

Bu dönemde en çok göze çarpan değişiklikler boyda ve kiloda meydana gelen artışlarla birlikte, çocuğun cinsel olgunluğa ulaşmasıdır. Çocukluk döneminde ortalama olarak erkek çocuklardan daha kısa olan kız çocuklar ilk büyüme atılımına başlarlar ve bu noktada genellikle daha uzun ve daha ağırdırlar. Bu atılım çoğu zaman 10 ile 12 yaşlar arasında ortaya çıkar. Bu süre boyunca kızların çoğu yılda 5-10 cm. büyür. Daha yavaş bir büyüme, ortalama bir kızın maksimum boya ulaşması 16 ya da

⁵⁸ Bühler, Spigel, Thomar, "Ergenlik Dönemine Toplu Bir Bakış", *Ergenlik Psikolojisi* (Derleyen, Bekir ONUR), Çev. S. ZEYTİNOĞLU, 2.Baskı, Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık, 1987, s.87.

⁵⁹ Atalay YÜRÜKOĞLU, *Gençlik Çağı*, 10. Basım, İstanbul: Özgür Yay., 1998, s.33.

⁶⁰ İNANÇ, BİLGİN, ATICI, a.g.e., s.307.

17 yaşına kadar sürer. Erkekler ise kızların iki yıl gerisindedir. Büyüme atılımları 10 ile 16 yaşları arasında başlar ve her yıl 7.5-12 cm. büyürler. Daha sonra büyüme maksimum boya 18 ve 20 yaşlar arasında ulaşılmasına kadar yavaşlayarak sürer. Ağırlıkları da boyla birlikte artar. Erinliğin ilk evrelerinde, yaklaşık 14 yaşına kadar, kızlar genellikle erkeklerden daha fazla kilo alırlar. Sonra erkekler onları yakalar ve geçerler.⁶¹

Büyüme atılımı sırasında eller ve ayaklar çoğu zaman beden diğer bölümlerinden daha çabuk gelişir; bu da geçici bir sakarlığa ve beceriksizliğe yol açar. Örneğin, bir erkek çocuk kahve fincanını altlığın üzerinde dengelemekte güçlük çeker. Ama aynı çocuk tenis sahasında şaşılacak bir incelik ve eş güdüm gösterebilir. Beceriksizliğin bedensel etkenlerden mi, toplumsal etkenlerden mi, yoksa her ikisinden mi kaynaklandığı konusu tartışılır.⁶²

Bir insanın beden imgesi, birbiriyle etkileşen pek çok etkenin sonucudur. Bunların içinde bir insanın nasıl görüldüğü hakkındaki düşünceleri, yaşlılarından daha erken ya da geç olgunlaşmış olması gibi etkenler vardır. Erken olgunlaşan erkek çocuklar yaşlılarına göre daha avantajlıdır. Çünkü çevresi ve akran grubu tarafından daha çabuk benimsenmekte ve kabul görmektedir. Yaşlılarından daha atletik bir görünüme sahip olması onu grupta popüler hale getirir. Geç olgunlaşan erkek çocuklara, yetişkinler ve okul arkadaşları çocuk gözüyle bakar. Bu durum onların kendilerine olan güvenini azaltır ve aşağılık duygusuna sebep olabilir. Erken olgunlaşan kızlara gelince, onlardan istenen sorumluluklar yaşına uygun olmadığından, bazı zorluklara ve olumsuz davranışların sergilenmesine sebep olur. Aslında bu durum toplumdan topluma farklılık gösterir. Geç olgunlaşan kızlarsa yakın ilişkilerde ve grup aktivitelerinde arka planda kalması sosyal statülerinin düşük olmasını beraberinde getirir.⁶³

⁶¹ Ali DÖNMEZ, Nermin ÇELEN, Bekir ONUR, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi 2004, ss.444-445.

⁶² DÖNMEZ, ÇELEN, ONUR, a.g.e., s.445.

⁶³ Hasibe Aslıhan ÖZKARPUZCU, **Konya İlgın İlçe Merkezindeki Ortaöğrenim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları**, Necmettin Erbakan Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2019, s.20.

B.1.2.Duygusal Gelişim

Duygular, davranışlarımızı şekillendiren, çevremizle iletişimimizi sağlayan, öfke, sevinç, üzüntü, kaygı, korku gibi durumlardır. Duyguların, düşünce ve davranışlar üzerinde düzenleyici etkisi bulunmaktadır. Her insan farklı durum ve olaylara karşı o anki duygu durumuna bağlı olarak farklı tepkiler verebilir. Anne karnında dahi bazı olumlu ve olumsuz duyguları algılayıp kodlamaya başlayan bebek, bir yıl sonra kendisinin ve başkalarının zihinleri ve duyguları olduğunu fark eder ve onların yüz ifadelerinden, ses tonlarından anlam çıkarıp, karşıdakiyle empati kurar. İlerleyen yaşlarda da duygularını sözlü ifade etmeye başlar.

Çocukluk çağında, her duygunun her ortamda gösterilmemesi gerektiğini kavrar. Erinlik çağına gelince, mutlak gerçeklik algısı sona erer ve görecelik algısı başlar. Çocuklukta bir şeyler bilmenin hazzı ve küçük dünyanın getirdiği güven hissini yerini soyut dünyanın büyüklüğü ve belirsizliğin getirdiği zorluklar olacaktır. Bazı ergenler, bu duruma uyum sağlamakta zorlanabilir. Buda derin bir boşluk duygusuna, anlamsızlığa ve depresif bir duygu durumuna yol açar. Erinin duyguları, ilerleyen süreçte kimlik gelişiminde önemli rol oynayacaktır. Ayrıca duygular, bilişsel gelişimle etkileşim halindedir. Böylece erin, duygularını fark eder ve kontrol eder.⁶⁴

Biyokimyasal değişiklikler sonucu, erinin duyguları uzun süreli olabilir. Örneğin, depresyon gibi. Erinlik dönemindeki hormonal değişim, duygularında dalgalanmalara neden olur. Erinin abartılı duygusal tepkiler vermesinin nedeni budur. Hızlı hormonal değişimin yanında bilişsel ve psikososyal değişimler de duygusal tepkileri şiddetlendirmektedir. Okul ve arkadaş değişikliği, artan sorumluluklar bu değişimin başında gelir. Beğenilmeme, terk edilme, cinsel deneyimlere girme arzusu, ebeveynlerin cinsellikle ilgili baskıları bu sürecin sancılı geçmesine sebep olabilir.⁶⁵

Erinin duygusal açıdan yıpranmasını önlemek, duygusal gelişimini desteklemek için ailede uygun iletişim ortamı oluşturulmalıdır. Erinle alay edilmemeli, aşağılanmamalı, yaşadığı olayların ve duygusal karmaşanın önemsiz olduğu

⁶⁴ Emine Filiz ULUHAN, "Ergenin Duygusal Gelişimi", <http://www.antalyapsikiyatri.com/çocuk-sorunları-psikolog/ergenin-duygusal-gelişimi> (3.01.2021)

⁶⁵ Emine Filiz ULUHAN, "Ergenin Duygusal Gelişimi", <http://www.antalyapsikiyatri.com/çocuk-sorunları-psikolog/ergenin-duygusal-gelişimi> (3.01.2021)

söylenmemelidir. Çünkü, bu dönemde erinin, duygusal açıdan çok hassas ve kırılgan olduğu unutulmamalı ve ona göre davranılmalıdır.⁶⁶

B.1.3. Sosyal Gelişim

İnsanlar, toplum içinde toplum değerleriyle yoğrulmuş, kurallar çerçevesinde oluşmuş olan sosyal sistemler içerisinde yaşarlar. Toplumun değer yargıları, insanlardan beklentileri doğrultusunda genç kuşakları yönlendirerek sürekliliğini sağlar. Bizler doğduğumuz andan itibaren toplumun beklentileri doğrultusunda davranmayı öğreniriz. Sosyalleşme ve sosyal gelişim insanın neden, nasıl ve niçin sosyal davranışları öğrendiğini inceleyen bir konudur. Sosyalleşme, aynı zamanda bir süreçtir. Öyle ki kişinin hayatında bir dönem için kabul gören davranışları, bir süre sonra toplumun kabul etmediği davranışlar sınıfına girer. Örneğin, çocuklar için geçerli olan toplumun kabul ettiği bazı davranışlar, erinler için kabul görmeyen davranış olmaktadır. Erinlerin olgunlaşmasıyla birlikte onlardan beklentilerimiz değişmektedir. Erin, sosyalleşme dönemi zarfında ebeveyni, öğretmenleri, akrabaları ve akranları ile sürekli etkileşim halindedir. Ebeveynler sosyalleşme süreci esnasında 15 yaşındaki oğullarına veya kızlarına, 10 yaşında davrandıkları gibi davranamayacaklarını öğrenirler.⁶⁷

Sosyalleşme, insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesidir, yani ailesinin, akraba ve komşuluk çevresinin, kentinin, köyünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesidir. Büyümekte olan erin, etrafındakilerle etkileşim sonucu, onlarınkilere benzer davranışlar geliştirecektir. Böylece tek tek kişiler yerine farklı; fakat birbirlerine benzeyen toplumsal bireyler oluşur. Sosyalleşme terimi, daha çok sosyolojide kullanılır ve çevrenin erin üzerindeki etkisini ön plana çıkarır. Sosyal psikologların bir kısmı, erinin pasif olarak gösterilmesi ve erin de kendine has özellikleriyle çevresini şekillendirmesi gerçeğinin göz ardı edilmesinden dolayı sosyalleşme terimi yerine, sosyal gelişim kavramını tercih etmişlerdir.⁶⁸Toplum,

⁶⁶ Haluk YAVUZER, “Çocuk Psikolojisi”, <https://www.bilgiustam.com/ergenlik-döneminde-duygusal-gelişim> (3.01.2021)

⁶⁷ Betül AYDIN, **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yay., 2010, s.137.

⁶⁸ Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, İstanbul: Evrim Yayınevi, 2006, s.325.

gruplardan oluşan bir sistemdir. Dini tutumların oluşmasında ailenin etkisi büyüktür. Aile grubunun yanında arkadaş grubu da etkilidir.⁶⁹

Erinler, ebeveynlerinden, diğer aile üyelerinden, yaşlılarından ve okuldan etkilenecek toplumsal davranışta değişiklikler gösterir. Çoğu erin, gelecekteki olası eğitim hakkında karar vermek ve bir meslek seçmek zorundadır. Erinlik döneminde alacağı kararlar ve atacağı adımlar önemlidir.

B.1.3.1. Aile

Aile, toplumla ilgili en küçük sosyal birimlerden biridir.⁷⁰ Aile, toplumsal ve dini değerlerin ilk aktarıldığı yerdir. Toplumun sürekliliği için vazgeçilmez unsurdur. Erinin tutum ve değerlerinin oluşumunda da ayrı bir öneme sahiptir. Erin bu dönemde, zihni kapasitenin artması ve arkadaş çevresine yönelmesi sonucu, ailesinden uzaklaşıp bağımsızlaşarak ve kendisi kararlarını vermeye başlar. Buna bağlı olarak ebeveynleriyle ilişkilerinde gerginlik başlar ve çatışmalı bir hal alır.

Erinin gözünde anne ve baba her şeyi en iyi bilen insandır. Babanın kullandığı dini ifadeler, semboller ve terimler erine benzer şekillerle transfer edilirler. Aile üyelerinin birlikte kutladığı dini bayramlar, mübarek gün ve geceler aile içi duygusal birliğin oluşmasını sağlar. Bu karşılıklı ilişkiler esnasında erin yeni davranışlar edinir ve böylece taklit ve özdeşleşme yoluyla başlayan dini yaşam şekli, erinin çevresinin dini havasına ve ferdi kabiliyetine göre yavaş yavaş gelişip derinleşerek onun dini şahsiyetini oluşturur. Her şeyden önce erine, dini ve ahlaki bilgiler verilmelidir. Ailenin iki hedefi olmalıdır. Birincisi, dini bilgiler olan iman, ibadet ve ahlak esaslarının öğretilmesidir. İkincisi, din bilgisinin erine nüfuz edecek şekilde programlanmasıdır.⁷¹

Anne babalar, erinleri özgür bırakma konusunda karışık duygular duyarken, erinler bağımsızlığa ulaşmayı istemektedirler. Birçok ebeveyn, erinlerin olgun davranmasını isterken yetişkin ayrıcalıklarını da reddeder. Oysaki erinler, yetişkin ayrıcalıklarını istemekte; fakat yetişkin sorumluluğunu reddetmektedir. Burada

⁶⁹ Hüseyin PEKER, *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003, ss.155-156.

⁷⁰ Zeki ARSLANTÜRK, Tayfun AMMAN, *Sosyoloji*, 4. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay., 2001, s.289

⁷¹ Mehmet KIZILKAYA, *A'dan Z'ye İslam'da Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2014, s. 72

ebeveynin üslubu çok önemlidir. Bazı ebeveynler, yetkicidir. Yani kurallar koyar, kendilerine itaat edilmesini ister. Kurallara aykırı davranıldığında erin, sert bir disiplinle karşılaşır. Demokratik olan ebeveynler, erinlerin davranışlarındaki uyulacak kuralları koyar, ancak erinlerin kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenme ve daha fazla karar vermelerine olanak sağlar.⁷²

Erinlerde, anne-baba ile ilişkinin zayıf olması erinlerde depresif duygulara yol açabilmektedir. İdeal olan durum, erinin ailesiyle orta düzeyde duygusal bağıllık geliştirmesi ve iletişim kurmaya çalışmasıdır. Ebeveynler, erinlerin kendilerini dinlemediklerinden yakınırken, erinlerde ebeveynlerin kendilerine sürekli öğüt verip eleştiride bulduklarını ancak kendileriyle düşünce alışverişinde bulunmadıklarını söylemektedirler. Ebeveyn, erinlerin düşüncesine saygı duyduğunda ev ortamı daha olumlu bir yapı kazanır. Eğer, erinlerin düşüncesine ve duygularına izin verilmiyorsa erinde, gerilim ve içerleme duygusu oluşur. Bunu önlemenin yolu, ailede iletişim kurma ve sorun çözme becerilerini geliştirmektir. Ayrıca ebeveyn, açıklama ve akıl yürütme yöntemini kullanırsa erinler, ahlak ilkelerini daha kolay içselleştirebilir.⁷³

Özetle, aile erinlerin toplumsallaşma sürecinde en etkili öğedir. Çünkü aile; bilgi, değer, tutum, rol ve alışkanlıkların kuşaktan kuşağa aktarılmasında en önemli rolü oynar.⁷⁴

B.1.3.2. Okul ve Arkadaş Grubu

Okul, çocuğu ve ergenleri hayata hazırlayan eğitim ve öğretim kurumudur. Günün yarısından fazlasını okulda geçiren erin, arkadaşlarıyla daha fazla ilişki kurmuş ve ailesiyle olan ilişkisi azalmaya başlamıştır. Bazı erinler, aileleri tarafından iş yaptırıldığı ve dışarıda çalıştırıldığı için okul ortamının daha rahat ve daha huzurlu olduğunu ifade etmiştir. Bireyin sosyalleşmesinde ve toplumsal bir özellik kazanmasında okul ortamı ve arkadaş grubu önemli bir role sahiptir. İnsanın düşünce, tutum ve davranışlarının oluşmasında etkili faktördür.

⁷² DÖNMEZ, ÇELEN, ONUR, a.g.e., s.485

⁷³ İNANÇ, BİLGİN, ATICI, a.g.e., s. 350.

⁷⁴ İNANÇ, BİLGİN, ATICI, a.g.e., s.349.

Arkadaşlık sevgi, saygı, beraberlik, yardımlaşma duygusu ve düşüncesiyle kurulur. Böylece kendine en yakın hissettiği kişilerle arkadaş grubunu oluşturur ve kendi kimliğinin oluşmasını sağlar. Yani arkadaş, erinin kendisini keşfetmesini sağlar. Ailemizi seçemeyiz; ama arkadaşımızı hür irademizle seçebiliriz. Bireyin kendisini bir başkasıyla aynileştirmesi esasına dayanan özdeşleşme, erinlik döneminde özellikle gencin bağımsızlık arzusu ve sosyalleşme sürecinin hızlanması ile anne-baba dışındaki bireylerle özdeşleşmeye dönüşür.⁷⁵

Arkadaşlık, önce iki kişi arasında başlar. Daha sonra gruplar oluşturarak büyür. Zamanla erinde, içinde bulunduğu arkadaş grubunun etkisiyle değer yargılarında ve düşüncelerinde değişiklik olabilir. Mesela, giyim tarzında, dış görünüşünde, davranışlarında veya ahlak konusundaki düşünceleri farklılaşabilir. Bu farklılaşma olumlu ya da olumsuz kendini gösterir. Diğer taraftan ebeveynler ile paylaşamadığı deneyimleri, duyguları ve düşünceleri arkadaşları ile paylaşarak kendini rahat hissetmesini sağlar. Erin, akranlarıyla eşit bilgi ve otoriteye sahip olması, onun yaşlılarıyla olan sosyal ilişkisini kolaylaştırmış, duygularını ve düşüncelerini rahatça ifade etmesini sağlamış, başkalarına karşı hoşgörülü olmayı öğrenmiştir. Erinin, arkadaş seçiminde aynı dili konuşması, okul başarısı, fiziksel görünümü, yetenekleri, düşüncesi, duygusal olgunluğu, ahlakı, yaşantısı, maddi imkanı etkili olmaktadır. Ve arkadaş grubunda kabul edilip edilmemesinde bu faktörler önemli rol almaktadır.⁷⁶

Erinlik döneminde, gelişim görevlerinden biri de aynı cinsten veya farklı cinsten başkalarıyla olgun ilişkiler kurarak sosyal rolünü öğrenmesidir. Çocuklukta sosyo-kültürel ortamın etkisiyle şekillenen bu rol, erinlikte biyolojik değişikliklerin katkısıyla belirginleşir ve değişiklik gösterir. Erinlikte ilişkiler daha çok aynı cinsten kişiler olurken, daha sonra karşı cinsten arkadaşlar seçilmektedir.⁷⁷

Erinlerde arkadaşlık için dürüstlük, dindarlık, benzer özelliklere sahip olma özellikleri önemli ölçütler olarak kabul edilir. Dürüstlük, insanın söz ve davranışlarıyla konuşmasında, niyetinde, karar verme ve kararında durmasında doğruluktan yana

⁷⁵Halide Nur ÖZÜDOĞRU, a.g.t., s.60.

⁷⁶Hasibe Aslıhan ÖZKARPUCU, a.g.t., ss. 27-28.

⁷⁷ÖZKAPURCU, a.g.t., s.28.

olmasıdır. İnsanın başta kendi olmak üzere, ilişkide bulunduğu bütün kişi ve çevrelere, ticari faaliyetlerden kamu görevlerine kadar hayatın tüm alanlarına karşı en önemli ödevleri arasında yer alır.⁷⁸Yapılan görüşmelerde erin, arkadaş seçiminde öncelikle aynı dile mensup olmayı, sonra dürüstlüğe dikkat ettiğini belirtmiştir.

B.1.3.3. Çevre

Bir bireyin veya bir canlının içinde bulunduğu ve hayatını sürdürdüğü dış ortam; bir canlıya uyarılar yoluyla etki eden ve böylece o canlının biyolojik, toplumsal ve kültürel hayatını etkileyebilme özelliği taşıyan faktörler bütünüdür. Genel olarak fiziki ve sosyal çevre olarak ikiye ayrılır. Birey fiziki ve doğal çevrede doğar; sosyal ve kültürel çevre tarafından yetiştirilir, kimlik ve kişilik kazanır. Bunların yanında dini çevreden de söz edilir. Dini çevre, birey yetişirken benimsediği dini inancı, tutumu ve düşünceleri vererek bireyin dini açıdan toplumsallaşmasını sağlar.⁷⁹

Erin, kendi çevresinde bulunan insanların kötü hareketlerden çekindiklerini, kötülükten hoşlanmadıklarını, iyi davranışlarda bulduklarını gördüğü zaman iyi tutum ve davranışlar sergilemekten ve dini davranışlarda bulunmaktan zevk almaya başlar.⁸⁰ Ancak aile ve çevresinde dini konularda bir şey bulamazsa veya göremezse dini inanç, tutum ve davranışın gelişmesi gecikebilir ya da körelebilir.

B.1.4. Erinlik Dönemi ve Dini Gelişim

İnsan sosyal bir varlık olduğu için başkalarına ihtiyaç duyar ve onlardan çok şey öğrenir. Öncelikle ailesiyle ilişki kurar. İlk çocukluk döneminde anne-babasının dini inançlarını taklit eder. Daha sonra erinlikle birlikte çevrenin etkisiyle dini inancın gerektirdiği normları kavrar ve öğrenir.

Dinler, bildirdikleri esaslara tamamıyla inanılmasını ve bağlanılmasını ister. Allah Kuran'da insanlardan da tam teslimiyet istemektedir. Dini inancın başlangıç noktası ikrar ve tasdik etmektir. Yani dille söyleyip, kalple kabul etmektir. Bu dönemde erinler artık dini konularda soyut kavramları anlamlandırmaya çalışmaktadır.

⁷⁸ Mehmet AKGÜL, **Sanayileşme ve Din**, Selçuk Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya: 1991, s.142.

⁷⁹ KIRMAN, a.g.e., s.51

⁸⁰ PEKER, a.g.e., s.170

B.1.4.1. Dini İnanç

Dini hayatın bir boyutu olan inanç, insanoğlundan inanç ilkelerini bilmesini bekler. Her din, inanç ilkelerinden belli bir sistem kurar. İnanç kavramının neyi kapsayıp neyi kapsamadığını belirlemek zordur. Çünkü inanç ve inanca benzer kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır. Türkçede “iman” kavramıyla eş anlamlıdır. Örneğin, bir kişinin “Allah’a inanıyorum” veya “Allah’a iman ediyorum” demesi gibi.⁸¹ “*İnanç kelimesinin iman kelimesi ile benzer anlamlılığının dışında bazı durumlarda “sanmak, kabul etmek, güvenmek, itimat etmek, doğru diye bakmak, kanaati olmak, kanmak ve aldanmak” kelimelerinin anlamına da gelir. Mesela, “bu olaylardan sonra kimseye inanmaz oldu.” derken güvenmemek anlamında; “başka evrenlerin varlığına inanır” derken onların varlığını kabul etmek anlamında kullanılmıştır. “Yarın yağmur yağacağına inanıyorum, fakat hava güzel de olabilir.” cümlesinde inanç, kesin olmayan bir kanaati gösterir.*”⁸²

İnanç tabiri genel olarak bilgi, kanaat ve imanı ifade edecek şekilde kullanılır. Bireyin özü bakımından doğrulanamaz saydığı şeyler hakkındaki inançlarına iman denir.⁸³ İman, bilgi ve kanaat dediğimiz şeyler arasında göze çarpan farklar vardır. Fakat bunları idare eden ortak bir faktörler bütünü ve bunların tasviri hususunda da ortak bir karakteristik grubu mevcuttur. İnanç tabirinin bu genel kullanılışı günlük lisandaki kullanımına yakındır. Hepimiz de bir bilgi, kanaat veya iman sahibi olduğumuzu daha iyi anlatabilmek için “inanıyorum” deriz. Mesela, dünyanın küre şeklinde olduğuna, atom bombasının milletlerarası kontrol altında daha güvenli bir hale sokulabileceğine, Tanrı’nın bizim faaliyetlerimize rehber olduğuna inanırız.⁸⁴

Dini inanç, insanların kendisi ve bütün bir kainat üzerinde hakimiyetini kabul ettiği, olağanüstü bir yaratıcı ve kutsal ile insan arasındaki ilişkileri düzenleyen esaslara olan bağlılıktır.⁸⁵ İnançın dünya görüşüyle aynı anlamda kullanıldığı da

⁸¹ Hüseyin ÜZÜMCÜ, **Üniversite Öğrencilerinde Dini İnançın Toplumsal Güvenlik ve Olaylarla Olan İlişkisinin İncelenmesi (Cumhuriyet Üniv. Örn.)**, Cumhuriyet Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas: 2015, s. 18

⁸²Hüseyin PEKER, **Din Sosyolojisi**, Samsun: Aksiseda Mat., 2000, s.61.

⁸³Erol GÜNGÖR, **“Sosyal Psikoloji Teori ve Sorunlar”**, (Çev. Erdoğan Güçbilmez, Oğuz Onaran), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., 1967, s.192.

⁸⁴ Erol GÜNGÖR, **Sosyal Psikoloji**, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1980, s.179.

⁸⁵ ÜZÜMCÜ, a.g.t., s. 19

görülür. Dünya görüşü, bireyin ister dini olsun, isterse din dışı olsun inanç yapısı içinde değerlendirilir. Yani bireylerin inandıkları din ve kabul ettikleri mezhepten dolayı dini inancın taşıdığı önem ve fonksiyon farklılık gösterebilir.

İnsanın bazı inançları, bazı algıları gibi açık, dışa vurmuş ve son derece farklılaşmış olabilir. Bazılarıysa belirsiz ve yeterince yapılanmamış bulunabilir. Örneğin, bir kimse dinin modern hayattaki rolü hakkında açık ve kesin fikirlere sahip bulunabilir. Bir kimsenin bilim hakkında son derece farklılaşmış inançları olabilir; ama aynı insanın Tanrı hakkındaki inançlarının pek az farklılaşmış olduğu görülebilir. Gerçekten böyle bir kimse, bilimle bilim adamlarını, bilim kanunlarıyla bilimsel verileri, bilimin hayatta bir noktadaki rolüyle başka bir noktadaki rolünü birbirinden ayırt edebilir.⁸⁶

Bir inancın uzun bir zaman, pek çeşitli tecrübeler yaşandığı halde devam ettiği, başka ve çatışan inançlara rağmen değişmediği, güdülenmenin yarattığı baskılara karşı koyduğu görülebilir. Aynı kimsenin başka bir inancı ise daha az devam eder. Çatışan olaylar karşısında kolayca değişir ve güdülenmenin baskısına karşı hemen boyun eğer. Birinci inanca kuvvetli inanç; ikincisine zayıf inanç denir.⁸⁷ İnsanın bütün inançları, kuvvetli veya zayıf oluşları bir tarafa, günlük davranışta aynı önemi taşımazlar. Bir insanın iki kere ikinin dört ettiğine dair inancı kesin ve kuvvetli olabilir, fakat dünyadaki davranışlarının pek çoğu hesaba katıldığı zaman bunun fazla bir değeri yoktur. Diğer taraftan bir insanın demokrasi hakkındaki inancı pek kesin olmamakla beraber, bu inanç onun birçok siyasi ve sosyal davranışları bakımından da büyük bir önem arz edebilir.⁸⁸

B.1.4.2. Dini Tutum

Tutum, bireyin içinde yaşadığı ve toplumda önemli olduğu düşünülen güdüleyici bir tepkidir. Bir tutum, yaşantılar ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili

⁸⁶ GÜÇBİLMEZ, ONARAN, a.g.e., s.186.

⁸⁷ GÜNGÖR, Sosyal Psikoloji Teori ve Sorunlar, a.g.e., s.190.

⁸⁸ GÜNGÖR, Sosyal Psikoloji, a.g.e, s.191.

olduğu bütün nesne ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip ruhsal ve sinirsel bir hazırlıktır.⁸⁹

Tutumların oluşum ve değişimine temel kuramsal yaklaşımlar, koşullanma ve pekiştirme, özendiriciler ve çatışma, işlevselcilik, bilişsel tutarlılıktır. Koşullanma yaklaşımı, tutumları öğrenilen alışkanlık olarak görür. İnsan bilgileri ve olguları öğrendiği gibi bu olgulara bağlı duygu ve değerleri de öğrenir. Örneğin, bir çocuk köpeklerin iyi bir dost ve hayvan olduğunu öğrenir. Daha sonra köpekleri sevmeyi de öğrenir. Yani bir tutum geliştirirken birey, çağrışım, pekiştirme ve taklit süreçleri ile bilgi ve duyguları öğrenir. Özendiriciler kuramına göre, bir kişi kazançlarını en yüksek düzeye çıkararak tutumu benimser. Bir sorunun her yönünü doğru gösteren nedenler vardır ve bireyin görüşü açısından da nedeni güçlü olan taraf benimsenecektir. Bu yaklaşım tutumu, birey için gördüğü işlev ya da sağladığı fayda açısından ele alır. Bilişsel tutarlılık kuramı da insanların bilişleriyle davranışları arasında uyumlu ilişkiler kurar. Bireyler, genel bilişsel yapılarına uyan tutumları kabul etmek eğilimindedir. Aslında bu dört yaklaşım birbirleriyle tutarlıdır.⁹⁰

Tutum, kişinin içinde yaşadığı ekonomik, toplumsal, siyasal ve psikolojik ortamın bir ürünüdür. Eğitimin niceliği ve niteliği bireyin değişik tutumlarına öncülük eder. Toplumsal değerler ve insan ilişkileri de bireyin tutumunun sınırını belirleyen ve tutumunu farklılaştıran unsurlardır.⁹¹

Tutumun üç ögesi vardır: bunlar düşünce, duygu ve davranışlardır. Tutumun bilişsel ögesi, inançlardan oluşur. Duygusal öge, bireyin iç dünyasında uyandırdığı izlenimlerden oluşur. Davranışsal öge, bireyde meydana gelen iş, hareket, işlem ya da biçimdir. Tutumdan söz edebilmek için yalnızca düşüncenin ya da duygunun ya da davranışların hatta öğelerden herhangi ikisinin algılanması yetmez. '3-D' ile simgelenebilecek bu üç ögenin de birlikte bilinmesi gerekir. Diğer bir deyişle tutum, bu üç öğeden bütünleşir. Her tutumun, o tutumun sahibi kişiye özgü bir gücü vardır.

⁸⁹ Ali DÖNMEZ, **Sosyal Psikoloji**, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s.319.

⁹⁰ DÖNMEZ, a.g.e., ss.324-325.

⁹¹ Alparslan USAL, Zeynep KUŞLUVAN, **Davranış Bilimleri Sosyal Psikolojisi**, 3. Baskı, İzmir: Barış Yay. Fak. Kitabevi, 2000, s.128.

Bundan ötürü sosyal psikolojide “kişinin belli bir tutum konusundaki düşünce, duygu ve davranışlarının gücü” biçimde tanımlanır.⁹²

Kişinin birçok konudaki davranışlarını belirleyen tutuma “etkin tutum” denir. Etkin tutum, kişinin yaşama bakış açısı biçiminde tanımlanır. Kişinin birçok konudaki tutumları arasında merkezi bir konumdadır. Örneğin, yaşamında inançlara birinci derecede yer veren Mehmet için “din” merkezi bir yer tutar ve diğer konulardaki tutumlarının da çerçevesini çizer. Mehmet’in siyasal eğilimi, aile ilişkileri, eğitim yaklaşımı, içkiye ve eğlenceye karşı tutumu hep bu merkezi tutumdan etkilenerek oluşur. Bu diğer konulardaki tutumunu da belirler. Fakat Niyazi de dindar olmasına karşın bu konudaki tutumu diğer tutumları ile ilintili olmayabilir. Sözelimi içkisini de içer, çapkınlığını da yapar ve hatta alışverişte veya politikada hile yapmakta sakınca görmez. Başka bir örnekte Ahmet paraya olan tutumu “etkin tutum” olur. Yani etkin tutum, diğer konulardaki tutumların ya hepsini ya çoğunu ya da bir kısmını kendisine uydurur.⁹³

Aile yapısı, aile kökleri, gelenekleri, eğitimleri, geliri, aile içi iletişim, aile büyüklerinin erinlere karşı yaklaşımları, rolleri, davranışları, bireyin tutumunu belirleyen unsurlardandır. Bunun dışında ailenin yalnızca kırsal ya da kentsel kökenli olması bile değişik konulardaki tutumlarını açıklayan bir başka farklılaşma unsurudur. Din-Tanrı-Ahlak dizgesi içinde kişisel inançların birçok tutum üzerinde diğer kültür etmenlerinden daha etkili olduğu savunulmaktadır. Toplumdaki genel eğilimler dışında “inanç” unsurunun kişi üzerindeki boyutları bireyseldir. Toplumdaki sosyal aktivitelere katılması da tutumunu belirleyen, bazen yönlendiren, düzelten, değiştiren güçlü bir başka unsurdur. Ayrıca insanı birinci derece kuşatan çevre ögesinin de tutum üzerinde etkisi söz konusudur.⁹⁴

Ebeveynlerin tutumları geniş kültürel tesirlerin bir parçasını temsil eder ve bu tutumlara şekil veren de kültürel tesirlerdir. Ebeveyn, tutumların ve sosyal davranış örneklerinin doğrudan doğruya bir kaynağı olmakla beraber, bir bütün olarak

⁹² USAL, KUŞLUVAN, a.g.e., ss. 126-127.

⁹³ USAL, KUŞLUVAN, a.g.e., s. 133.

⁹⁴ USAL, KUŞLUVAN, a.g.e., s. 129.

kültürdeki kıymetlerin de taşıyıcısıdır. Bu kıymet taşıma ve nakletme fonksiyonlarının büyük bir kısmı son derece gayrişuuri olabilir. Cemiyet, mektepler, kilise, oyun arkadaşları ve diğer hususi münasebetlerle ebeveynin faaliyeti üzerindeki nezaretini devam ettirerek onları hem normalin haricinde bir düzen meydana getirmekten alıkoymak, hem de çocuğu ebeveynin koyduğu kaideleri hemen kabul etmekten meneder. Bununla beraber, ebeveyn, yukarıdaki sebepler dolayısıyla, cemiyette doğrudan doğruya eğitim cihazı olarak rol oynar.⁹⁵

Tutumlar, insanın sosyal davranışının pek çok önemli ve dramatik örneklerinin arkasında bulunur. İnançlarla ortak olarak, temel psikolojik süreçler ile davranış arasında aracı entegrasyonlar halinde bulunurlar. Tutum, motivasyon, heyecan ve idrak süreçleriyle öğrenme sürecinin, ferdin dünyasının bir yönüne göre devamlı bir organizasyondur. Mesela, ormanda bir kaplana rastladığımızda bizde korku uyanabilir. Aynı kaplan kafeste demir parmaklıklar arasında ise gerginlik olmaz. Kaplan burada farklı görünür. Ondan ancak belli şartlar altında korkulur ve kaçılır. Aynı şey tutum objesi için de söylenebilir. Tutum dediğimiz devamlı organizasyonun objesi, belli hedefi olan ve istenen bir faaliyeti veya heyecanı ihtiva eder.⁹⁶

B.1.4.3. Dini Davranış

Davranış, belli bir uyarıcıya karşı ferdin yaptığı tepkidir. Ayrıca psikolojik süreçlerinde etkili olduğu, aşağı yukarı bedeninin birçok bölgesinde etkinliği bulunan, sürekliliği bulunan karmaşık bir süreçtir. Davranışçılık akımını eski davranışçılar etki-tepki bağlantısı içinde açıklamıştır. Yeni davranışçılar etki-organizma-tepki ilişkisiyle açıklamıştır. Daha sonra açık ve kapalı davranış şeklinde açıklamışlardır. Açık davranış, genellikle gözlem yoluyla doğrudan algılanan veya yeterli kayıt yapma aletleriyle ölçülebilen yani belirli açık davranış şekillerine dayandırılabilen olayları kapsamaktadır. Kapalı davranışa, bilişsel süreçler ile hissi ve güdüsel olaylar ilave edilir.⁹⁷

⁹⁵ GÜNGÖR, Sosyal Psikoloji, a.g.e., s. 209.

⁹⁶ GÜNGÖR, Sosyal Psikoloji, a.g.e., s. 180.

⁹⁷ Adem ŞAHİN, **Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma**, Selçuk Üniv. SBE. Din Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya: 1993, s.35.

Erin davranışları, psikolog ve sosyologların üzerinde durduğu konudur. Bazıları biyolojik faktörlere göre, bazıları da sadece sosyal fenomen olarak algılayıp açıklamıştır. Aslında erinin davranışı hem organik hem de psiko-sosyal faktörlere bağlıdır.⁹⁸

Dini inanç, en açık şekilde, ibadetler ve diğer dini ve ahlaki fiillerde görülür. İbadetler, ferdin inanç dünyasını besleyen, düzenleyen ve yönlendiren fonksiyonel pratiklerdir. Bu sebeple ibadet şekilleri, dua, namaz, oruç, zekat, kurban, bayram, dini gün ve geceler, sadaka, iyilik, itaat, sevap, günah, tövbe, vicdan, kısaca helal ve haram ya da hayır ve şer kapsamına giren diğer bütün dini ve ahlaki fiiller, psikolojik araştırmalar için zengin kaynaklardır.⁹⁹

---

⁹⁸ ŞAHİN, a.g.t., s.35.

⁹⁹ ŞAHİN, a.g.t., s.36.

2.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Birinci bölümde, göç ve erinlik çağı gelişim özellikleri incelenmiştir. Bu bölümde ise, saha araştırması neticesinde elde edilen bulgular üzerinden yapılan değerlendirmeler ve yorumlar yapılacaktır. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışları incelenip dikkate alınarak hazırlanan tablolar, analiz edilecektir.

A.1. Öğrencilere Uygulanan Anketle İlgili Bulgu ve Yorumlar

A.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1. Öğrencilerin Sınıfa Göre Dağılımı.

	Değişkenler	n	%
Sınıfınız	6.sınıf	86	33.1
	7.sınıf	91	35.0
	8.sınıf	83	31.9

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı.

	Değişkenler	n	%
Cinsiyetiniz	Erkek	115	44.2
	Kız	145	55.8

Tablo 3. Öğrencilerin Uyuğa Göre Dağılımı.

	Değişkenler	n	%
Uyuğunuz	T.C.	45	17.3
	Suriye	175	67.3
	Diğer	40	15.4

Bu çalışmanın evrenini, yaşları 13 ile 16 arasında değişen (Ort. = 12.88±1.18) 260 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Covid19 hastalığından dolayı okula gelmesi gereken ortaokul öğrencilerin 374 öğrenciden 260 kişi okula gelmektedir. Bundan dolayı, bütün öğrencilere anket uygulanamamıştır. Okula gelenlerden tamsayım yapılmıştır. Öğrencilerin 86'sı (%33,1) 6. sınıf, 91'i (35.0) 7. sınıf ve 83'ü (%31,9) ise 8. sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin 115'i (%44,2) erkek, 145'i (%55,8) kızdır. 45 (%17,3) öğrenci T.C. uyruklu, 175 (%67,3) öğrenci Suriye uyruklu, diğer 40 (%15,4) öğrenci ise diğer uyrukludur. Ankete katılan diğer uyruklu öğrencilerin 1 tanesi Sudanlı, 19 tanesi Iraklı, 20 tanesi Afganlıdır. Katılımcıların devam ettiği sınıfa göre dağılımı Tablo 1'de, cinsiyete göre dağılımı Tablo 2'de ve uyruğa göre dağılımı ise Tablo 3'te sunulmuştur.

Konya'nın bazı mahallelerinde özellikle yabancı uyruklu göçmenlerin çoğunlukta bulunması, tanıdıklarıyla aynı mahalleyi paylaşmaları, bu mahallelerde gettolaşmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda Konya Meram İlçesinin Zafer ve Mevlana'ya yakın merkez mahallelerinde kütleli göçler görülmekte ve bu durum şehrin hem kültürel hem de fiziki görünümünde etkiler bırakmıştır. Konum olarak, yaşadıkları mahalleye en yakın okulun Mümtaz Koru AİHL'de olması ve diğer okulların yabancı uyruklu öğrencileri almak istememesi, okuldaki yabancı uyruklu öğrencilerin sayısını artırdığını söyleyebiliriz. Tablo 2'deki verilere baktığımızda da yabancı uyruklu öğrencilerinin oranı %84.6, yerli öğrencilerin oranı %15.4'tür. Yani yabancı uyruklu öğrencilerin sayısı yerli öğrencilerden beş kat kadar fazla olduğu görülmektedir. Bu durum yerli öğrencilerin hem kültürel hem de okula oryantasyonunu zorlaştırdığını ve sorun yaşayabileceklerini düşündürmektedir. Ayrıca okulda yabancı uyruklu öğrenci sayısının çok fazla olması, yerli öğrencilerin kayıtlarını sildirerek başka okullara gitmek istemelerine neden olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca yabancı uyruklu öğrencilerin hepsinin can güvenliği sebebiyle göç ettiği görülmektedir. Yerli öğrencilerden sadece 3 kişi eğitim amacıyla göç ettiğini belirtmektedir. Göç eden yabancı uyruklu öğrenciler, küçük yaşta Türkiye'ye geldiği için Türkçeyi iyi bir şekilde öğrendikleri ankette görülmektedir.

A.1.2. Yerli ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Paylaşmış Oldukları Değerin ve Arkadaş Seçiminin İncelenmesi

Tablo 4. Farklı Uyruğa Mensup Öğrencilerin Paylaşmış Olduğu Öncelikli Değerin Uyruğa Göre Dağılımı.

Farklı uyruğa mensup öğrencilerle en çok paylaştığımız değer hangisidir?	Uyruk			Toplam	χ^2	<i>p</i>	
	Diğer	Suriye	T.C.				
Devlet-Vatan-Bayrak	n	5	10	3	18	18.092	.053
	%	12.5	5.7	6.7	6.9		
Diğer	n	1	4	0	5		
	%	2.5	2.3	.0	1.9		
Dil	n	1	13	2	16		
	%	2.5	7.4	4.4	6.2		
Din	n	17	108	20	145		
	%	42.5	61.7	44.4	55.8		
İnsanlık	n	2	11	6	19		
	%	5.0	6.3	13.3	7.3		
Hepsi	n	14	29	14	57		
	%	35.0	16.6	31.1	21.9		
Toplam	n	40	175	45	260		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 4'te öğrencilerin paylaşmış oldukları değerlerin uyruklarına göre verileri Ki-kare analizi kullanılarak incelenmiş ve anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p > .05$). Tablo 'ya göre yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin en çok paylaştığı değer din olduğunu söyleyebiliriz. Dini işaretleyen diğer uyruklu öğrencilerin oranı %42.5, yerli öğrencilerin oranı %44.4'tür. Bu oran birbirine çok yakındır. Fakat dini işaretleyen Suriyeli uyruklu öğrencilerin oranı %61.7'dir. Suriyeli öğrencilerle yerli öğrenciler arasında anlamlı olmasa da %17'lik bir fark görülmüştür. Ayrıca yabancı uyruklu öğrencilerin %18.2'si devlet, vatan ve bayrağı işaretlediği de görülmüştür. Bu durum, onların Türkiye'ye alıştıklarını ve benimsediklerini göstermektedir.

Nitekim teorik çerçevede din kavramı incelenirken dinin, farklı sosyokültürel yapıdaki milletleri ortak bir inançta bir araya getirme işlevinden bahsedilmiştir. Bu tabloda, dinin en önemli değer olarak karşımıza çıkması, dinin sosyal bütünleşmedeki rolünü pekiştirir niteliktedir. Öte yandan, katılımcıların insanlığı ve hepsini öncelikli

değer olarak ifade ettiğini de söyleyebiliriz. Yerli öğrencilerin %13.3'ü, Suriyeli öğrencilerin %6.3'ü, diğer uyruklu öğrencilerin %5'i paylaşmış olduğu en önemli değer olarak insanlığı ifade etmiştir. Yerli öğrencilerin, Suriyeli ve diğer uyruklu öğrencilere göre iki kat bu değere önem verdiği görülmektedir. Hepsi değerini ifade eden öğrencilerin %31.1'i yerli öğrencilerden, %16.6'sı Suriyeli öğrencilerden ve %35'i diğer uyruklu öğrencilerden olduğu tabloda görülmüştür.

Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin, aynı dine mensup olmaları ve aynı vatanda yaşamaları kaynaşmalarını sağlamıştır. Aslında göçmenlerin, farklı bir ortamda yer edinme olarak din önemli olduğundan bu değeri işaretlediğini yorumlayabiliriz. Göçmenlerin dini, yeni hayatlarına alışırken tutunabilecekleri önemli bir faktör olarak görmesi, bu değeri yabancı uyruklu öğrencilerin bu değeri işaretlediğini söyleyebiliriz.

Tablo 5. Farklı Uyruğa Mensup Öğrencilerin Paylaşmış Olduğu Öncelikli Değerin Sınıfa Göre Dağılımı.

Farklı uyruğa mensup öğrencilerle en çok paylaştığımız değer hangisidir?		6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf	Toplam	χ^2	<i>p</i>
Devlet-Vatan-Bayrak	n	7	9	4	20	33.953	.000
	%	8.1	8.7	5.0	7.2		
Diğer	n	2	2	1	5		
	%	2.3	2.2	1.3	2.0		
Dil	n	8	4	4	16		
	%	9.3	4.5	5.0	6.3		
Din	n	58	54	31	143		
	%	67.4	60.7	38.8	56.1		
İnsanlık	n	2	9	8	19		
	%	2.3	10.1	10.0	7.5		
Hepsi	n	9	13	35	57		
	%	10.5	14.6	41.1	21.3		
Toplam	n	86	91	83	260		
	%	100.0%	100.0	100.0	100.0		

Tablo 5'te Öğrencilerin paylaştıkları değerlerin sınıflarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar paylaşılan değerler açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (2) = 33.95, p < .001$). Toplamda en yüksek oranı din seçeneği oluştururken, 8. Sınıflarda bu oranın (%38.8) diğer sınıflara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca hepsi seçeneğinde en yüksek oranı (%41.1) oluşturan grup ise 8. sınıflardır.

Sınıf seviyesine göre öğrencilerin, paylaştığı değerler farklılık göstermiştir. 6. ve 7. sınıfta yerli öğrencilerin sayısının 8. sınıfa göre daha az olması, paylaştıkları değerlerdeki farklılığa sebep olduğunu düşünebiliriz.

Tablo 6. Öğrencilerin Arkadaş Seçerken Nelere Dikkat Ettiklerinin Oranının Uyruğa Göre Dağılımı.

Arkadaş seçerken nelere dikkat edersiniz?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Aynı uyruğa mensup olması	n	3	8	0	11	12.355	.262
	%	7.7	4.6	0.0	4.3		
Belli bir ölçüm yok.	n	7	27	13	47	17.9	15.4
	%	17.9	15.4	30.2	18.3		
Çalışkan olması	n	2	11	4	17	5.1	6.3
	%	5.1	6.3	9.3	6.6		
Güzel ahlak sahibi ve dindar olması	n	24	124	25	173	61.5	70.9
	%	61.5	70.9	58.1	67.3		
Zengin ve varlıklı olması	n	1	3	0	4	2.6	1.7
	%	2.6	1.7	0.0	1.6		
Diğer	n	2	2	1	5	5.1	1.1
	%	5.1	1.1	2.3	1.9		
Toplam	n	39	175	43	257	100,0	100,0
	%	100,0	100,0	100,0	100,0		

Öğrencilerin arkadaş seçerken nelere dikkat ettikleri konusundaki düşüncelerinin uyruğa göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tabloda yerli öğrencilerden %30.2'si belli bir ölçüsü olmadığını, %9.3'ü çalışkan olmasını, %58.1'i güzel ahlak sahibi ve dindar olmasını, %2.3'ü diğer seçeneği işaretlemiştir. Diğer ve Suriyeli (yabancı uyruklu) öğrencilerin toplam oranına bakıldığında, %33.3'ü belli bir ölçüsü olmadığını, %11.4'ü çalışkan olmasını, %132.4'ü güzel ahlak sahibi ve dindar olmasını, %6.2'si diğer seçeneği işaretlemiştir. Aynı uyruğa ve zenginliğe yerli öğrencilerden hiçbiri dikkat etmemektedir. Yabancı uyruklu öğrencilerin toplam %12.3'ü aynı uyruğa dikkat ettiğini, %4.3'ü zenginlik ve varlıklı olmasını ifade etmektedir. 1 diğer uyruklu ve 2 yerli öğrenci olmak üzere toplam 3 öğrenci soruya cevap vermemiştir.

Genel olarak diğer, Suriye ve TC. olarak tabloya bakıldığında dikkat çekecek bir farklılık söz konusu değildir. Fakat sahadaki gözlemlerimize değinecek olursak teneffüste ve sınıfta aynı uyruğa mensup öğrencilerin birlikte ders çalıştıklarını, oyun oynadıklarını ve paylaşımda bulduklarını söyleyebiliriz. Herhangi bir anlaşmazlık yaşandığında yerli öğrencilerin birlikte hareket ettiğini, yabancı uyruklu öğrencilerin kendi aralarında Suriyeli, Iraklı, Afganlı olarak ayrıldıkları görülmektedir.

A.1.3. Katılımcıların Dini İnançlarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Kutsal bir varlığa inanç hemen her dinde kabul edilen bir olgudur. Bununla beraber kutsal varlık anlayışları dinlere göre değişmektedir. Bu çerçevede İslam'da evreni yaratan, yöneten, kendisine ibadet edilen bir ve yüce varlık olan Allah'a iman inanç esaslarının temelidir. İslam inancına göre, ilahi dinlerin esasını "Vahdet" yani bir tek Allah'a inanmak olup, ilk insanın, aynı zamanda ilk peygamber ve ilk dinin "Tevhit dini" şeklinde başladığını kabul etmektir.

İlahi dinlerde dini tecrübenin teorik ifadesi, iman esaslarından meydana gelen "akaid" ile ilgili konulardır. İslam'da "Kelime-i Tevhit" veya "Kelime-i Şehadet" ile "Amentü" de toplanan iman esasları, İslam'ın temelidir. Kuran'da ayetlerde belirtildiği gibi Allah'ı bilmek, ona inanıp ibadet etmek, erinlik çağına giren ve aklını kullanan her bireye İslam dininin yüklediği sorumluluktur. Allah inancı, dinin temeli olduğu kadar, kişinin dini inanç, tutum ve davranışlarının hem kaynağı hem de onu yönlendiren temel etkidir. İslam'da inanç konusu sadece Allah'a imanla sınırlı değildir. Bunun yanında meleklere, peygamberlere, kitaplara, kaza ve kadere, ahiret gününe de inanmak gerekir.

Allah inancı başta olmak üzere, diğer dini inanç ve tutumların oluşup gelişmesinde ve değişmesinde kişinin ailesi, arkadaşları, yakın çevresi, okul ve öğretmenleri, yayınlar, dini kurum ve kişiler, gruplar, iletişim araçları vb. etkili faktörler olarak yerlerini alırlar. Ailenin, diğer faktörlerden daha çok etki göstermesi, toplumumuzdaki geleneksel aile yapısının özelliğini koruduğunu gösterir.

Araştırmada, öğrencilerin öncelikle Allah inancı bakımından durumlarını, kader inancı hakkındaki bilgilerini, anket sonucunda elde edilen bulgular ışığında değerlendirilmeye ve yorumlanmaya çalışılacaktır.

Tablo 7. Öğrencilerin, İnsanın Allah'a İhtiyacı Olup Olmadığına dair Düşüncelerinin Uyuğa Göre Dağılımı.

İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? O'na inanması, sığınması, güvenmesi şart mıdır?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Evet	n	39	174	40	253	14.336	.001
	%	100.0	99.4	90.9	98.1		
Hayır	n	0	1	4	5		
	%	0.0	0.6	9.1	1.9		
Toplam	n	39	175	44	258		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin “İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? O'na inanması, sığınması, güvenmesi şart mıdır?” sorusuna verdikleri yanıtların oranının uyuğa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2(2) = 14.34, p < .001$). Bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablodan da incelenebileceği gibi T.C. uyruklu öğrencilerin 4'ü bu soruya hayır yanıtını verirken, Suriye uyruklu öğrencilerin yalnızca 1'i hayır yanıtını vermiştir. Hayır cevabını veren öğrencilerin Allah'ın varlığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip olmadığını, duaya ihtiyaç duymadığını da ifade etmiştir. Bu öğrencinin yaşadığı zorluklar, sıkıntılardan dolayı Allah inancının farklı boyuta gelmesine neden olduğunu yorumlayabiliriz. Diğer öğrencilerin ise tamamı bu soruyu evet şeklinde yanıtlamıştır. Yerli ve diğer uyruklu öğrencilerden birer kişi de soruya cevap vermemiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin, Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanma Düzeyinin Uyuğa Göre Dağılımı.

Allah'ın varlığına ve birliğine inanırım.		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	1	8	3	12	4.013	.404
	%	2.6	4.8	7.0	4.9		
Her zaman	n	37	150	39	226		
	%	97.4	90.9	90.7	91.9		
Hiç	n	0	7	1	8		
	%	0.0	4.2	2.3	3.3		
Toplam	n	38	165	43	246		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin Allah'ın varlığına ve birliğine inanma düzeyinin uyuğa göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür.

Tabloda Allah'ın varlığına ve birliğine ara sıra inanan diğer uyruklu öğrencilerin oranı %2.6, Suriyeli öğrencilerin oranı %4.8, TC. öğrencilerin oranı %7.0'dır. Her zaman inanan diğer uyruklu öğrencilerin oranı %97.4, Suriyeli öğrencilerin oranı %90.9, TC. öğrencilerin oranı %90.7'dir. Hiç inanmadığını belirten yerli öğrencilerin oranı %2.3, Suriyeli öğrencilerin oranı %4.2'dir. Diğer uyruklu öğrenciler bunu işaretlediği tablo 8'de görülmektedir. Tabloya bakıldığında yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin cevabında anlamlı bir farklılaşma söz konusu değildir. Diğer uyruklu öğrencilerin ikisi, Suriyeli öğrencilerin onu, yerli öğrencilerin ikisi bu soruya cevap vermedikleri görülmektedir.

Tablo 9. Öğrencilerin, Allah İncasına ilişkin Yanıtların Uyuğua Göre Dağılımı.

		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Allah'ın her zaman ve her yerde bizi gördüğünü, gözetlediğini, davranışlarımızı kaydettiğini, bu dünyada yaptığımız her şeyin karşılığını ahirette göreceğimize inanırım.	n	3	14	4	21	2.436	.656
	%	7.9	8.4	9.5	8.5		
Her zaman	n	35	150	38	223		
	%	92.1	89.8	90.5	90.3		
Hiç	n	0	3	0	3		
	%	0.0	1.8	0.0	1.2		
Toplam	n	38	167	42	247		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin “Allah’ın her zaman ve her yerde bizi gördüğünü, gözetlediğini, davranışlarımızı kaydettiğini, bu dünyada yaptığımız her şeyin karşılığını ahirette göreceğimize inanırım.” ifadesine verdikleri yanıtların uyuğua göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Evrenin toplam %90.3’ü her zamanı işaretlemekte ve tabloda anlamlı farklılaşma görülmemektedir. ($p > .05$). Bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 10. Öğrencilerin Allah’ın Varlığı ve Birliği ile İlgili Düşüncelerinin Uyuğua Göre Dağılımı.

Allah’ın varlığı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden size uygun olan hangisidir?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ailem ve çevremdekiler Allah’ın varlığına inandıkları için bende inanıyorum.	n	4	12	4	20	.620	.961
	%	10.3	6.9	8.9	7.8		
Allah’ın varlığı ve birliğine ilgi duyuyorum, fakat belirli bir bilgim yok.	n	1	4	1	6		
	%	2.6	2.3	2.2	2.3		
Allah’ın varlığına ve birliğine inanıyorum, hiçbir şüphem yok.	n	34	158	40	232		
	%	87.2	90.8	88.9	89.9		
Toplam	n	39	174	45	258		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin Allah'ın varlığı ve birliğine ilişkin inançlarının uyruklarına göre veriler tablo 10'da verilmiş ve fark görülmemiştir ($p>.05$).

Tabloya baktığımızda öğrencilerin çoğunluğu Allah'ın varlığı ve birliğine şüphe duymaksızın inandığını görmekteyiz. Ailelerinden ve çevrelerinden etkilendiği için inanan evrenin %10.3'ü diğer uyruklu, %6.9'u Suriyeli, %8.9'u yerli öğrencidir. Bilgisi olmadığını ifade eden öğrencilerin 4'ü Suriye, 1'i, 1'i TC., 1'i Diğer (Afganistan) uyrukludur. Kısaca, Allah inancı ve dua konusunda çoğunluğun duyarlı olduğunu söyleyebiliriz. Yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu Allah'ın varlığına şüphe duymadan inandığı görülmektedir. Karşılaştıkları zorluklar karşısında göçmenlerin Allah'a yöneldikleri ve dine sarıldıkları düşünülmektedir.

Allah'ın varlığına inanma konusundaki kararlarının oluşmasında 1. sırada ailesinin, 2.sırada yaşadığı çevrenin, 3.sırada öğretmenlerinin, 4.sırada okuduğu kitapların, 5.sırada arkadaşlarının, 6.sırada internetin ve din adamlarının, 7.sırada da başından geçen olayın etkili olduğu anketin 16. sorusunda görülmektedir.

Tablo 11. Öğrencilerin, Kıyamete Kadar Başka Peygamber Gelmeyeceğine dair İnançlarının Uyruğa Göre Dağılımı.

Kıyamete kadar başka peygamber gelmeyeceğine inanırım		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	3	18	2	23	6.241	.182
	%	7.9	10.8	4.9	9.4		
Her zaman	n	34	139	33	206		
	%	89.5	83.7	80.5	84.1		
Hiç	n	1	9	6	16		
	%	2.6	5.4	14.6	6.5		
Toplam	n	38	166	41	245		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 11'de öğrencilerin kıyamete kadar başka peygamber gelmeyeceğine ilişkin inançlarının uyruğa göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Hiç cevabını veren diğer uyruklu öğrencilerin oranı %2.6, Suriyeli öğrencilerin oranı %5.4, yerli öğrencilerin oranı %14.6'dır. Yerli öğrenciler ile diğer uyruklu öğrencilerin arasında %12.0'lik fark vardır. Suriyeli öğrencilerle ise %9.2'lik farklılık söz konusudur. Ara sıra cevabını veren diğer uyruklu öğrencilerin oranı %7.9, Suriyeli öğrencilerin oranı

%10.8, yerli öğrencilerin oranı %4.9'dur. Yabancı uyruklu (Suriye ve Diğer) ve yerli öğrencilerin arasında %13.8'lik fark bulunmaktadır. Toplam soruya cevap veren 245 öğrenciden 206 öğrenci her zaman cevabını vermiştir. Genel olarak elde edilen sonuçlar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. ($p > .05$).

Tablo 12. Öğrencilerin, Kaza ve Kader İnançlarının Uyruğa Göre Dağılımı.

Kaza ve kadere inanırım		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	5	22	7	34	1.904	.753
	%	13.5	13.5	16.3	14.0		
Her zaman	n	32	137	35	204		
	%	86.5	84.0	81.4	84.0		
Hiç	n	0	4	1	5		
	%	0.0	2.5	2.3	2.1		
Toplam	n	37	163	43	243		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Ki-kare analizi yapılarak evrenin kaza ve kader inancına dair düşüncelerinin uyruğa göre dağılımında anlamlı farklılaşma görülmemektedir ($p > .05$). Genel olarak yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin %84'ü, yani çoğunluğu her zaman cevabını verdiği görülmektedir. Yerli öğrencilerden 2'si, yabancı uyruklu öğrencilerden 15'i soruya cevap vermemektedir. Bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

A.1.4. Katılımcıların İbadetlerine ve Davranışlarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Dini tecrübenin ifade şekillerinden biri de ibadet boyutudur. İnanç ve davranış ayrılmaz bir bütündür. İslam'da ibadet, hayatın tamamını içine alan geniş kapsamlı bir kavramdır. Kulluk görevleriyle birlikte, ilim öğretmek, rızık için çalışmak, ana-babaya iyilik yapmak, insanlara güler yüzlü davranmaya kadar insanın bütün iş ve davranışlarını içine alır. Dar anlamıyla ibadet, namaz, oruç, hac, zekat, dua, kurban gibi dini görevleri kapsar. İslam alimleri, ibadetleri üç grupta toplar. Birincisi, beden ile yapılan ibadetler (namaz, oruç, dua). İkincisi, malla yapılan ibadetler (zekat, kurban). Üçüncüsü hem mal hem beden ile yapılan ibadetler (hac). Araştırmamızda,

bu tasnif esas alınarak, öğrencilerin ibadetler konusundaki tutum ve davranışları incelenecektir.

Her dinde ibadet olarak belirlenen bazı özel davranışlar vardır ki bunlar, Allah ile insan ilişkilerini canlı tutmak için belli aralıklarla tekrarlanır. İslam dinindeki namaz ibadetinin günde beş vakte bölünmek suretiyle yapılması, insanın günlük meşgalelere dalıp Allah'ı unutmasını ve sadece dünyaya bağlanmasını engellemek, Allah ile olan ilişkisini canlı tutmak içindir. İnsan Allah'a karşı duyduğu sevgi ve saygının belirtisi için ibadet yapar, ona sığınır, dua ve yakarıştta bulunur.¹⁰⁰

Tablo 13. Öğrencilerin, Bir İşe Besmele ile Başlama Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.

Bir işe başlarken besmele söylerim		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	18	85	19	122	.950	.917
	%	47.4	51.2	46.3	49.8		
Her zaman	n	19	73	20	112		
	%	50.0	44.0	48.8	45.7		
Hiç	n	1	8	2	11		
	%	2.6	4.8	4.9	4.5		
Toplam	n	38	166	41	245		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 13'te öğrencilerin bir işe başlarken ara sıra besmele söylediğini ifade edenlerin %47.4'ü Diğer, %51.2'si Suriyeli, %46.3'ü T.C. uyrukludur. Her zaman besmele söylediğini ifade edenlerin %50'si Diğer, %44'ü Suriyeli, %48.8'i yerli öğrencidir. Besmeleyi hiç söylemediğini ifade eden öğrencilerin %2.6'sı diğer uyruklu, %4.8'i Suriyeli, %4.9'u yerli öğrencidir. Ki-kare analizi kullanılarak ortaya çıkan tabloyu incelediğimizde genel olarak oranda farklılaşma görülmemektedir. ($\chi^2(2) = 950, p > .05$).

¹⁰⁰ PEKER, a.g.e., s. 117

Tablo 14. Öğrencilerin Gusül Abdesti Konusundaki Düşüncesinin Uyuğua Göre Dağılımı.

Gusül abdesti konusunda aşağıdaki ifadelerden durumunuza en uygun olanları işaretleyiniz.		Uyruk			Topla m	χ^2	P
		Diğer	Suriye	T.C.			
Gusül abdestinin gerekli olduğuna inanmıyorum ve yapmıyorum.	n	0	13	5	18	5.406	.493
	%	.0	7.4	11.1	6.9		
Gusül abdestinin ne olduğunu biliyorum ve gerektiğinde alıyorum.	n	23	106	24	153		
	%	57.5	60.6	53.3	58.8		
Gusül abdestinin ne olduğunu bilmiyorum.	n	17	56	16	84		
	%	42.5	32.0	55.5	34.2		
Toplam	n	40	175	45	260		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin gusül abdesti konusundaki düşüncelerinin uyruklarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 14’te sunulmuştur. Tabloya bakıldığında anlamlı farklılaşma olmasa da yerli öğrencilerin gusül abdestine gereken önemi vermediği görülmüştür. Yabancı uyruklu öğrencilerin bu konuda daha duyarlı olduğu görülmüştür. Genel olarak bakıldığında öğrencilerin ciddi bir çoğunluğunun gusül abdestini bilmediklerini söyleyebiliriz. Her ne kadar din dersinde kazanımlarda bu konuların üzerinde durulsa da öğrencilerin gerekli hassasiyeti göstermemektedir. Akıl baliğ ve ergenlik çağına girmelerine rağmen öğrencilerin, gusül abdestine dikkat etmediklerini söyleyebiliriz.

Tablo 15. Öğrencilerin Gusül Abdesti Konusundaki Düşüncesinin Cinsiyete Göre Dağılımı.

Gusül abdesti konusunda aşağıdaki ifadelerden durumunuza en uygun olanları işaretleyiniz.		Cinsiyet		Topla m	χ^2	P
		Erkek	Kız			
Gusül abdestinin gerekli olduğuna inanmıyorum ve yapmıyorum.	n	13	7	20	6.706	.035
	%	11.4	4.5	7.2		
Gusül abdestinin ne olduğunu biliyorum ve gerektiğinde alıyorum.	n	70	85	155		
	%	63.7	59.2	60.4		
Gusül abdestinin ne olduğunu bilmiyorum.	n	30	55	85		
	%	26.5	38.0	32.4		
Toplam	n	108	142	260		
	%	100,0	100.0	100.0		

Öğrencilerin gusül abdesti konusundaki düşüncelerinin cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2(1) = 6.71, p < .001$). Bulgular gusül abdestinin ne olduğunu bilmeyen kızların (%37,3) oranın anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca gusül abdestinin gerekli olduğuna inanmayan erkeklerin oranı (%11,1) da kızların oranından anlamlı olarak daha yüksektir. Bulgular Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 16. Öğrencilerin Gusül Abdesti Konusundaki Düşüncesinin Sınıflara Göre Dağılımı.

Gusül abdesti konusunda aşağıdaki ifadelerden durumunuza en uygun olanları işaretleyiniz.		Sınıf			Toplam	χ^2	p
		6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf			
Gusül abdestinin gerekli olduğuna inanmıyorum ve yapmıyorum.	n	10	3	8	17	13.247	.010
	%	10.9	2.6	8.4	6.8		
Gusül abdestinin ne olduğunu biliyorum ve gerektiğinde alıyorum.	n	40	65	48	150		
	%	47.1	73.0	60.3	60.0		
Gusül abdestinin ne olduğunu bilmiyorum.	n	36	23	27	83		
	%	42.4	25.3	33.1	33.2		
Toplam	n	86	91	83	260		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin gusül abdesti konusundaki düşüncelerinin sınıflara göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2(2) = 13.25, p < .001$). Bulgular Tablo 16’da sunulmuştur.

Tabloya göre 7. sınıf öğrencilerin gusül abdesti konusunda daha duyarlı olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak, Temel Dini Bilgiler dersinde abdest çeşitlerinin kazanım olarak öğrencilere verilmesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. 6. sınıf öğrencileri daha küçük olduğu için abdest çeşitlerini tam olarak kavrayamadığını düşünebiliriz. 8. Sınıflarda bilmeyenlerin ve gusül abdesti almamalarının sebebinin, bu konu hakkında gereken önemi ve hassasiyeti göstermediklerini ifade edebiliriz.

Tablo 17. Öğrencilerin, Günlük Beş Vakit Namazı Kılma Sıklığının Uyuğua Göre Dağılımı.

Günlük beş vakit namazı kılma sıklığınız?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	23	85	17	125	14.299	.006
	%	60.5	50.6	39.5	50.2		
Her zaman	n	9	71	15	95		
	%	23.7	42.3	34.9	38.2		
Hiç	n	6	12	11	29		
	%	15.8	7.1	25.6	11.6		
Toplam	n	38	168	43	249		
	%	100,0	100,0	100,0	100,0		

Tablo 17’de günlük beş vakit namaz kılma sıklığını, ara sıra ifade edenlerin %60.5’i Diğer, %50.6’sı Suriye, %39.5’i T.C. uyrukludur. Her zaman ifade edenlerin %23.7’si Diğer, %42.3’ü Suriye, %34.9’u T.C. uyrukludur. Hiç ifade edenlerin %15.8’i Diğer, %7.1’i Suriye, %25.6’sı T.C. uyrukludur. Kısaca verilerde hem ara sıra hem de her zaman seçeneklerini en yüksek oranda seçenler Suriye uyruklu öğrencilerdir. Hiç namaz kılmadığını ifade eden öğrenciler arasında ise en yüksek oranı T.C. uyruklu öğrenciler oluşturmaktadır. Ki-kare analiziyle elde edilen sonuçta gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2(2) = 14.30, p < .001$).

Tablo 18. Erkek Öğrencilerin Cenaze Namazına Katılma Oranının Uyuğua Göre Dağılımı.

Bir yerde veya camide cenaze gördüğünüz zaman cenaze namazına katılırmısınız?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Evet	n	12	50	12	74	5.268	.072
	%	52.2	66.7	42.9	58.7		
Hayır	n	11	25	16	52		
	%	47.8	33.3	57.1	41.3		
Toplam	n	23	75	28	126		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Bir yerde veya camide cenaze gördüğü zaman cenaze namazına katılma oranlarında uyruğa bağlı anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 18’de sunulmuştur. Tabloya bakıldığında, yabancı uyruklu öğrencilerin daha çok önem verdiği görülmüştür. Cuma namazına da dikkat ettiklerini söylemek mümkündür. Genel olarak katılanların ve katılmayanların arasında çok fark yoktur.

Tablo 19. Öğrencilerin, Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığının Uyruğa Göre Dağılımı.

Ramazan ayında oruç tutma sıklığınız		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	7	16	10	33	9.759	.045
	%	18.4	9.5	22.7	13.2		
Her zaman	n	29	142	28	199		
	%	76.3	84.5	63.6	79.6		
Hiç	n	2	10	6	18		
	%	5.3	6.0	13.6	7.2		
Toplam	n	38	168	44	250		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablodan da incelenebileceği gibi her zaman seçeneğini %84.5’i Suriye, %76.3’ü Diğer uyruklu, %63.6’sı yerli öğrenci belirtmiştir. Diğer uyruklu öğrencilerin %18.4’ü, Suriyeli öğrencilerin %9.5’i, yerli öğrencilerin %22.7’si ara sıra oruç tuttuğunu ifade etmiştir. Diğer uyrukların %5.3’ü, Suriyelilerin %6.0’sı, yerli öğrencilerin %13.6’sı hiç seçeneğini işaretlemiştir. Kısaca, her zaman seçeneğini en fazla seçenler Suriye uyruklu öğrencilerdir. Hiç oruç tutmadığını ifade eden öğrenciler arasında ise en yüksek oranı T.C. uyruklu öğrenciler oluşturmuştur. Tablo 19’daki değerlere bakıldığında istatistiksel açıdan ($\chi^2(2) = 9.76, p < .05$) anlamlı farklılaşma görülmüştür.

Sahada yapılan araştırmamızda ise Afganlı öğrencilerin oruç tutmadığı daha çok gözlemlenmektedir. Ramazan ayında oruca en çok önemi Suriyeli öğrenciler göstermektedir. Özellikle yerli erkek öğrencilerin oruç konusunda çok hassas olmadığı gözlemlenmektedir. Kısmen de olsa gözlemimizi ve tablodaki verileri değerlendirdiğimizde tutarlılık olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 20. Öğrencilerin Zekat Konusundaki Düşüncesinin Uyuğua Göre Dağılımı.

Aşağıdakilerden hangisi zekât konusundaki düşüncelerinize uygundur?		Uyruk			Toplam	χ^2	P
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ekonomik durumu iyi olmayanlar için yapılan bir uygulamadır.	n	7	43	11	61	4.055	.399
	%	17.9	24.9	25.0	23.8		
İslamiyet'e göre durumu iyi olanların yerine getirmesi gereken ibadettir.	n	29	112	32	173		
	%	74.4	64.7	72.7	67.6		
Zekâtın ne olduğunu bilmiyorum.	n	3	18	1	22		
	%	7.7	10.4	2.3	8.6		
Toplam	n	39	173	44	256		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin zekât konusundaki düşüncelerinin uyruklarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 'ya göre zekatın ne olduğunu bilmeyen öğrenciler vardır. Fakat çoğunluğun zekat konusunda doğru düşünceye sahip olduğu görülmüştür. Yerli öğrencilerin yabancı uyruklu öğrencilere göre zekat ibadetini daha iyi bildikleri gözlemlenmektedir.

Tablo 21. Öğrencilerin Hac Konusundaki Düşüncesinin Uyuğua Göre Dağılımı.

Aşağıdakilerden hangisi hac konusundaki düşüncelerinize uygundur?		Uyruk			Toplam	χ^2	P
		Diğer	Suriye	T.C.			
Hac bir ibadettir, şartları müsait olanlar yerine getirmelidir.	n	30	130	35	195	1.189	.977
	%	75.0	75.1	77.8	75.6		
Hacca gitmek yerine fakirlere yardım edilmelidir.	n	6	23	5	34		
	%	15.0	13.3	11.1	13.2		
Hacca iyice yaşlandıktan sonra gidilmelidir.	n	1	10	2	13		
	%	2.5	5.8	4.4	5.0		
Haccın ne olduğunu bilmiyorum.	n	3	10	3	16		
	%	7.5	5.8	6.7	6.2		
Toplam	n	40	173	45	258		
	%	%100	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin hac konusundaki düşüncelerinin uyruklarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 21’de sunulmuştur. Öğrencilerin hac ibadeti konusunda aslında çok fazla bilgi sahibi olmadıkları fakat genel olarak ibadetin amacını doğru bildikleri gözlemlenmektedir.

Tablo 22. Öğrencilerin Kurban Konusundaki Düşüncesinin Uyuğa Göre Dağılımı.

Aşağıdakilerden hangisi kurban konusundaki düşüncelerinize uygundur?		Uyruk			Toplam	χ^2	<i>p</i>
		Diğer	Suriye	T.C.			
Kurban. imkanı olanların yerine getirmesi gereken bir ibadettir.	n	38	154	43	235	2.878	.237
	%	97.4	90.6	95.6	92.5		
Kurbanın niçin kesildiğini bilmiyorum.	n	1	16	2	19		
	%	2.6	9.4	4.4	7.5		
Toplam	n	39	170	45	254		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin kurban konusundaki düşüncelerinin uyruklarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 22’de sunulmuştur. Genel olarak zekat, hac ve kurban konusunda yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin ibadetler konusunda duyarlı olduğunu tablolarda görmekteyiz.

Tablo 23. Öğrencilerin Evlerinde Kuran-ı Kerim’in Olup Olmaması Durumunun Uyuğa Göre Dağılımı.

Evinizde Kur’an-ı Kerim var mıdır?		Uyruk			Toplam	χ^2	<i>p</i>
		Diğer	Suriye	T.C.			
Evet	n	39	171	40	250	3.599	.165
	%	97.5	98.3	93.0	97.3		
Hayır	n	1	3	3	7		
	%	2.5	1.7	7.0	2.7		
Toplam	n	40	174	43	257		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 23'te evrenin, evinde Kur'an-ı Kerim'in olup olmaması durumu Ki-kare analizi kullanılarak incelenmiştir. Ankete katılan yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin toplam %97.3'ü evet cevabını, %2.7'si hayır cevabını verdiği için gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur ($p > .05$). Bu soruya 1 Suriyeli, 2 yerli öğrencinin cevap vermediği görülmüştür.

Suriyeli öğrencilerin ana dili Arapça olmasına rağmen Kuran-ı Kerim'i okumayı iyi bilmedikleri, yanlış okudukları ve doğru okuduklarını düşündükleri için düzeltmek istemedikleri derslerde gözlemlenmiştir. Yerli öğrencilerin Kuran'ın mealini okumaya daha duyarlı olduğunu da söyleyebiliriz.

Tablo 24. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okumayı Bilme Düzeyinin Uyuğu Göre Dağılımı.

Kur'an-ı Kerim okumasını ne kadar biliyorsunuz?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Bilmiyorum	n	13	30	7	50	11.950	.063
	%	32.5	17.3	15.6	19.4		
Çok iyi	n	6	39	3	48	11.950	.063
	%	15.0	22.5	6.7	18.6		
İyi	n	9	46	15	70	11.950	.063
	%	22.5	26.6	33.3	27.1		
Orta	n	12	58	20	90	11.950	.063
	%	30.0	33.5	44.4	34.9		
Toplam	n	40	173	45	258	11.950	.063
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi okumayı bilme düzeylerinin uyruklarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Diğer uyruklu öğrencilerin %32.5'i bilmediğini, %15'i çok iyi bildiğini, %22.5'i iyi bildiğini, %30'u orta seviyede bildiğini ifade etmiştir. Suriyeli öğrencilerin %17.3'ü bilmediğini, %22.5'i çok iyi bildiğini, %26.6'sı iyi bildiğini, %33.5'i orta düzeyde bildiğini belirtmiştir. Yerli öğrencilerin %15.6'sı bilmediğini, %6.7'si çok iyi bildiğini, %33.3'ü iyi bildiğini, %44.4'ü orta seviyede bildiği görülmüştür. Tablo 24'teki verilere baktığımızda gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür ($p > .05$).

Tabloya bakıldığında bilmeyenlerin sayısı az görülmüştür. Ancak Kur'an-ı Kerim derslerinde çoğunluğun Kuran-ı okuyamadığı gözlemlenmektedir. Yabancı uyruklu öğrencilerin, özellikle Suriyeli öğrencilerin ne kadar bildiğini söylese de kendi dilleriyle karıştırdıklarını, fasih Arapça bilmedikleri için yanlış okuduklarını söyleyebiliriz. Yanlışlarını öğrenme konusunda, diğer ve T.C. uyruklu öğrencilerin daha toleranslı olduğu fakat Suriye uyruklu öğrencilerin yaptıkları yanlış okumalara daha fazla direttikleri ve hatalarını düzeltmemekte ısrarcı oldukları gözlemlenmektedir.

Tablo 25. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okumayı Bilme Düzeyinin Sınıfa Göre Dağılımı.

Kuran-ı Kerim okumasını ne kadar biliyorsunuz?	Sınıf			Toplam	χ^2	p	
	6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf				
Bilmiyorum	n	23	19	11	53	19.689	.003
	%	26.7	20.2	12.8	19.9		
Çok iyi	n	14	10	23	47		
	%	16.3	11.5	28.8	18.4		
İyi	n	26	19	26	71		
	%	30.2	21.8	31.6	27.7		
Orta	n	23	41	23	87		
	%	26.7	47.1	27.8	34.0		
Toplam	n	86	87	80	258		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi okumayı bilme düzeylerinin sınıfa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (2) = 16.69, p < .001$). Bulgular genel olarak daha üst sınıfların kendilerini daha iyi değerlendirdiklerini göstermektedir. Bulgular Tablo 25'te sunulmuştur.

Sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi okumayı öğrenme yükseldiği görülmüştür. 8. sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara kıyasla Kur'an-ı Kerimi daha iyi okudukları görülmüştür.

Tablo 26. Öğrencilerin, Kur'an-ı Kerim Okuma Sıklığının Uyuğa Göre Dağılımı.

Hangi sıklıkla Kur'an-ı Kerim okursunuz		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	21	87	24	132	2.707	.608
	%	55.3	53.0	57.1	54.1		
Her zaman	n	8	51	10	69		
	%	21.1	31.1	23.8	28.3		
Hiç	n	9	26	8	43		
	%	23.7	15.9	19.0	17.6		
Toplam	n	38	164	42	244		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 26'da Kur'an-ı Kerim okuma sıklığının uyuğa göre incelemesinde Ki-kare analizi kullanılmakta ve gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir ($p > .05$).

Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu %54.1'i ara sıra okuduğunu ifade etmektedir. Her zaman okuduğunu işaretleyen öğrencilerin %21.1'i diğer uyruklu, %31.1'i Suriyeli, %23.8'i yerli öğrencidir. Hiç okumadığını belirten öğrencilerin %23.7'si Diğer, %15.9'u Suriye, %19.0'ı T.C. uyrukludur. Bu soruya 3'ü yerli, 13'ü yabancı uyruklu olmak üzere 16 öğrenci cevap vermemiştir. Kuran okumayı bilmeyen öğrencilerin soruya cevap vermek istemediği düşünülmektedir.

Tablo 27. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okuma Amaçlarının Uyruğa Göre Dağılımı.

Kuran-ı Kerim'i en çok hangi amaç için okuyorsunuz?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Allah'ın insanlara verdiği mesajları anlamak ve İslam'a uygun bir yaşam sürebilmek için	n	22	104	30	156	11.651	.167
	%	56.4	61.5	66.7	61.7		
Büyü. nazar ve hastalıklardan korunmak için	n	1	5	0	6		
	%	2.6	3.0	.0	2.4		
İbadet ederken gerekli olduğu için	n	8	37	4	49		
	%	20.5	21.9	8.9	19.4		
Kur'an-ı Kerim okumuyorum	n	8	20	8	36		
	%	20.5	11.8	17.8	14.2		
Vefat edenlerin ruhlarını şad etmek için	n	0	3	3	6		
	%	.0	1.8	6.7	2.4		
Toplam	n	39	169	45	253		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi okuma amaçlarının uyruklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 27'de sunulmuştur.

Araştırmada “evinizde Kur'an-ı Kerim var mıdır?” sorusuna yerli öğrencilerden sadece bir tanesi fikri olmadığını belirtmektedir. Yabancı uyruklu öğrencilerin hepsi fikrini ifade etmektedir. Kuran'ı okuma amacını çoğunluk, Allah'ın insanlara verdiği mesajları anlamak ve İslam'a uygun yaşayabilmek için okuduklarını ifade etmiştir. Yerli öğrencilerden bazıları vefat edenlerin ruhları için okuduğunu, ibadet için okuduğunu ve Kur'anı okumadığını belirtmiştir. Yerli öğrencilerden hiçbiri büyü, nazar ve hastalıklardan korunmak için Kuran okumamıştır. Yabancı uyruklu öğrencilerin bazıları da vefat edenlerin ruhları ve ibadet için Kuran okuduğunu belirtmiştir.

Tablo 28. Öğrencilerin Kuran-ı Kerimi Okuma Amaçlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.

Kuran-ı Kerim'i en çok hangi amaç için okuyorsunuz?		Cinsiyet		Toplam	χ^2	p
		Erkek	Kız			
Allah'ın insanlara verdiği mesajları anlamak ve İslam'a uygun bir yaşam sürebilmek için	n	58	96	154	19.664	.001
	%	52.6	69.1	61,7		
Büyük nazar ve hastalıklardan korunmak için	n	2	4	6		
	%	1.8	2.9	2,4		
İbadet ederken gerekli olduğu için	n	33	17	50		
	%	29.1	12.2	19,4		
Kur'an-ı Kerim okumuyorum	n	15	22	37		
	%	12.6	15.8	14,1		
Vefat edenlerin ruhlarını şad etmek için	n	6	0	6		
	%	5.5	.0	2,4		
Toplam	n	109	139	253		
	%	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi okuma amaçlarının cinsiyetlerine göre farklılaşım farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşım olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (2) = 33.95, p < .001$). Hem kız hem de erkeklerde en yüksek oranı Allah'ın insanlara verdiği mesajları anlamak ve İslam'a uygun bir yaşam sürebilmek için okuyanlar oluşturmaktadır. Ancak erkeklerin 6'sı (%5,5) vefat edenlerin ruhlarını şad etmek için Kur'an-ı Kerim okuduğunu ifade ederken kız öğrencilerden hiç birisi bu amaçla okumamaktadır. Bulgular Tablo 28'de sunulmuştur.

Tablo 'da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre Kur'an-ı Kerim'i daha çok Allah'ın insanlara verdiği mesajları anlamak ve İslam'a uygun bir yaşam sürebilmek amacıyla okudukları görülmüştür. Erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre Kur'anı Kerimi, ibadet ederken gerekli olduğu için okuma düşüncesinin daha fazla olduğu görülmüştür. Bunun sebebinin erkek öğrencilerin okuldaki sıkıntısından dolayı başka yerlerde çalışmalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 29. Öğrencilerin, Dua Etme Sıklığının Uyuğua Göre Dağılımı.

Hangi sıklıkla dua edersiniz		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	20	72	17	109	2.470	.650
	%	52.6	44.2	40.5	44.9		
Her zaman	n	17	86	22	125	52.8	51.4
	%	44.7	52.8	52.4	51.4		
Hiç	n	1	5	3	9	2.6	3.7
	%	2.6	3.1	7.1	3.7		
Toplam	n	38	163	42	243	100,0	100.0
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 29’da öğrencilerin dua etme sıklığının uyuğua göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Tablo 30. Öğrencilerin, Kandil Gecelerinde Dua ve İbadet Yapmaya Özel Bir Önem Verme Oranının Uyuğua Göre Dağılımı.

Kandil gecelerinde dua ve ibadet yapmaya özel bir önem verir misiniz?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	22	50	13	85	11.849	.019
	%	57.9	29.9	31.0	34.4		
Her zaman	n	15	109	25	149	39.5	60.3
	%	39.5	65.3	59.5	60.3		
Hiç	n	1	8	4	13	2.6	5.3
	%	2.6	4.8	9.5	5.3		
Toplam	n	38	167	42	247	100,0	100.0
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 30’da evrenin kandil gecelerinde dua ve ibadet yapmaya özel bir önem verme oranını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Diğer uyruklu

öğrencilerin %57,9'u ara sıra önem verdiğini, %39,5'i her zaman önem verdiğini, %2,6'sı hiç önem vermediğini ifade etmiştir. Suriye uyruklu öğrencilerin %29,9'u ara sıra, %65,3'ü her zaman, %4,8'i hiç ifadesini belirtmiştir. Yerli öğrencilerin %31'i ara sıra, %59,5'i her zaman, %9,5'i hiç cevabını verdiği görülmüştür. Veriler incelendiğinde gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($\chi^2(2) = 11.85, p < .05$).

Tablodan da incelenebileceği gibi kandil gecelerine ara sıra önem verdiğini ifade eden en fazla Diğer uyruklu, her zaman önem verdiğini ifade edenler arasında en büyük çoğunluğu sırasıyla Suriye uyruklu ve T.C. uyruklu öğrenciler oluşturmaktadır. Ancak en düşük oranı oluşturanlar da T.C. uyruklu öğrencilerdir. Tablo 30'u tablo 29 ile kıyasladığımızda öğrencilerin kandil gecelerinde duaya önem vermelerinin uyruğa göre farklılık gösterdiği, dua etme sıklığında farklılık olmadığı görülmektedir. Kültürel farklılıklar ve yaşantılar, öğrencilerin mübarek gün ve gecelere vermiş olduğu önem ve değeri etkileyebileceği tahmin edilmektedir.

Tablo 31. Öğrencilerin, Dini Kitaplar Okuma Sıklığının Uyruğa Göre Dağılımı.

Dini kitaplar okuma sıklığı		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	25	102	25	152	2.390	.664
	%	65.8	60.7	58.1	61.0		
Her zaman	n	5	39	10	54		
	%	13.2	23.2	23.3	21.7		
Hiç	n	8	27	8	43		
	%	21.1	16.1	18.6	17.3		
Toplam	n	38	168	43	249		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 31'de öğrencilerin dini kitaplar okuma sıklığının uyruğa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu ara sıra dini kitap okuduğunu ifade etmiştir. Her zaman okuduğunu ifade eden Suriyeli ve yerli öğrencilerin oranı hemen hemen aynıdır. Ara sıra okuyanların oranlarını büyükten küçüğe doğru sıraladığımızda Diğer, Suriye, T.C. uyrukludur. Tablodaki verilere bakıldığında aralarında anlamlı fark oluşturacak oran gruplar arasında görülmemektedir ($p > .05$).

Tablo 32. Öğrencilerin İbadetleri Yapmama Sebebinin Uyuğua Göre Dağılımı.

İbadetlerini yapmıyorsan bunun sebebi nedir?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ailem izin vermiyor ve çekiniyorum.	n	0	5	1	6	3.826	.872
	%	.0	3.6	2.8	2.9		
Bilmediğim için yapamıyorum.	n	11	34	9	54	32.4	24.6
	%	32.4	24.6	25.0	26.0		
Zor ve yorucu buluyorum.	n	11	42	12	65	32.4	30.4
	%	32.4	30.4	33.3	31.3		
Tembellikten yapmıyorum.	n	11	51	14	76	32.4	37.0
	%	32.4	37.0	38.9	36.5		
Diğer	n	1	6	0	7	2.9	4.3
	%	2.9	4.3	.0	3.4		
Toplam	n	34	138	36	208	100.0	100.0
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin ibadetleri yapmama sebeplerinin uyruklarına göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 32’de sunulmuştur.

Öğrencilerin çoğunluğu, anketin 22. sorusu olan ibadetleri yapma sebebini Allah’a kulluk görevini yerine getirmek için ve cennete girmek için yaptığını belirttiğinden analizi yapılmamıştır. İbadetleri yapmama sebebini, bilmediği için yapmadığını söyleyen öğrencilerin, aslında Din Kültür ve Ahlak Bilgisi derslerinde kazanım olarak, bütün ibadetleri ve yapılışını gördüklerini söyleyebiliriz. Fakat öğrencilerin anlamadığı ve dikkat etmedikleri görülmüştür.

Ayrıca ailesi izin vermediği ve çekindiği için yapmadığını ifade eden öğrencilerin soruyu tam anlamadığı varsayılmaktadır. Genel olarak tembellikten ve yorucu buldukları için ibadetlerini yapmadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 33. Öğrencilerin Arkadaşları ile İbadet Konusunda Farklılığa Düşme Oranının Uyruğa Göre Dağılımı.

Arkadaşlarınızla ibadet konusunda farklılığa düştüğünüz oluyor mu?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Evet	n	9	48	15	72	1.111	,574
	%	23.7	28.2	34.1	28.6		
Hayır	n	29	122	29	180		
	%	76.3	71.8	65.9	71.4		
Toplam	n	38	170	44	252		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin arkadaşları ile ibadet konusunda farklılığa düşme oranının uyruğa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Ancak farklılığa düştüğünü iletenlerin 5'i Kur'an-ı Kerim okurken, 16'sı da namaz kılarken farklılığa düştüklerini rapor etmiştir. Bulgular Tablo 33'de sunulmuştur.

Tablo 34. Öğrencilerin İbadet ve İnanç Ortalamalarının Uyruğa Göre Dağılımı.

Değişkenler	Uyruk	n	Ort	S	% 95 Güven Aralığı		F	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İbadet	T.C.	40	22.95	4.31	21.57	24.33	2.683	.070
	Suriye	170	23.94	4.05	23.32	24.55		
	Diğer	45	22.40	5.11	20.87	23.93		
	Total	255	23.51	4.32	22.98	24.04		
İnanç	T.C.	39	11.51	1.00	11.19	11.84	.967	.382
	Suriye	168	11.16	1.76	10.89	11.43		
	Diğer	44	11.02	1.81	10.47	11.57		
	Total	251	11.19	1.68	10.98	11.40		

İbadet ve inanç ortalamalarında farklı uyruklardaki öğrenciler arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için iki ayrı Tek Yönlü ANOVA yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar değişkenlerin ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir, $p > .05$). Bulgular Tablo 34’te sunulmuştur.

Tablo 35. Öğrencilerin İbadet ve İnanç Ortalamalarının Cinsiyete Göre Dağılımı.

Değişkenler	Cinsiyet	n	Ort.	S	% 95 Güven Aralığı		t	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İbadet	Kız	141	24.21	3.65	.42	2.62	2.825	.005
	Erkek	109	22.69	4.85				
İnanç	Kız	140	11.58	1.13	.41	1.31	4.114	.000
	Erkek	106	10.72	2.11				

İbadet ve inanç ortalamalarında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için iki ayrı bağımsız gruplar için t testi analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar kızların ibadet ve inanç ortalamalarının erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir ($t(248) = 2.83, p < .01, t(248) = 2.83, p < .001$). Bulgular Tablo 35’te sunulmuştur.

Tablo 36. Öğrencilerin İbadet ve İnanç Ortalamalarının Sınıfa Göre Dağılımı.

Değişkenler	Sınıf	n	Ort.	S	% 95 Güven Aralığı		F	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İbadet	6. Sınıf	86	23.08	3.37	22.36	23.80	3.477	.032
	7. Sınıf	87	24.51	3.43	23.77	25.24		
	8. Sınıf	77	22.96	5.69	21.67	24.25		
	Total	250	23.54	4.28	23.01	24.07		
İnanç	6. Sınıf	86	10.80	2.07	10.36	11.25	3.962	.020
	7. Sınıf	87	11.33	1.52	11.01	11.66		
	8. Sınıf	73	11.51	1.25	11.22	11.80		
	Total	246	11.20	1.69	10.99	11.41		

İbadet ve inanç ortalamalarında farklı sınıflardaki öğrenciler arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için iki ayrı Tek Yönlü ANOVA yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar değişkenlerin ortalamaları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmalar olduğunu göstermektedir ($F(2, 247) = 3.48, p < .05$; $F(2, 243) = 3.96, p < .05$). Farkın kaynağını bulmak için yürütülen Tukey çoklu karşılaştırma analizi sonucunda, 7. sınıf öğrencilerinin ibadet ortalamalarının, 8. sınıf öğrencilerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca 8. sınıfların inanç ortalamaları 6. sınıflardan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Bulgular Tablo 36'da sunulmuştur.

A.1.5. Katılımcıların Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olup Olmadıklarına ve Dini Konulardaki Bilgilerin Kaynaklarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Tablo 37. Öğrencilerin Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olma Düzeyinin Uyuğa Göre Dağılımı.

	Kendinizi yeterli dini bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?	Uyruk				χ^2	<i>p</i>
		Diğer	Suriye	T.C.	Toplam		
Evet	n	14	86	26	126	14.897	.005
	%	35.0	49.7	57.8	48.8		
Hayır	n	9	9	4	22		
	%	22.5	5.2	8.9	8.5		
Kısmen	n	17	78	15	110		
	%	42.5	45.1	33.3	42.6		
Toplam	n	40	173	45	258		
	%	100.0%	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin yeterli düzeyde dini bilgiye sahip olma durumunun uyuğa göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar yeterli dini bilgiye sahip olma oranları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2(2) = 14.90, p < .01$). TC (%57,8) ve Suriye (%49,7) uyruklu katılımcıların büyük çoğunluğu evet yanıtını verirken, diğer katılımcıların çoğunluğu (%42,5) kısmen yanıtını vermiştir. Ayrıca diğer uyruklu

katılımcılarda hayır diyenlerin oranları (%22,5) daha yüksektir. Bulgular Tablo 37’de sunulmuştur.

Tablo ‘da diğer uyruklu öğrencilerin yeterli düzeyde dini bilgiye sahip olmama durumunun T.C ve Suriye uyruklu öğrencilere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Yerli öğrencilerin ise yabancı uyruklu öğrencilere göre daha çok yeterli düzeyde dini bilgiye sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 40 dikkate alınarak, Tablo 37’ye bakıldığında yerli öğrencilerin dini konulardaki doğru bilgiyi okuldaki din derslerinden öğrendikleri; yabancı uyruklu öğrencilerin ise aile büyüklerinden öğrendikleri görülmüştür. Yabancı uyruklu öğrencilerin yanlış bilgilerde ısrarcı davranmalarının sebebi bu olabilir. Öğrencilerin çoğunluğu kendilerini yeterli dini bilgiye sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak dini inanç, tutum ve davranışlarını gözlemlediğimizde bunun doğruluğunu göremiyoruz. Gözlem ile anketteki 13. soruya verilen cevabın tablodaki verileri kıyaslandığında öğrencilerin doğru bilgi vermedikleri tahmin edilmektedir.

Tablo 38. Öğrencilerin Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olma Düzeyinin Cinsiyete Göre Dağılımı.

	Kendinizi yeterli dini bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?	Cinsiyet		Toplam	χ^2	p
		Erkek	Kız			
Evet	n	52	70	122	4.716	.095
	%	48.1	48.3	48.2		
Hayır	n	14	8	22		
	%	13.0	5.5	8.6		
Kısmen	n	45	67	112		
	%	40.0	46.2	43.2		
Toplam	n	108	145	258		
	%	100.0%	100.0	100.0		

Öğrencilerin yeterli düzeyde dini bilgiye sahip olma durumunun cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Evet cevabını veren kız öğrencilerin oranı %48.3, erkek öğrencilerin oranı %48.1’dir. Hayır cevabını veren kız öğrencilerin oranı %13.0, kız öğrencilerin oranı %5.5’dir. Burada %7.5 oranında farklılık görülmektedir. Kısmen cevabını veren kız öğrencilerin oranı

%46.2, erkeklerin oranı %38.9'dur. Genel olarak elde edilen sonuçlar da yeterli düzeyde dini bilgiye sahip olma oranları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 38'de sunulmuştur.

Saha gözlemlerinde ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha fazla batıl ve hurafe inançlara sahip oldukları görülmüştür. Aslında öğrencilerin genel olarak yeterli ve doğru düzeyde dini bilgiye sahip olmadıklarını düşünebiliriz.

Tablo 39. Öğrencilerin Yeterli Dini Bilgiye Sahip Olma Düzeyinin Sınıfa Göre Dağılımı.

Yeterli Düzeyde Dini Bilgiye Sahip Olma	Sınıf			Toplam	χ^2	P	
	6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf				
Evet	n	52	26	45	123	32.847	.000
	%	61.2	29.5	55.3	48.2		
Hayır	n	10	3	10	23		
	%	11.8	3.4	11.6	8.7		
Kısmen	n	23	61	28	111		
	%	27.1	67.7	34.1	43.1		
Toplam	n	85	88	80	258		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin yeterli düzeyde dini bilgiye sahip olma durumunun sınıflarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar yeterli dini bilgiye sahip olma oranları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (2) = 37.85, p < .001$). 6. Sınıfların (%61,2) ve 8. sınıfların (%55,3) büyük çoğunluğu evet yanıtını verirken 7. sınıfların büyük çoğunluğu (%67,7) kısmen yanıtını vermiştir. Bulgular Tablo 39'da sunulmuştur.

Tablo 40. Öğrencilerin Dini Konulardaki Bilgileri Öğrendikleri Kaynakların Uyuşma Göre Dağılımı.

Dini konulardaki bilgilerinizi en çok nerede öğrendiniz?	Uyruk			Toplam	χ^2	p	
	Diğer	Suriye	T.C.				
Aile büyüklerinden	n	9	38	16	63	14.147	.028
	%	23.7	22.4	35.6	24.9		
Kuran kursu ya da cami hocasından.	n	7	51	3	61		
	%	18.4	30.0	6.7	24.1		
Okuduğum kitaplardan	n	3	6	4	13		
	%	7.9	3.5	8.9	5.1		
Okuduğum okuldaki din derslerinden.	n	19	75	22	116		
	%	50.0	44.1	48.9	45.8		
Toplam	n	38	170	45	253		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin dini konulardaki bilgileri öğrendikleri kaynakların uyruklarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar doğru dini bilgiyi öğrenme kaynaklarının oranları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (2) = 14.15, p < .05$). Diğer uyruklu öğrencilerin %50'si, Suriyeli öğrencilerin %44.4'ü, yerli öğrencilerin %48.9'u okulda aldıkları din derslerini belirtmiştir. Diğer uyruklu öğrencilerin %23.7'si, Suriyeli öğrencilerin %22.4'ü, yerli öğrencilerin %35.6'sı aile büyüklerinden öğrendiklerini ifade etmiştir. Ancak Kur'an kursu ya da cami hocası T.C. uyruklu öğrenciler de diğerleri ile kıyaslandığında çok küçük oranı %6,7'yi oluşturmaktadır. Bulgular Tablo 40'da sunulmuştur.

Yabancı uyruklu öğrencilere yönelik anket uygulamanın yanı sıra sahada yapılan görüşmelerde, özellikle Suriyeli öğrencilerin camiye ilgisinin yerli öğrencilere göre daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Suriyeli öğrenciler, toplumun gündelik hayatında caminin önemli bir fonksiyonu olduğunu, pandemiden dolayı okullar uzaktan eğitime geçtiği için camiye gittiklerini ve burada hem dini bilgileri öğrendiklerini hem hafızlığa çalıştıklarını ifade etmektedir.

Tablo 41. Öğrencilerin Dini Konulardaki Bilgileri Öğrendikleri Kaynakların Sınıfa Göre Dağılımı.

Dini konulardaki bilgilerinizi en çok nerede öğrendiniz?		Sınıf			Toplam	χ^2	p
		6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf			
Aile büyüklerinden	N	13	24	23	60	13.893	.031
	%	15.5	26.7	29.9	23.8		
Kuran kursu ya da cami hocasından.	N	27	21	13	61		
	%	32.1	24.1	16.9	24.6		
Okuduğum kitaplardan	N	2	4	9	15		
	%	2.4	3.7	10.7	5.2		
Okuduğum okuldaki din derslerinden.	N	42	40	35	117		
	%	50.0	46.0	43.5	46.4		
Toplam	N	84	87	77	253		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin dini konulardaki bilgilerinizi öğrendikleri kaynakların sınıflarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar doğru dini bilgiyi öğrenme kaynaklarının oranları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($\chi^2 (2) = 13.89, p <.05$). Bütün katılımcılar birincil kaynak olarak okulda aldıkları din derslerini belirtmişlerdir. Ancak okuduğu kitaplardan öğrenenlerin oranı 8. sınıf öğrencilerinde diğer öğrencilerinkinden daha yüksek (%10,4) olduğu görülmektedir.

Tabloya göre, öğrencilerin dini konulardaki doğru bilgileri öğrendikleri kaynakların sınıf kademesi yükseldikçe aile büyüklerinin etkisinin artışa, kuran kursu ya da cami hocasının azalışa, öğrencilerin okudukları kitaplarının etkisinin artışa ve okuldaki din derslerinin azalışa sebep olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 40 ve tablo 41'e bakıldığında genel bir değerlendirme yaparsak öğrencilerin %50'ye yakınının dini konulardaki doğru bilgileri okuldaki din derslerinden öğrendiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 42. Öğrencilerin, Okulda Verilen Din Eğitiminden Memnuniyet Düzeyinin Uyruğa Göre Dağılımı.

Okulda verilen din eğitiminden memnunum		Uyruk			Toplam	χ^2	P
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	5	32	8	45	4.985	.289
	%	13.2	19.2	18.6	18.1		
Her zaman	n	33	128	32	193		
	%	86.8	76.6	74.4	77.8		
Hiç	n	0	7	3	10		
	%	0.0	4.2	7.0	4.0		
Toplam	n	38	167	43	248		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin okulda verilen din eğitiminden memnuniyet düzeyinin uyruğa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 42’de sunulmuştur.

A.1.6. Katılımcıların Aileleri ile İlgili Düşünceleri ve Müdahalelerine Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Tablo 43. Öğrencilerin Ailelerinin Dini Bilgi Düzeylerinin Uyruğa Göre Dağılımı.

İbadetlerini yerine getirmek için ailem yeterli dini bilgiye sahiptir		Uyruk			Toplam	χ^2	P
		Diğer	Suriye	T.C.			
Fikrim yok	N	5	22	6	33	5,781	,216
	%	12,8	13,4	14,3	13,5		
Katılıyorum	N	32	137	31	200		
	%	82,1	83,5	73,8	81,6		
Katılmıyorum	N	2	5	5	12		
	%	5,1	3,0	11,9	4,9		
Toplam	N	39	164	42	245		
	%	100,0	100,0	100,0	100,0		

Tablo 43'te fikri olmadığını ifade eden öğrencilerin %12,8 Diğer, %13,4'ü Suriye, %14,3'ü T.C. uyrukludur. Katıldığını ifade edenlerin %82,1'i Diğer, %83,5'i Suriye, %73,8'i T.C. uyrukludur. Katılmadığını ifade eden %5,1'i Diğer, %3,0'ı Suriye, %11,9'u T.C. uyrukludur. Verilerde yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu katıldığını ifade etmektedir ve anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir ($p > .05$).

Tablo 44. Öğrencilerin Ailelerinin İbadetler Konusunda Çocuklarını Teşvik Etme Durumlarının Uyuğa Göre Dağılımı.

Ailem, ibadetleri yerine getirmem hususunda beni zorlamazlar ama teşvik ederler.		Uyruk				χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.	Toplam		
Fikrim yok	n	5	27	8	40	4.992	.288
	%	13.5	16.5	19.5	16.5		
Katılıyorum	n	23	118	29	170		
	%	62.2	72.0	70.7	70.2		
Katılmıyorum	n	9	19	4	32		
	%	24.3	11.6	9.8	13.2		
Toplam	n	37	164	41	242		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 44'te ailelerinin ibadetler konusunda çocuklarını zorlamayıp, teşvik ettiğini belirten öğrencilerin çoğunluğu katılıyorum olarak ifade etmiştir. Tablo incelendiğinde, elde edilen sonuçta anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir ($p > .05$)

Tablo 45. Öğrencilerin Ailelerinin İbadetler Konusunda Çocuklarıyla İlgilenme Durumlarının Uyuğa Göre Dağılımı.

Ailem, ibadetleri yerine getirmem hususunda benimle hiç ilgilenmezler.		Uyruk				χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.	Toplam		
Fikrim yok	n	2	25	5	32	6.857	.144
	%	5.4	15.2	12.2	13.2		
Katılıyorum	n	2	24	3	29		
	%	5.4	14.5	7.3	11.9		
Katılmıyorum	n	33	116	33	182		
	%	89.2	70.3	80.5	74.9		
Toplam	n	37	165	41	243		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda çocuklarla ilgilenme durumlarının uyruğa göre karşılaştırılması amacıyla Ki-kare analizi yürütülmüştür. Fikri olmadığını belirtenlerin %5.4'ü Diğer, %15.2'si Suriye, %12.2'si TC.; katıldığını belirtenlerin %5.4'ü Diğer, %14.5'i Suriye, %7.3'ü TC.; katılmadığını belirtenlerin %89.2'si Diğer, %70.3'ü Suriye, %80.5'i TC. uyrukludur. Katılmıyorum olarak belirtenlerin en yüksek oranı Diğer uyrukludur, katılıyorum olarak belirtenlerin en yüksek oranı Suriye uyrukludur olduğu tablo 45'te görülmüştür. Ancak verileri bütün olarak değerlendirdiğimizde bu oran farkı, gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu anlamına gelmez ($p > .05$).

Tablo 46. Öğrencilerin Ailelerinin İbadetler Konusunda Çocuklarını Zorlama Durumlarının Uyruğa Göre Dağılımı.

Ailem, ibadetleri yerine getirmem hususunda beni zorlar.		Uyruk				χ^2	<i>p</i>
		Diğer	Suriye	T.C.	Toplam		
Fikrim yok	n	5	27	9	41	1.325	.857
	%	13.5	16.3	22.5	16.9		
Katılıyorum	n	10	40	9	59		
	%	27.0	24.1	22.5	24.3		
Katılmıyorum	n	22	99	22	143		
	%	59.5	59.6	55.0	58.8		
Toplam	n	37	166	40	243		
	%	100,0	100,0	100,0	100,0		

Öğrencilerin ailelerinin ibadetler konusunda çocuklarını zorlama durumlarının uyruğa göre karşılaştırılması amacıyla Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 46'da sunulmuştur.

Tablo 47. Öğrencilerin Ailelerinin Müdahale Ettikleri Konuların Uyuğa Göre Dağılımı

Aileniz size en çok hangi konuda müdahale eder?	Uyruk			Toplam	χ^2	p	
	Diğer	Suriye	T.C.				
Arkadaş seçimi	n	5	29	7	41	23.290	.056
	%	12.8	17.5	16.7	16.6		
Boş zamanı değerlendirmede	n	2	6	5	13		
	%	5.1	3.6	11.9	5.3		
Cinsel konularda	n	4	6	1	11		
	%	10.3	3.6	2.4	4.5		
Dini ve ahlaki konularda	n	9	61	5	75		
	%	23.1	36.7	11.9	30.4		
Düzen- disiplin	n	3	7	3	13		
	%	7.7	4.2	7.1	5.3		
Her konuda müdahale eder	n	9	23	9	41		
	%	23.1	13.9	21.4	16.6		
Kılık-kıyafet	n	6	22	6	34		
	%	15.4	13.3	14.3	13.8		
Meslek seçimi	n	1	12	6	19		
	%	2.6	7.2	14.3	7.7		
Toplam	n	39	166	42	247		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin ailelerinin kendilerine en çok müdahale ettikleri konuların uyuğa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 47’de sunulmuştur.

Tabloya göre, ailelerin en çok müdahale ettiği konu dini ve ahlaki konulardır. Veliler çocuklarının ahlak konusunda duyarlı olmalarını söyleseler de öğrencilerimizin bu konuda duyarlı olmadığı gözlemlenmiştir. Yerli öğrencilerin yabancı uyruklu öğrencilere kıyasla meslek seçiminde ailelerinin müdahalesinin daha fazla olduğu görülmüştür. Cinsel konularda ise Diğer uyruklu öğrencilerin ailelerinin T.C. ve Suriye uyruklu öğrencilerin ailelerine göre daha çok müdahale ettikleri görülmüştür.

A.1.7. Katılımcıların Dini Tutum ve Davranışlarına Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Toplum içinde kişilerin benimsedikleri davranış biçimleri ve uymak zorunda buldukları kurallar olarak tanımlanan ahlak, söz konusu değerler sistemini açıklar.¹⁰¹ Piaget'in ahlak gelişimine göre dördüncü aşaması, son çocuklarda yeni ve beklenmedik durumlar karşısında yeni düzenlemeler ve kurallar geliştirme becerisi görülür. Kurallar artık değişebilir yasalardır.¹⁰²

Ahlak denince aklımıza insan gelir. Çünkü ahlak, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için konmuş kaidelerdir. Kötü ve iyi davranış herkes için aynı anlama gelir. Ahlak insanlar arası münasebetlerin, yani toplum hayatının gerektirdiği davranışlarla ilgili bir kavramdır.¹⁰³

Ahlak psikolojisinden bahsedilirken, insanın ferdi hayatı ve insanın ruhi gelişmesiyle ilgilenilmiştir. Çünkü psikoloji insan ferdini inceleyen bir ilimdir; sosyal bir ilim değildir. Oysaki insan daima bir toplum içinde ve o toplumla karşılıklı münasebet halinde yaşar. Bu bakımdan insan, sadece fert değil, "cemiyet içinde fert" tir. İnsanlarda zeka gelişmesi ve ahlaki gelişme her yerde ve zamanda aynı mekanizmaya göre olur, ama her toplumun ahlak kuralları birbirinin aynı değildir. Biz ahlaki davranış şekillerini toplumdaki anlıyoruz. Toplum kendine ait ahlak sistemini, yeni üyelerine öğretecek ve bu sistemi ayakta tutacak tedbirlere ve müesseselere de sahiptir. Fakat ferdin bu sistemi olduğu gibi kabul etmediğini, kendine göre süzgeçten geçirildiği ve yorumlandığı görülmüştür.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ AYDIN, a.g.e., s.155.

¹⁰² AYDIN, a.g.e., s. 159.

¹⁰³ Erol GÜNGÖR, **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.,1995, s.12.

¹⁰⁴ GÜNGÖR, a.g.e., ss. 84-85

Tablo 48. Öğrencilerin, Bir Zorlukla Karşılaştıklarında Ne yaptıklarının Uyruğa Göre Dağılımı.

Bir zorlukla karşılaştığınız zaman ne yaparsınız?		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Canım sıkılır ve isyan ederim.	n	4	18	5	27	8.970	.175
	%	10.3	10.7	11.4	10.7		
Sabrederim ve bu durumdan kurtulmak için Allah'a dua ederim.	n	31	142	32	205		
	%	79.5	84.0	72.7	81.3		
Unutmayı tercih ederim.	n	4	9	6	19		
	%	10.3	5.3	13.6	7.5		
Başka (o sorunu ertelemek isterim sonsuza kadar)	n	0	0	1	1		
	%	0.0	0.0	2.3	0.4		
Toplam	n	39	169	44	252		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 48'de öğrencilerin bir zorlukla karşılaştıklarında ne yaptıklarının oranının uyruğa göre farklılaşıp farklılaşmadığı Ki-kare analizi ile incelenmiştir. Bir zorlukla karşılaştığında canı sıkılıp ve isyan eden diğer uyruklu öğrencilerin oranı %10.3, Suriyeli öğrencilerin oranı %10.7, TC. öğrencilerin oranı %11.4'tür. Sabrederim ve bu durumdan kurtulmak için Allah'a dua eden diğer uyruklu öğrencilerin oranı %79.5, Suriyeli öğrencilerin oranı %84.0, TC. öğrencilerin oranı %72.7'dir. Suriyeli ve yerli öğrencilerin arasında %11.3'lük fark görülmektedir. Unutmayı tercih eden diğer uyruklu öğrencilerin oranı %10.3, Suriyeli öğrencilerin oranı %5.3, TC. öğrencilerin oranı %13.6'dır. Yerli öğrencilerden bir tanesi başka ifade belirttiği tabloda görülmektedir. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu sabrettiğini ve Allah'a dua ettiğini ifade etmektedir. Verilere bakıldığında anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Suriyeli 6 öğrenci, diğer uyruklu ve yerli öğrencilerden birer öğrenci olmak üzere, toplam 8 öğrenci soruya cevap vermemiştir.

Tablo 49. Öğrencilerin, Yalan Söyleme Sıklığının Uyruğa Göre Dağılımı.

Yalan söyler misiniz?		Uyruk			Toplam	χ^2	<i>p</i>
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	27	88	21	136	5.666	.226
	%	71.1	52.7	50.0	55.1		
Her zaman	n	1	15	4	20		
	%	2.6	9.0	9.5	8.1		
Hiç	n	10	64	17	91		
	%	26.3	38.3	40.5	36.8		
Toplam	n	38	167	42	247		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Tablo 49’da öğrencilerin yalan söyleme sıklığının uyruğa göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Ara sıra yalan söylediğini ifade edenlerin %71.1’i Diğer uyruklu, %52.7’si Suriye, %50’si TC. uyruklu. Bu oranları kıyasladığımızda diğer uyruklu öğrencilerin oranı en fazladır. Suriyeli öğrencilerle %18.4’lük, yerli öğrencilerle %21.1’lik fark görülmüştür. Her zaman yalan söylediğini belirtenlerin %2.6’sı Diğer, %9’u her zaman Suriye, %9.5’i TC. uyruklu. Ve oranlara baktığımızda önemsenecek bir fark görülmemektedir. Hiç yalan söylemediğini belirtenlerin oranlarına göre küçükten büyüğe sıralanırsa %26.3’ü Diğer, %38.3’ü Suriye, %40.5’i TC. uyruklu öğrencidir. Tablodaki veriler, gruplar arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Tablo ve sahadaki gözlemlerimizi değerlendirecek olursak verilerle tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Aslında öğrencilerin neredeyse hepsi yalanın kötü bir davranış olduğunu ifade etse de korkudan dolayı yalan söylediklerini belirtmektedir.

Tablo 50. Öğrencilerin, Başkalarına Zarar Vermekle İlgili Düşüncelerinin Uyuğua Göre Dağılımı.

Başkasına zarar vermek beni rahatsız eder.		Uyruk			Toplam	χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.			
Ara sıra	n	11	40	13	64	2.132	.712
	%	28.9	24.1	31.0	26.0		
Her zaman	n	22	111	24	157		
	%	57.9	66.9	57.1	63.8		
Hiç	n	5	15	5	25		
	%	13.2	9.0	11.9	10.2		
Toplam	n	38	166	42	246		
	%	100,0	100.0	100.0	100.0		

Ki-kare analizi ile öğrencilerin başkalarına zarar vermekle ilgili düşüncelerinin uyuğua göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Tablo 50'deki verileri küçükten büyüğe doğru sıralarsak ara sıra yalan söylediğini ifade edenlerin %24'1'i Suriye, %28.9'u Diğer, %31'i T.C.; her zaman yalan söylediğini ifade edenlerin %57.1'i TC., %57.9'u Diğer, %66.9'u Suriye, hiç yalan söylemediğini ifade edenlerin %9'u Suriye, %11.9'u TC., %13.2'si Diğer uyrukludur. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Ancak sahada yabancı uyruklu öğrencilerin özellikle Suriyelilerin arkadaşlarına ve başkalarının eşyalarına zarar verdiği, argo kullandıkları, kavga ettikleri görülmektedir. Bu davranışların olumsuz olduğunu bildikleri halde bu konuda duyarsız olduklarını söyleyebiliriz. Tablodaki verilerle gözlemlerimizin tutarlı olmadığını yorumlayabiliriz.

Tablo 51. Öğrencilerin İslamiyet’te Kadının Örtünmesi Konusundaki Düşüncesinin Uyuğa Göre Dağılımı.

İslamiyet’te kadının örtünmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden size uygun olanı işaretleyiniz?		Uyruk			Toplam	χ^2	<i>p</i>
		Diğer	Suriye	T.C.			
Allah’ın emrettiği gibi örtünmesi gereklidir.	n	37	149	37	223	6.155	.406
	%	92.5	87.6	82.2	87.5		
Modaya göre örtünmesi yeterlidir.	n	1	5	4	10		
	%	2.5	2.9	8.9	3.9		
Örtünmesine gerek yoktur.	n	1	3	0	4		
	%	2.5	1.8	.0	1.6		
Sadece okulda örtünmesi yeterlidir.	n	1	13	4	18		
	%	2.5	7.6	8.9	7.1		
Toplam	n	40	170	45	255		
	%	100.0	100.0	100.0	100.0		

Öğrencilerin İslamiyet’te kadının örtünmesi ile ilgili düşüncelerinde uyuğa göre anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için Ki-kare analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$). Bulgular Tablo 51’de sunulmuştur.

Çoğunluk, Allah’ın emrettiği şekilde örtünmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat gözlemlediğimizde Afgan uyruklu öğrencilerin geleneklerine göre, diğer yabancı uyruklu öğrencilerin istediklerinde örtüp, istedikleri zaman başörtüsünü açtıklarını söyleyebiliriz. Bu konuda yerli öğrencilerin örtünme konusunda daha bilinçli olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 52. Öğrencilerin, Televizyonda En Çok Seyrettiği Programların Uyuğa Göre Dağılımı.

Televizyonda en çok sevdiğiniz program türü	Uyruğunuz?			Toplam
	Diğer	Suriye	T.C.	
Belgeseller	0	0	1	1
Belgeseller, Çocuk programları, Haberler	0	2	0	2
Belgeseller, Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları	0	2	0	2
Belgeseller, Spor haberleri ve maç yayınları, Siyasi- sosyal olaylar	0	1	0	1
Çocuk programları	1	7	1	9
Çocuk programları, Haberler, Siyasi- sosyal olaylar	0	1	0	1
Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları	0	1	0	1
Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları, Haberler	0	1	0	1
Dini ve ahlaki programlar.	0	16	1	17
Dini ve ahlaki programlar., Belgeseller, Çocuk programları	0	0	1	1
Dini ve ahlaki programlar., Belgeseller, Spor haberleri ve maç yayınları	1	4	1	6
Dini ve ahlaki programlar., Çocuk programları	0	0	1	1
Dini ve ahlaki programlar., Çocuk programları, Haberler	0	0	1	1
Dini ve ahlaki programlar., Çocuk programları, Siyasi- sosyal olaylar	0	0	1	1
Dini ve ahlaki programlar., Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları	0	4	0	4
Dini ve ahlaki programlar., Haberler, Siyasi- sosyal olaylar	0	2	0	2
Dini ve ahlaki programlar., Siyasi- sosyal olaylar	0	1	0	1
Dini ve ahlaki programlar., Spor haberleri ve maç yayınları, Siyasi- sosyal olaylar	0	2	0	2
Diziler	1	2	0	3
Haberler	1	1	0	2
Müzik, eğlence programları, filmler.	4	8	6	18
Müzik, eğlence programları, filmler., Belgeseller, Çocuk programları	2	14	1	17
Müzik, eğlence programları, filmler., Belgeseller, Haberler	0	0	2	2
Müzik, eğlence programları, filmler., Belgeseller, Siyasi- sosyal olaylar	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Belgeseller, Spor haberleri ve maç yayınları	5	4	4	13
Müzik, eğlence programları, filmler., Çocuk programları	1	6	0	7
Müzik, eğlence programları, filmler., Çocuk programları, Haberler	2	0	4	6

Müzik, eğlence programları, filmler., Çocuk programları, Siyasi-sosyal olaylar	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları	3	7	4	14
Müzik, eğlence programları, filmler., Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları, Haberler	0	0	1	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar.	0	5	1	6
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Belgeseller	0	11	1	12
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Belgeseller, Çocuk programları	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Belgeseller, Çocuk programları, Spor haberleri ve maç yayınları, Haberler, Siyasi- sosyal olaylar	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Çocuk programları	3	35	0	38
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Dizi	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., eba tv	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Haberler	0	5	4	9
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Siyasi- sosyal olaylar	0	2	0	2
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Spor haberleri ve maç yayınları	7	9	2	18
Müzik, eğlence programları, filmler., Dini ve ahlaki programlar., Spor haberleri ve maç yayınları, Siyasi- sosyal olaylar	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Haberler	1	4	1	6
Müzik, eğlence programları, filmler., Haberler, Siyasi- sosyal olaylar	0	0	1	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Spor haberleri ve maç yayınları	0	1	1	2
Müzik, eğlence programları, filmler., Spor haberleri ve maç yayınları, eba tv	0	1	0	1
Müzik, eğlence programları, filmler., Spor haberleri ve maç yayınları, Haberler	5	1	3	9
Spor haberleri ve maç yayınları	0	2	0	2
Total	32	169	44	250

Araştırma verilerinde, öğrenciler boş zamanlarının büyük bölümünde müzik dinlediklerini ve film izlediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında ders çalıştıklarını, kitap okuduklarını, oyun oynadıklarını, spor yaptıklarını, ailesiyle zaman geçirdiklerini ve kız öğrencilerin bazılarının annelerine yardım ettiklerini ifade ettiği görülmüştür. Sadece erkek öğrenciler, spor yaptıklarını belirtmiştir. Anket sorularından televizyonda en çok sevdiğiniz program türünün cevabı olarak öğrenciler çoğunlukla müzik, eğlence programları, filmler olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında erkek öğrencilerin, spor haberleri ve maç yayınlarını işaretlediği görülmüştür. Kız öğrencilerin de dini ve ahlaki programları, çocuk programları, haberleri ve belgeselleri de izlediği görülmüştür. Hem kız hem erkek yerli öğrencilerden birer kişi, siyasi-sosyal olayları izlediğini belirtmiştir. Ayrıca YouTube, yarışma ve yabancı diziye ilgisi olduğunu da belirten öğrencilerde vardır. Neredeyse öğrencilerin hepsi müzik dinlediğini ifade etmiştir. Anketin bu sorusunda öğrenciler üç seçenek belirtebileceği için yukarıdaki tablo 52’de verilmiştir Dini ve ahlaki programların çoğunun öğrencilerin dikkatini çekmediğini söyleyebiliriz. İzledikleri dizilerin, dinledikleri müziklerin davranışlarını olumsuz etkilediği gözlemlenmektedir.

A.1.8. Göç Sonrası Göçmen Öğrencilerin ve Ailelerinin Dini İnanç ve İbadetlerinde Ortaya Çıkan Değişimlere Yönelik Bulgu ve Değerlendirmeler

Tablo 53. Öğrencilerin, Göç Sonrasında Dini İnanç ve İbadetlerinde Ortaya Çıkan Değişimin Uyuşma Göre Dağılımı.

Göç sonrasında dini inanç ve ibadetlerinde değişim oldu mu?		Uyruk				χ^2	p
		Diğer	Suriye	T.C.	Toplam		
Artış oldu.	n	17	59	4	80	5.716	.221
	%	44.7	36.2	20.0	36.2		
Azalma oldu	n	4	10	3	17		
	%	10.5	6.1	15.0	7.7		
Herhangi bir değişim olmadı.	n	17	94	13	124		
	%	44.7	57.7	65.0	56.1		
Toplam	n	38	163	20	221		
	%	100,0%	100.0	100.0	100.0		

Tablo 53'te evrenin göç sonrası öğrencilerin dini inanç ve ibadetlerindeki değişim durumları sorusuna vermiş oldukları cevaplar Ki-kare analizi ile incelenmiştir. Tabloya bakıldığında Diğer uyruklu öğrencilerin %44.7'si arttığını, %10.5'i azaldığını, % 44.7'si herhangi bir değişimin olmadığını düşünmüştür. Diğer uyruklu öğrencilerde, arttığını ve herhangi bir değişim olmadığını ifade edenlerin oranı eşittir. Suriyeli öğrencilerin %36.2'si arttığını, %6.1'i azaldığını, %57.7'si herhangi bir değişimin olmadığını ifade etmiştir. Yerli öğrencilerden 20 kişi soruyu cevaplamıştır. Oysaki yerli öğrencilerden 3 kişi eğitim amacıyla göç ettiğini 6. soruda cevaplamıştı. Tablodaki verilere bakıldığında yerli öğrencilerin soruyu tam okumadan cevapladığı düşünülmektedir. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Tablo 54. Öğrencilerin Ebeveynlerinin Göç Sonrasında Dini İnanç ve İbadetlerinde Ortaya Çıkan Değişimin Uyuğu Göre Dağılımı.

Göç sonrasında ebeveynlerinizin dini inanç ve ibadetlerinde değişim oldu mu?		Uyruk			χ^2	p
		Diğer	Suriye	Toplam		
Artış oldu.	n	16	45	6	67	7.891
	%	43.2	26.9	30.0	29,9	
Azalma oldu	n	2	10	4	16	
	%	5.4	6.0	20.0	7,1	
Herhangi bir değişim olmadı.	n	19	112	10	141	
	%	51.4	67.1	50.0	62,9	
Toplam	n	37	167	20	224	
	%	100.0	100.0	100.0	100.0	

Tablo 54'te evrenin göç sonrası ebeveynlerinin dini inanç ve ibadetlerindeki değişim durumları sorusuna vermiş oldukları cevaplar Ki-kare analizi ile incelenmiştir. Tabloya bakıldığında Diğer uyruklu öğrencilerin %43.2'si arttığını, %5.4'ü azaldığını, % 51.4'ü herhangi bir değişimin olmadığını düşünmüştür. Suriyeli öğrencilerin %26.9'u arttığını, %6'sı azaldığını, %67.1'i herhangi bir değişimin olmadığını ifade etmiştir. Yerli öğrencilerden 20 kişi soruyu cevaplamıştır. Oysaki yerli öğrencilerden 3 kişi eğitim amacıyla göç ettiğini 6. soruda cevaplamıştı. Tablodaki verilere bakıldığında yerli öğrencilerin soruyu tam okumadan cevapladığı düşünülmektedir. Elde edilen sonuçlar gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

SONUÇ

Göç, tarihin tüm dönemlerinde yaşamın içerisinde yer almıştır. İnsanlar bazen yaşadıkları yerleri can güvenliği, savaş, siyasal farklılıklar veya doğal afetler gibi nedenlere dayanarak terk etmek zorunda kalmaktadır. Bazen de eğitim, hayat standartlarını yükseltmek için isteyerek göç etmektedirler. Sebebi ne olursa olsun göç eden insanlar ve yerli halk birbiriyle karşılıklı etkilenmektedir. Göç nedeniyle bireyler daha önce karşılaşmadığı farklı dil, etnik ve kültüre mensup bireylerle iç içe yaşamaya, onlardan etkilenmeye ve kültürlere uymaya çalışmaktadır.

Bu araştırmada Suriye, Irak , Afganistan vb. can güvenliği nedeniyle göç etmek zorunda kalan göçmen öğrencilerin ve yerli öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışları, yeterli dini bilgiye sahip olup olmadıkları, birbirleriyle paylaştıkları değerleri, ebeveynleri ile olan ilişkileri, Allah'ın varlığı ve kader konusundaki düşünceleri, duaya ve ibadetlere verdikleri önemi, ahlaki tutumlarını, göçmen öğrencilerin ve ebeveynlerinin ibadetlerinde göçün etkisi, Din Sosyolojisi perspektifinden incelenmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılan çalışmanın örneklemini, Konya İli Meram İlçesi Mümtaz Kuru AİHL'de ortaokul seviyesinde öğrenim gören 13-16 yaş arası 260 öğrenci oluşturmaktadır. Saha çalışması esnasında yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde, çoğunluğun Allah'ın varlığı ve birliğine inanma açısından inançsızlık durumu ile karşılaşmamaktadır. Sadece bir öğrenci bu soruya inanmadığını belirtmiştir. Ayrıca kader konusunu sorguladıklarını söylemek mümkündür. Bazılarının dini inanç pratikleri hususunda yeterli duyarlılığa sahip olmadıkları görülmüştür.

Evrene uygulanan anketler neticesinde elde edilen verilerle tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolar yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini hayatında meydana gelen düşünce, tutum ve davranışlarla ilgili değişimler incelenmiştir. Tablolar Ki-kare analizi yapılarak anlamlı farklılaşmanın olup olmadığı belirtilmiştir. Ki-kare analizinde;

$p > 0.05$ 'ten ise grup arasında farklılaşma yok,

$p < 0.05$ 'ten ise grup arasında farklılaşma var şeklinde yorumlanır.

Aşağıda bahsi geçen tablo incelemeleri hakkında da özet bir sunum yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerinin incelendiği tablo 1, tablo 2 ve tablo 3'e bakıldığında, katılımcıların sınıf, cinsiyet ve uyruk durumu incelenmiştir. Tablo 1'e bakıldığında, dengeli bir dağılım söz konusudur. Tablo 2'de kız öğrencilerin oranı %55.8, erkek öğrencilerin oranı %44.2'dir. Aslında okulda erkek öğrencilerin sayısı, kız öğrencilerden fazla olmasına rağmen tabloda kız öğrenciler fazla görülmektedir. Bunun sebebi, pandemiden sonra okullarda devamsızlığın önemli olmaması, geçim sıkıntısından dolayı iş bularak çalışmak zorunda kalmaları ve bundan dolayı okula gelmemelerinin etkili olduğu tahmin edilmektedir. Tablo 3'te, öğrencilerin uyruğa göre dağılımında en fazla Suriyeli öğrencilerin (%67.3) olduğu görülmektedir. Tablodaki veri dağılımı incelendiğinde okulda Suriyeli öğrencilerin çok fazla olduğunu ve bu oranın düşmesi için Suriyeli öğrencilerin diğer okullara dengeli bir şekilde dağıtılmasının gerekli olduğunu düşündürebilir. Bu durumun yerli öğrencilerin okula uyum konusunda zorlanmasına neden olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan farklı uyruğa mensup olan öğrencilerin paylaşmış olduğu öncelikli değerinin incelendiği tablo 4'e bakıldığında din değerinin en önemli ortak değer olduğunu, bunu insanlık ilişkilerinin takip ettiğini söyleyebiliriz. Bütün değerlere önem veren yerli öğrencilerin oranı %16.6, yabancı uyruklu öğrencilerin toplam oranı %66.1'dir. Bu durum 3. ve 4. hipotezi doğrulamaktadır. (3. Farklı uyruğa mensup olan öğrencilerin paylaşmış oldukları değerlerin ortak olduğu tahmin edilmektedir. / 4. Yerli ve yabancı uyruklu öğrenciler arasındaki ilişkilerin gelişmesinde din en önemli faktör olduğu düşünülmektedir.)

Araştırmaya katılan evrenin, arkadaş seçerken nelere dikkat ettiğinin incelendiği tablo 6'da yerli öğrencilerden hiçbiri aynı uyruğa mensup olmalarını ve varlıklı olmasını önemsemediğini verilerde ifade etmektedir. Ancak yabancı uyruklu öğrencilerden 15'inin buna önem verdiği görülmektedir. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin çoğunluğu, güzel ahlak sahibi ve dindar olmasına önem verdiği için tabloda anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim bu durum 6.

hipotezi tam olmasa da kısmen teyit etmektedir. (6. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin arkadaş seçiminde, farklı etkenler belirleyici olabilmektedir.)

Allah'ın varlığı ve birliğiyle ilgili düşüncelerini ifade ettikleri tablo 10'a bakıldığında, evrenin çoğunluğu hiçbir şüphe duymadan inandığını ifade etmektedir. Tablo 7, 8, 9 ve 10'daki veriler incelendiğinde birbiriyle tutarlı olduğu görülmektedir. Bu durum 7. hipotezi doğrulamaktadır. (7. Öğrencilerin uyruklarına göre Allah inancı ile ilgili düşünceleri farklılaşmamaktadır.)

Tablo 14, 15 ve 16'da evrenin gusül abdesti konusundaki düşünceleri uyruğa, cinsiyet ve sınıfa göre dağılımı Ki-kare analizi yapılarak incelenmiştir. Öğrencilerin gusül abdestine gereken önemi vermediği görülmektedir. Tablo 17'de beş vakit namazı kılma sıklığına bakıldığında, ara sıra ve her zaman seçeneğini belirtenlerin oranı en fazla Suriye uyruklu olduğu görülmektedir. Hiç namaz kılmadığını ifade edenlerin en fazla oranı yerli öğrencidir. Öğle aralarında öğle namazı kılmaya giden öğrenciler en fazla yabancı uyruklu öğrencilerin, özellikle Suriyeli öğrencilerin olduğu gözlemlenmektedir. Tablo 19'da Ramazan ayında oruç tutma sıklığı incelenmiş ve anlamlı farklılık görülmüştür. Zekat, hac, kurban konusundaki düşüncelerini inceleyen tablolarda gruplar arasında anlamlı farklılaşma görülmemiştir. Bu durum, tam olmasa da 8. hipotezi teyit etmektedir. (8. Yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyet, sınıf ve uyruğa göre ibadet konusundaki düşünceleri farklılık göstermektedir.)

Tablo 23, 24, 25, 26, 27, 28'de Kuran-ı Kerim ile ilgili düşüncelerini incelemiştir. Tablolardaki verilere bakıldığında uyruğa göre anlamlı farklılık gözükmesine de sınıf seviyesi yükseldikçe öğrencilerin Kuran'ı okuma seviyesinin arttığı görülmektedir. Her zaman Kuran okuduğunu ifade edenlerin oranı en fazla Suriyeli öğrencilerdir. Tablo 29'da dua etme sıklıklarına dair veriler incelenmiş ve anlamlı farklılık görülmemektedir. Tablo 30'da kandil gecelerinde duaya ve ibadete verdikleri önem incelenmiştir. Ara sıra önem verdiğini Diğer uyruklu, her zaman önem verdiğini en çok Suriye uyruklu öğrenciler ifade etmektedir. Hiç önem vermediğini ifade edenlerin en yüksek oranı yerli öğrencilerde görülmektedir. Aslında kültürel farklılıkların önemli gün ve geceler hakkındaki düşüncelerini etkilediğini

söyleyebiliriz. Nitekim kısmen de olsa 10. hipotezi teyit etmektedir. (10. Öğrencilerin Allah'ın kitabına ve duaya verdiği önem farklılık göstermemektedir.)

Tablo 34, 35, 36'da uyuğu, cinsiyet ve sınıfa göre genel iki ayrı tek yönlü ANOVA yürütülmüştür. Uyuuklarına göre anlamlı farklılaşma görülmese de kızların inanç ve ibadet ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Sınıf olarak incelediğimizde büyükten küçüğe doğru oranı sırasıyla 7., 8., 6. sınıf görülmektedir. Nitekim 8. ve 9. hipotezi doğrulamaktadır. (8. Yerli ve yabancı uyuuklu öğrencilerin cinsiyet, sınıf ve uyuuga göre ibadet konusundaki düşünceleri farklılık göstermektedir. / 9. Kültürel farklılıklar, öğrencilerin dini düşünce ve tutum noktasında farklı davranışlar geliştirebilmektedir.)

Tablo 47'de öğrencilerin ailelerinin müdahale ettikleri konular üzerinde inceleme yapılmaktadır. Genel olarak verilere baktığımızda anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Ancak dini ve ahlaki konularda müdahale ettiklerini ifade edenlerin oranı en yüksek Suriyeli öğrenciler olduğu söylenebilir. Meslek seçimini ifade edenlerin oranı en yüksek yerli öğrencilerde görülmektedir. Bu durum tam olmasa da kısmen 12. hipotezi teyit etmektedir. (12. Ailelerinin müdahale ettikleri konular uyuuga göre farklılaşmaktadır.) Ayrıca tablo oluşturulmasa da anketteki 36. soruya verdikleri cevaplara bakıldığında yerli öğrencilerin aileleriyle ilişkilerinin çok iyi ve iyi olarak belirttikleri görülmektedir. Suriyeli ve Diğer uyuuklu öğrencilerin can güvenliği nedeniyle göç ettiği için büyük kısmının ailesinin parçalanmış olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, aileleriyle ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini düşündürmektedir. Nitekim 11. hipotezi doğrulamaktadır. (11. Yerli öğrencilerin aileleriyle ilişkileri, yabancı uyuuklu öğrencilere göre daha güçlüdür.)

Tablo 52'de evrenin, televizyonda en çok seyrettiği programların verileri verilmiştir. Veriler incelendiğinde çoğunluğun, müzik dinledikleri ve film izledikleri görülmektedir. Dini ve ahlaki programlar öğrencilerin çok dikkatini çekmediğini söyleyebiliriz. İzlemiş oldukları programlar hakkında öğrencilerle konuşulduğunda olumsuz davranışlara sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu durum 5. hipotezi kısmen de olsa teyit etmektedir. (5. Öğrencilerin medya araçlarında izlediği eğlence

programları, diziler ve filmler dini düşünce, tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir.)

Tablo 53 ve 54'te evrenin, göç sonrası kendilerinin ve ebeveynlerinin dini inanç ve ibadetlerindeki değişim incelenmiştir. Anlamlı bir farklılaşma olmasa da arttığını ve herhangi bir değişim olmadığını ifade eden Diğer uyruklu öğrencilerin oranında fazla fark görülmemektedir. Suriyeli öğrencilerin %67'si herhangi bir değişim olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla göç sonrasında arttığını ifade edenlerin oranı da %30'larda olduğu söylenebilir. Azaldığını ifade edenlerin oranı verilerde çok az görülmektedir. Bu durum kısmen de olsa 2. ve 13. hipotezi teyit etmektedir. (2. Yabancı uyruklu öğrencilerin göç etme nedenleri ile göç sürecinde ve sonrasında dini hayatında meydana gelen değişim arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. / 13. Göç eden öğrencilerin ve ebeveynlerinin dini inanç, tutum ve davranışlarında göç sonrasında değişim olduğu düşünülmektedir.)

Ayrıca araştırmanın saha çalışmasında yaptığımız görüşmeler ve gözlemler sonucunda, inanç esasları ile ilgili sorun oluşturacak herhangi bir inançsızlık durumuyla karşılaşmadık. Fakat yabancı uyruklu öğrencilerin göç sürecinde yaşadığı zorluklara ve travmalara bağlı olarak yaşadıkları zorlu süreçlerde zaman zaman kaderi sorguladıkları gözlemlenmiştir. Ancak her ne kadar inanç esasları ile ilgili bir inançsızlık durumu ile karşılaşılmamış olursa da dini inanç pratiklerinde göç sürecinden önceki durumlarına göre kısmen bir artışın olduğu da görülmektedir. Göç sonrası azaldığını ifade eden öğrencilerin parçalanmış aile çocukları olduğu yorumlanabilir.

Okulumuzdaki yabancı uyruklu çocuklarda en çok karşılaşılan durum ise anne ya da babasının yetiştiği kültürel ortam ile göç ettikleri kültürün farklı olması ve aldıkları eğitimin farklı olması öğrencilerin düşüncelerini etkilemektedir. Yerli öğrenciler, yaş seviyeleri nedeniyle dini düşüncelerinde birtakım sorgulamalara gidebilmektedir. Şekilcilikten henüz kopamayan çocuklar birbirlerini giyim kuşam, ibadetlerde yapılan hareketler vb. konularda yargılayabilmektedirler.

Pandemi sürecinde okulların kapanması, öğrencilerle iletişimin zayıflaması, yüz yüze eğitimin olmaması, öğrencilerin devam zorunluluğunun olmaması ve öğrencilerin pandemi sürecinde yaşamış oldukları sorunlar ankete katılan kişilerin daha az olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca okulun ortaokuldan liseye dönüşmesi de ankete katılan kişi sayısını negatif olarak etkilediği tahmin edilmektedir. Anket soru sayısının fazla olması ve üçten fazla seçeneğin olması verilerin analizini zorlaştırmaktadır.

Çalışmamızdan elde edilen bulgular araştırmanın yapıldığı zaman ve şartlarla, uygulama yapılan evren ve sorulan sorularla sınırlıdır. Okullarda alınan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi müfredatının ilgi ve ihtiyacına göre tekrar gözden geçirilerek, merak ettikleri konular başta olmak üzere dikkat çekici bir şekilde hazırlanması öğrencilerin ihtiyaçlarına yeterli bir şekilde cevap verilmesi istenmektedir. Bu hususta Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini öğrencilerin ilgi ve alakalarını geliştirecek şekilde uygulamalı pratiklerle daha etkili ve verimli bir biçimde sunabiliriz. Ayrıca gelecek kuşaklarda sorunların daha çözülebilir olması için yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal açıdan gelişmeleri, din-ahlak-kültür birlikteliğini yakalamaları hedeflenebilir.

Kısaca araştırmamız, göç sürecinde göçmen öğrencilerin dini hayatında meydana gelen değişimin ve yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışlarının incelenmesi teşkil etmektedir. Bu çalışma kapsamında, araştırma evreni olan örneklem grubuna uygulanan anketler analiz edilmiştir. Anket sorularından yola çıkılarak SPSS programında hazırlanan tablolar incelendiğinde, göç nedenleri, inanç konusundaki bilgileri, ibadetlerine gösterdikleri hassasiyetleri, ailenin inanç ve tutumu, göçün dini yaşayışa etkisi değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- ÇELİK**, Celaleddin, **Göç, Kentleşme ve Din**, Din Sosyolojisi El Kitabı, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018.
- AKGÜL**, Mehmet, **Sanayileşme ve Din**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1991
- ARMANER**, Neda, **Din Psikolojisine Giriş**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.
- AYDIN**, Betül, **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**, 3. Baskı, Nobel Yay., Ankara, 2010.
- BOLAT**, Gökhan, **Türkiye’de İç Göç ve Din (İstanbul Esenyurt, Kırac Beldesi Örneği)**, ErciyesÜniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2013.
- BÜHLER**, Spigel ve Thomas, **Ergenlik Dönemine Toplu Bir Bakış, Ergenlik Psikolojisi**, (Derleyen: Bekir Onur, Çev. S. Zeytinoglu)2. Baskı, Hacettepe Taş Kitapçılık, Ankara, 1987.
- CASTLES**, Stephan, Miller ve Mark J., **Göçler Çağı**, (Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut) İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2008.
- ÇAĞLAYAN**, Savaş, **Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi**, Muğla Üniv. SBE. Dergisi, Cilt.17 No.2: 67-91, 2006.
- DÖNMEZ**, Ali ve Nermin Çelen ve Bekir Onur, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.
- ESEN**, Adem ve Mehmet Duman, **Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler**, WALD Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı, 2016.
- FREEDMAN**, J.L., D. O. Sears ve J. M. Carlsmith, **Sosyal Psikoloji**, Ali Dönmez (çev.), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- GÖÇMEZ**, Ensar, **Afganistan’dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyokültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Övament Beldesi Örneği)**, Selçuk Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.
- GÖKÇE**, Birsen, **Sosyal ve Kültürel Değişme Sürecinde Gençlik, Gençliğin Eğitimi ve Sorunları**, Türk Eğitim Derneği IX. Eğitim Toplantısı, Şafak Matb., Ankara, 1985.
- GÜNAY**, Ünver, **Din Sosyolojisi**, 8. Basım, İnsan Yay., İstanbul, 2008.
- GÜNAY**, Ünver, **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, Emek Matb., İstanbul, 1999.
- GÜNGÖR**, Erol, **Sosyal Psikoloji Teori ve Sorunlar**, (Çev. Erdoğan Güçbilmez, Oğuz Onaran), Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., Ankara, 1967.
- GÜNGÖR**, Erol, **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1995.
- İNANÇ**, Banu Yazgan ve Mehmet Bilgin ve Meral Kılıç Atıcı, **Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi**, 2. Baskı, Nobel Kitabevi, Adana, 2005.
- İNCE**, Engin Aşır, **İç Göç Sürecinde Göçmenlerin Dini Hayatında Değişim (Konya Örneği)**, Erciyes Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019.
- KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10. Basım, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2006.

KARAMAN, Hayrettin ve Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'an Yolu Meali**, 5. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2016.

KAPTAN, Saim, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, 11. Baskı, Tekışık Web Ofset Tesisleri, Ankara, 1998.

KARASAR, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 10. Baskı, Nobel Yay., Ankara, 2000.

KIZILKAYA, Mehmet, **A'dan Z'ye İslam'da Çocuk Terbiyesi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2014.

KIRMAN, Mehmet Ali, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.

KORKMAZ, Arif, **Göç ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.

KRECH, David ve Richard S. Crutchfield, **Sosyal Psikoloji**, Erol Güngör (Çev.) Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1980.

KRECH, David ve Richard S. Crutchfield, **Sosyal Psikoloji Teori ve Sorunlar**, Erdoğan Güçbilmez ve Oğuz Onaran (çev.), Türk Siyasi İlimler Derneği Yay., Ankara, 1967.

KULAKSIZOĞLU, Adnan, **Ergenlik Psikolojisi**, 20. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018.

ÖNKAL, Ahmet, **Hicret**, TDV. İslam Ansiklopedisi, 1. Basım, TDV. Yay., İstanbul, 1998.

ÖNER, İhlamur ve Gülfer Suna, **Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru (Küreselleşme Çağında Göç İçinde)**, İletişim Yay., İstanbul, 2012.

ÖZKARPUZCU, Hasibe Aslıhan, **Konya İlgün İlçe Merkezindeki Ortaöğretim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları**, Necmettin Erbakan Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019.

ÖZMEN, Nebile, **Çok Kültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din**, Çamlıca Yay., İstanbul, 2012.

ÖZÜDOĞRU, Halide Nur, **İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dini İnanç Tutumları ile Sosyo-Kültürel Beklenti ve Sorunları (Konya Örneği)**, Selçuk Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003.

ŞEKER, Betül Dilara, İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin, **Göç ve Uyum**, Transnational Press London, 2015.

ŞEN, Hasan, **Türkiye'deki Suriyeliler Entegrasyon Mümkün Mü?**, Hiper Yay., İstanbul, 2020.

PAREKH, Bhikhu, **Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002.

PEKER, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003.

PEKER, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, Aksiseda Matbaası, Samsun, 2000.

SENCER, Muzaffer ve Yakut, **Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enst. Yay., Ankara, 1978.

ŞAHİN, Adem, **Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma**, Selçuk Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993.

USAL, Alparslan ve Zeynep Kuşluvan, **Davranış Bilimleri Sosyal Psikolojisi**, 3. Baskı, Barış Yay. Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2000.

ÜZÜMCÜ, Hüseyin, Üniversite Öğrencilerinde Dini İnançın Toplumsal Güvenlik ve Olaylarla Olan İlişkisinin İncelenmesi (Cumhuriyet Üniversitesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2015.

YAŞAR, Barış, Göçün Dini ve Sosyal Hayat Üzerindeki Etkisi (Suriye Göçü- Harran Konteyner Kent Örneği), Harran Üniv. SBE. Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2019.

YAVUZ, Kerim, Çocukla Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

YAVUZER, Haluk, Çocuk Psikolojisi, 27. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, Gençlik Çağı, 10. Basım, Özgür Yay., İstanbul, 1998.

ULUHAN, Emine Filiz, Ergenin Duygusal Gelişimi, <http://www.antalyapsikiyatri.com/çocuk-sorunları-psikolog/ergenin-duygusal-gelişimi> (3.01.2021)

YAVUZER, Haluk, Çocuk Psikolojisi, <https://www.bilgiustam.com/ergenlik-döneminde-duygusal-gelişim> (3.01.2021)

EKLER

EK-1: Anket Soruları

EK-1: Anket Soruları

"KONYA İLİ MERKEZ MERAM İLÇESİ MÜMTAZ KORU İMAM HATİP ORTAOKULU'NDA EĞİTİM ÖĞRETİM GÖREN YERLİ VE YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN DİNİ İNANÇ, TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ " KONULU YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMASI SORU KAĞIDI

Sevgili Öğrenciler;

Elinizdeki bu anket formu, Konya İli Meram İlçesi Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulu'nda eğitim öğretim gören yerli ve yabancı uyruklu öğrencilerin dini inanç, tutum ve davranışlarını incelemek amacıyla planlanmıştır.

Araştırma, tamamen bilimsel bir amaç taşıdığından derlenen bilgiler hiçbir zaman şahıslar belirtilerek açıklanmayacak, özel ve tüzel kişilerle paylaşılmayacaktır.

Sizin bu soru kağıdındaki sorulara doğru ve samimi cevaplar vermenizle bu çalışma sağlıklı bir biçimde sonuçlanabilecektir.

Soru kağıdına adınızı ve soyadınızı kesinlikle yazmayınız. Vereceğiniz cevaplar okul idaresi ve öğretmenler tarafından kesinlikle görülmeyecektir.

Araştırmayı yapanlar tarafından da soru kağıdında isminiz olmadığı için tanınma olasılığınız yoktur.

Soruları dikkatle okuyup, doğru, açık ve samimi cevaplar vereceğinize inanıyorum. Sorularımızı cevaplamak suretiyle göstereceğimiz işbirliği sayesinde daha iyi hizmetler konusunda yapacağınız katkılarınız için teşekkür ederiz.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi
Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi
Sultan KÜÇÜK

AÇIKLAMA:

- 1) Soruyu ve soruyla ilgili bütün seçenekleri dikkatle okuduktan sonra uygun bulduğunuz seçeneğin yanındaki boş parantezin içine (X) işareti koyunuz.
- 2) Her soru için tek cevap istenmektedir. Ancak birden fazla cevaplanması gereken sorularda her sorunun baş tarafında gerekli açıklama yapılmıştır.
- 3) İşaretlemede hata yaparsanız siliniz ya da karalayınız. Doğru cevabı işaretlemeyi de unutmayınız.
- 4) Cevapların arasında sizin vereceğiniz cevaba uygun bir durum yoksa "başka (belirtiniz)" karşısındaki noktalı (...) yere cevabınızı yazınız.
- 5) Cümle içinde boş bırakılan yerlere size uygun durumu yazınız.

ANKET FORMU

1. Yaşınız?
.....
2. Cinsiyetiniz?
( ) Kız ( ) Erkek
3. Uyruğunuz?
( ) T.C. ( ) Suriye Diğer (.....)
4. Farklı uyruğa mensup olan öğrencilerle en çok paylaştığınız değer hangisidir?
( ) a- Din
( ) b- Dil
( ) c- Vatan
( ) d- Bayrak
( ) e- Devlet
( ) f- İnsanlık
( ) g- Kültür
( ) h- Başka (belirtiniz).....
5. Kaç yıldır Konya'da yaşıyorsunuz?
( ) 0-3 yıl ( ) 4-7 yıl ( ) 8-12 yıl ( ) 12 yıl ve üzeri
6. Göç etmenizdeki en önemli neden nedir? (Göç eden öğrenciler cevaplandıracaktır.)
( ) a- Can güvenliğini sağlamak
( ) b- Ekonomik sıkıntı
( ) c- Eğitim amacıyla
( ) d- Doğal afet
( ) e- Kan davası
( ) f- Başka(belirtiniz).....
7. Türkçeyi biliyor musunuz? (Yabancı uyruklu öğrenciler cevaplandıracaktır.)
( ) a- Evet ( ) b- Hayır ( ) c- Kısmen
8. Kiminle yaşıyorsunuz?
Belirtiniz .....
9. Boş zamanlarınızda ne yaparsınız.
Yazınız.....

10. Televizyonda en çok sevdiğiniz program türü aşağıdakilerden hangisidir? (en fazla 3 seçenek işaretleyiniz.)
- ( ) a- Müzik, eğlence programları, filmler.
 ( ) b- Dini ve ahlaki programlar.
 ( ) c- Belgeseller
 ( ) d- Çocuk programları
 ( ) e- Spor haberleri ve maç yayınları
 ( ) f- Haberler
 ( ) g- Siyasi- sosyal olaylar
 ( ) h- Başka (belirtiniz).....
11. Arkadaş seçerken en çok neye dikkat edersiniz?
- ( ) a- Belli bir ölçüm yok.
 ( ) b- Güzel ahlak sahibi ve dindar olması
 ( ) c- Zengin ve varlıklı olması
 ( ) d- Çalışkan olması
 ( ) e- Aynı uyruğa mensup olması
 ( ) f- Başka (belirtiniz).....
12. Dini konulardaki doğru bilgilerinizi en çok nerede öğrendiniz?
- ( ) a- Okuduğum okuldaki din derslerinden.
 ( ) b- Kuran kursu ya da cami hocasından.
 ( ) c- Aile büyüklerinden
 ( ) d- Okuduğum kitaplardan
 ( ) e- Başka (belirtiniz).....
13. Kendinizi yeterli dini bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?
- ( ) a- Evet ( ) b- Hayır ( ) c- Kısmen
14. Allah'ın varlığı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden size uygun olan hangisidir?
- ( ) a- Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyorum, hiçbir şüphem yok.
 ( ) b- Ailem ve çevremdekiler Allah'ın varlığına inandıkları için bende inanıyorum.
 ( ) c- Allah'ın varlığı ve birliğine ilgi duyuyorum, fakat belirli bir bilgim yok.
 ( ) d- Başka (belirtiniz) .....
15. İnsanın Allah'a ihtiyacı var mıdır? O'na inanması, sığınması, güvenmesi şart mıdır?
- ( ) a- Evet ( ) b- Hayır
16. Allah'ın varlığı hakkındaki kararınızın oluşmasında aşağıdakilerden hangisi etkili olmuştur? (en fazla 3 tane işaretleyiniz)
- ( ) a- Ailem
 ( ) b- Öğretmenlerim

- ( ) c- Okuduğum kitaplar
 ( ) d- Arkadaşlarım
 ( ) e- Yaşadığım çevre
 ( ) f- İnternet
 ( ) g- Dindar olarak gördüğüm kişiler ve din adamları
 ( ) h- Kendim
 ( ) ı- Başımdan geçen olay (belirtiniz) .....
17. "Kader" konusundaki düşünceleriniz aşağıdakilerden hangisine uygundur?
 ( ) a- İnsan akıllı, şuurlu ve irade sahibi bir varlıktır. Bu sebeple kendi kaderini tamamen kendisi çizer.
 ( ) b- İnsan kendine verilen akıl ve irade sayesinde kaderine bir miktar yön verebilir. Ama yine de elinde olmayan bazı hususlar vardır.
 ( ) c- Başka (belirtiniz).....
18. Sınava girecek olan bir öğrencinin, "kaderimde varsa çalışsam bile bu sınavı iyi bir sonuç alarak kazanacağına" inanması doğru bir kader anlayışına sahip olduğunu mu gösterir?
 ( ) a- Evet ( ) b- Hayır
19. Hasta olan bir kişi, tedavisini görüp elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra dua edip Allah'a sığınması ve kaderine razı olması doğru bir kader anlayışına sahip olduğunu mu gösterir?
 ( ) a- Evet ( ) b- Hayır
20. Kuran-ı Kerim okumasını ne kadar biliyorsunuz?
 ( ) a- Bilmiyorum
 ( ) b- Orta
 ( ) c- İyi
 ( ) d- Çok iyi
21. Evinizde Kuran-ı Kerim var mıdır?
 ( ) a- Evet ( ) b- Hayır ( ) c- Fikrim yok
22. İbadetlerinizi (namaz kılmak, oruç tutmak) niçin yapıyorsunuz?
 ( ) a- Cennete girmek için.
 ( ) b- Allah'a olan kulluk görevimi yerine getirmek için.
 ( ) c- Derlerimde başarılı olmak için.
 ( ) d- Çevremden çekindiğim için.
 ( ) e- Başka (belirtiniz).....
23. Aşağıdakilerden hangisi zekat konusundaki düşüncelerinize uygundur?
 ( ) a- İslamiyet'e göre durumu iyi olanların yerine getirmesi gereken ibadettir.
 ( ) b- Ekonomik durumu iyi olmayanlar için yapılan bir uygulamadır.

- ( ) c- Zekatın ne olduğunu bilmiyorum.
 ( ) d- Başka (belirtiniz).....
24. Aşağıdakilerden hangisi hac konusundaki düşüncelerinize uygundur?
 ( ) a- Hac bir ibadettir, şartları müsait olanlar yerine getirmelidir.
 ( ) b- Hacca gitmek yerine fakirlere yardım edilmelidir.
 ( ) c- Hacca iyice yaşlandıktan sonra gidilmelidir.
 ( ) d- Haccın ne olduğunu bilmiyorum.
 ( ) e- Başka (belirtiniz).....
25. Aşağıdakilerden hangisi kurban konusundaki düşüncelerinize uygundur?
 ( ) a- Kurban, imkanı olanların yerine getirmesi gereken bir ibadettir.
 ( ) b- Kurbanın niçin kesildiğini bilmiyorum.
 ( ) c- Başka (belirtiniz).....
26. Gusül abdesti konusunda aşağıdaki ifadelerden durumunuza en uygun olanları işaretleyiniz.
 ( ) a- Gusül abdestinin ne olduğunu bilmiyorum.
 ( ) b- Gusül abdestinin ne olduğunu biliyorum ve gerektiğinde alıyorum.
 ( ) c- Gusül abdesti almıyorum.
 ( ) d- Başka (belirtiniz).....
27. Arkadaşlarınızla ibadet konusunda farklılığa düştüğünüz oluyor mu?
 ( ) a- Evet (belirtiniz).....
 ( ) b- Hayır
28. Cuma namazına hangi sıklıkla gidersiniz? (Erkek öğrenciler cevaplandıracaktır.)
 ( ) a- Her hafta düzenli olarak giderim.
 ( ) b- Sık sık giderim.
 ( ) c- Çok seyrek giderim.
 ( ) d- Hiç gitmem.
 ( ) e- Başka (belirtiniz).....
29. Bir yerde veya camide cenaze gördüğünüz zaman cenaze namazına katılmıyorsunuz? (Erkek öğrenciler cevaplandırıcak)
 ( ) a- Evet ( ) b- Hayır
30. İbadetlerini yapmıyorsan bunun sebebi nedir?
 ( ) a- Zor ve yorucu buluyorum.
 ( ) b- Bilmediğim için yapamıyorum.
 ( ) c- Tembellikten yapmıyorum.
 ( ) d- Ailem izin vermiyor ve çekiniyorum.
 ( ) e- Başka (belirtiniz) .....

31. İbadet yaparken ne hissedersiniz?
(Belirtiniz).....
32. Yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etmek ister misiniz?
( ) a- Evet ( ) b- Hayır
33. İslamiyet'te kadının örtünmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden size uygun olanı işaretleyiniz?
( ) a- Allah'ın emrettiği gibi örtünmesi gereklidir.
( ) b- Modaya göre örtünmesi yeterlidir.
( ) c- Sadece okulda örtünmesi yeterlidir.
( ) d- Örtünmesine gerek yoktur.
( ) e- Başka (belirtiniz).....
34. Bir zorlukla karşılaştığınız zaman ne yaparsınız?
( ) a- Canım sıkılır ve isyan ederim.
( ) b- Sabrederim ve bu durumdan kurtulmak için Allah'a dua ederim.
( ) c- Unutmayı tercih ederim.
( ) d- Başka (belirtiniz).....
35. Zaman zaman Allah'a dua etme ihtiyacı duyar mısınız?
( ) a- Evet ( ) b- Hayır
36. Ailenizle ilişkileriniz hangi düzeydedir?
( ) a- Çok iyi
( ) b- İyi
( ) c- Orta
( ) d- Kötü
( ) e- Çok kötü
37. Aileniz size en çok hangi konuda müdahale eder?
( ) a- Kılık-kıyafet
( ) b- Meslek seçimi
( ) c- Arkadaş seçimi
( ) d- Cinsel konularda
( ) e- Dini ve ahlaki konularda
( ) f- Boş zamanı değerlendirilmede
( ) g- Düzen- disiplin
( ) h- Her konuda müdahale eder
( ) j- Başka (belirtiniz).....
38. Kuran-ı Kerim'i anlamak için Türkçe mealini hiç okudunuz mu?
( ) a- Evet ( ) b- Hayır

39. Kuran-ı Kerim'i en çok hangi amaç için okuyorsunuz?

- ( ) a- Allah'ın insanlara verdiği mesajları anlamak ve İslam'a uygun bir yaşam sürebilmek için
 ( ) b- İbadet ederken gerekli olduğu için
 ( ) c- Vefat edenlerin ruhlarını şad etmek için
 ( ) d- Büyü, nazar ve hastalıklardan korunmak için
 ( ) e- Kuran-ı Kerim okumuyorum
 ( ) f- Başka (belirtiniz).....

40. Hz. Muhammed'in hayatını içeren bir kitap okudunuz mu?

- ( ) a- Evet ( ) b- Hayır

41. Ne zaman dua edersiniz?

(Belirtiniz).....

42. Dua hayatınızda ne derece önemlidir?

- ( ) a- Çok önemli ( ) b- Biraz önemli ( ) c- Önemli değil

43. Aşağıdaki tabloda her bir maddeden sizin şu anki durumunuza uygun gelenleri (X) işareti ile işaretleyiniz.

	Her zaman	Arasıra	Hiç
1-Günlük beş vakit namazı kılma sıklığınız?			
2-Ramazan ayında oruç tutma sıklığınız?			
3-Hangi sıklıkla dua edersiniz?			
4-Hangi sıklıkla Kuran okursunuz?			
5-Kandil gecelerinde dua ve ibadet yapmaya özel bir önem verir misiniz?			
6-Yalan söyler misiniz?			
7-Bir işe başlarken besmele söylerim.			
8-Okulda verilen din eğitiminden memnunum.			
9-Başkasına zarar vermek beni rahatsız eder.			
10-Dini kitaplar okuma sıklığınız?			
11-Allah'ın varlığına ve birliğine inanırım.			

12-Allah'ın her zaman ve her yerde bizi gördüğünü, gözetlediğini, davranışlarımızı kaydettiğini, bu dünyada yaptığımız her şeyin karşılığını ahirette göreceğimize inanırım.			
13-Kıyamete kadar başka peygamber gelmeyeceğine inanırım.			
14-Kaza ve kadere inanırım.			

44. Aşağıdaki tabloda her bir maddedeki sorulan ebeveynleriniz için uygun olanları (X) işareti ile işaretleyiniz.

	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum
1-İbadetlerimi yerine getirmek için ailem yeterli dini bilgiye sahiptir.			
2-Ailem, ibadetleri yerine getirmem hususunda beni zorlar.			
3-Ailem, ibadetleri yerine getirmem hususunda beni zorlamazlar; ama beni teşvik ederler.			
4-Ailem ibadetleri yerine getirmem hususunda benimle hiç ilgilenmezler.			

45. Göç sonrasında dini inanç ve ibadetlerinizde değişim oldu mu? (Göç eden öğrenciler cevaplandırıcak)

- ( ) a- Artış oldu.
 ( ) b- Azalma oldu.
 ( ) c- Herhangi bir değişim olmadı.
 ( ) d- Başka (belirtiniz).....

46. Göç sonrasında ebeveynlerinizin dini inanç ve ibadetlerinde değişim oldu mu?

- (Göç eden öğrenciler cevaplandırıcak)
 ( ) a- Artış oldu.
 ( ) b- Azalma oldu.
 ( ) c- Herhangi bir değişim olmadı.
 ( ) d- Başka (belirtiniz).....

EK-2: Araştırma İzni

T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-83688308-605.99-23248416
Konu : Araştırma İzni

29.03.2021

Sayın Sultan KÜÇÜK
Hamzaoğlu Mah. Yahşi Halife Sok. Çağ Konutları
B Blok No:9/6 Karatay/Konya

İlgi : a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 16.03.2021 tarihli ve 22458144 sayılı dilekçeniz.

İlgi dilekçeniz ekinde sunmuş olduğunuz "Yerli ve Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dini İnanç Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırılması" konulu araştırmanızı uygulama talebi incelenmiştir.

Araştırmanın, Meram Mümtaz Kuru İmam Hatip Ortaokulunda eğitim gören öğrencilere eğitim öğretimi aksatmamak ve ilgi (a) Genelgede belirtilen açıklamalara uyulması kaydıyla uygulanmasında sakınca görülmemektedir. Müdürlüğümüze bağlı eğitim kurumlarındaki çalışmaların 2020-2021 eğitim öğretim yılı içerisinde tamamlanması zorunludur. Araştırma kapsamında yürütülecek çalışmaların 2020-2021 eğitim öğretim yılında tamamlanmaması durumunda Müdürlüğümüzden tekrar izin alınması gerekmektedir.

Araştırmada Müdürlüğümüz tarafından onaylanarak gönderilen veri toplama araçlarının kullanılması, elde edilecek kişisel verilerin gizliliği hususuna dikkat edilmesi ve araştırma sonucunun çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde CD ortamında bir nüsha olarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinize sunulur.

Seyit Ali BÜYÜK
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:
1-Genelge (3 Sayfa)
2-Katılımcı Onam Formu (1 Sayfa)
3-Anket Formu (8 Sayfa)

